תנ״ך · אחרונים

חלקי אבנים

רבי דוד לידא

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

חלקי אבנים

רבי דוד לידא

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/חלקי-אבנים/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרשת בראשית 4
פרשת נח 8
פרשת לך 9
פרשת וירא 10
פרשת חיי שרה 12
פרשת תולדות 13
פרשת ויצא 15
פרשת וישלח 16
פרשת וישב 18
פרשת מקץ 20
פרשת ויגש 21
פרשת ויחי 22
פרשת שמות 26
פרשת וארא 29
פרשת בא 31
פרשת בשלח 32
פרשת יתרו 34
פרשת משפטים 39
פרשת תרומה 41
פרשת כי תשא 42
פרשת פקודי 44
פרשת ויקרא 45
פרשת שמיני 46
פרשת מצורע 48
פרשת אחרי מות 50
פרשת קדושים 52
פרשת אמור 52
פרשת בחוקתי 52
פרשת במדבר 55
פרשת בהעלותך 56
פרשת שלח 57
פרשת חקת 58
פרשת בלק 60
פרשת פנחס 61
פרשת עקב 63
פרשת ראה 65
פרשת שופטים 65
פרשת כי תצא 66
פרשת כי תבא 66
פרשת וילך 67
פרשת האזינו 68
פרשת וזאת הברכה 68
דרוש נחמד 69

פרשת בראשית

לרבי דוד בן אריה ליב לידא

רש"י בראשית אמר רבי יצחק לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחודש הזה לכם שהוא מצוה ראשונה שנצטוו ישראל ומה טעם פתח בבראשית אלא משום כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים שאם יאמרו א"ה לישראל ליסטים אתם שכבשתם שבעה גוים הם אומרים להם כל הארץ של הקב"ה היא הוא בוראם ונתנה לאשר ישר בעיניו וברצונו נטלה מהן ונתנה לנו. הנה בסקירה ראשונה נראין דברי מותר ברש"י במ"ש כפל ומה טעם פתח בבראשית תו קשה במ"ש שאם יאמרו א"ה לישראל ליסטים אתם שכבשתם שבעה גוים הל"ל שכבשתם הארץ האי שבעה גוים הוא מיותר מניינא ל"ל ולא עוד וכי בשביל שכבשו דרך מלחמה כמנהגו של עולם יהיו נקראים ליסטים שהרי גם המה כבשו זה מזה שנאמר והכנעני אז בארץ פירש"י שהיה הולך וכובש א"י כו' ומדוע יהיו ישראל נקראים ליסטים יותר מהם. אלא הכי פירושו וקושיא חדא פרוקא לחברתה כי דורשי רשומות כתבו בראשית ר"ת ב'ראשונה ראה אלקים שיקבלו ישראל תורה וזהו קושית ר"י מאחר שהתחלת התורה בבראשית בא לרמז שעיקר בריאת שמים וארץ היה בשביל שישראל יקבלו התורה היה לו להתחיל ולהסמיך מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל לבריאת שמים וארץ לרמז הנ"ל ומעשה אבות וגלגוליהם למאי אתא ואם הוא להודיע שע"י זכות מעשה אבות זכו לתורה ולהארץ א"כ קשה מה טעם פתח בתיבת בראשית וז"ש ומה טעם פתח בבראשית לז"א משום כח מעשיו הגיד לעמו בנקדים הא דאיתא במדרש חזית הובא בילקוט סוף יחזקאל בנות ירושלים לפי שבעה"ז נמשלו ישראל כבת בין הבנים הנוטלת עישור נכסים ולפיכך תפסו ישראל ז' אומות לבד דרך תפיסה ולא דרך ירושה אבל לעתיד לבא ירשו כל האומות כזכר עיין שם להיותם נקראים בנים למקום ואיתא בגמרא דכתובות פ' מציאת אשה בת בין הבנים הנוטלת עישור נכסים סבר רב אשי דבת ב"ח היא למאי נ"מ למיגבי בזיבורי' והלכה כרב אשי וכעולא דאמר דבר תורה ב"ח גובה בזיבורית כו' והוא ידוע ע"פ מדרשים וגמרות שארץ ז' אמות הוא מובחר של כל הארצות ובזה הוא מבואר וכה משפטו שהתחלת ופתיחת התורה בתיבת בראשית להודיע שבריאת שמים וארץ וקיומו הוא בזכות התורה שיקבלו אותו אף באם שלא יקיימו התורה מ"מ מתקיימים בזכות קבלתה שקבלו ובזכות האבות שקיימו נתן להם הארץ בזכות מעשה אבות והא דלא התחילה התורה במצוה ראשונה שנצטוו בה היינו טעמא משום כח מעשיו הגיד לעמו שלא יאמרו א"ה ליסטים אתם מאחר שלא כבשתם כ"א שבעה גוים לבד והוא מובחר שבכל העולם מוכרח הוא שלא

מן השם היתה זאת כ"א דרך ליסטנותא באו ושלא ברצון ה' לקחו דאלת"ה הלא מאחר שקבלו התורה ונחשבים בנים למקום ראוים לירש כל האומות כזכר ומדוע לא לקחו כ"א שבעה גוים וזהו שדייקו שכבשתם שבעה גוים וא"ת דלעולם הקב"ה הורישם והא דלא לקחו כי אם שבעה אומות היינו טעמא מאחר שקבלו התורה ולא קיימהו ונידונו בעוה"ז כבת בין הבנים הנוטלת עישור נכסים לבד גם זה אינו שהרי הלכה פסוקה היא כרב אשי וכעולא דאמרו בת בין הבנים הנוטלת עישור נכסים נגבית בזיבורית ולא מן העידיות ושבעה גוים שכבשו הם מובחר של כל הארץ וכי יעשה הקב"ה שלא כדין תורתו אלא בוודאי לא מן השם הוא אלא ליסטים אתם שכבשתם דרך לסטנותא כי הנה מה שהאומות כובשים זה מזה מן השם הוא שנאמר יפקד ה' על צבא מרום במרום והדר מלכי אדמה באדמה משא"כ אתם שלא כדין עושים כדאמרן ולפיכך התחילה התורה בבראשית והפסיק במעשה אבות וגלגוליהם כדי שיכלו ישראל להשיב להם כל הארץ של הקב"ה הוא כי הוא בוראה ונתנה לכם לאשר ישרו בעיניו ר"ל קודם שהרשעתם הייתם ישרים בעיני השם ואחר שהרשעתם נטלה מכם ונתנה לנו מחמת שקבלנו התורה ואף שגם אנחנו לא קיימנו מה שקבלנו מ"מ בזכות אבותנו שקיימוהו נתנה לנו אשר על כן קדמה מעשה אבותינו לנתינת התורה להודיע כל אלה שזכרנו והוא מבואר בפ' ואתחנן כל הא דזכרנו שנא' לא בצדקתך וביושר לבבך באתם לרשת את ארצם כי אם ברשעת הגוים האלה ה' אלהיך מורישם מפניך אף שגם ישראל אינם צדיקים כ"כ שהרי הם בעה"ז דין בת בין הבנים ואינה נוטלת כ"א עישור נכסים מ"מ עשה ה' למען הקים את הדבר אשר נשבע ה' לאבותיך ואף שגם שהוא מצד עישור נכסים ועישור נכסים הוא מזיבורית וארצות האילו מובחר שבכל ארצות הם ומ"מ זכינו לזה ועיין מ"ש מזה באריכות בספרי הגדול עיר דוד בית ה' לז"א וידעת כי לא בצדקתך ה' אלהיך נותן לך את הארץ הטובה טובה דייקי וק"ל:

רש"י ויהי ערב ויהי בקר יום אחד פירש"י לפי סדר הפרשה היה לו לכתוב יום ראשון ולמה כתב אחד אלא לפי שהקב"ה היה יחיד בעולמו שלא נבראו המלאכים עד יום שני. כאן הבן שואל להשיבו אם יום אחד בא להורות על אחדותו ית' לבד מכח קושיא הנ"ל הלא מצינו לקמן אצל נהרות ומשם יפרד והיה לארבע ראשים שם האחד פישון ושם הנהר השני גיחון ושם השלישי חדקל כו' ולמה אינו מקשה גם כן לפי סדר הפרשה היה לו לכתוב ראשון ולא אחד. תו קשה לאיזה טעם מאריך רש"י וכתב שלא נבראו המלאכים עד יום שני מה היה חסר באמרו לפי שהקב"ה היה יחיד בעולמו ותו לא ואם הוא כי היכי שלא יאמרו שגם המלאכים היו ביום אחד והיו שותפים בבריאה זה היה

מותח במזרחו וזה היה מותח בדרומו כו' א"כ אף שנבראו ביום שני יאמרו שמיום שני ואילך היו שותפים בבריאה אלא שרש"י ז"ל תיקן בזה הרבה דהאי אחד שלא כסדר הפרשה נאמרה להורות בא על אחדותו יתברך בצירוף הכתוב הקודם לו גם כן אבל זולת הפסוק הקודם לו אלא בשביל סדר הפרשה לבד אין זה כ"כ קושי' ועיקר הוכחה הוא בפסוק הקודם לו שאינו כסדר הפרשה וגם יום אחד אינו כסדר הפרשה אלא טעמא חד הוא שבאו להורות ששניהם נכתבו ביום הראשון להודיע שאין שיתוף במעשה בראשית אף שהמלאכים נבראו ביום שני בנקדים הא דאיתא בזוהר חדש מפני מה לא נאמר ביום שני כי טוב שינוי מכל הימים סדר הפרשה שבכל הימים כתיב כי טוב זולת ביום שני אלא להורות שאין טוב אלא באחד ואין שני לנגדו ושיתוף אסור עכ"ל ולזה בא רש"י לומר הא דלא כתוב ראשון לפי סדר הפרשה אלא דהאי אחד בא לפרש על הא דכתב לפניו כי טוב וביום שני אינו כתוב כי טוב כפי סדר הפרשה ולהורות בא על אחדותו של הקב"ה שהיה יחיד בכל מעשה בראשית והוא אחד ואין שני לנגדו לפיכך נאמר ביום הראשון כי טוב להורות שאין טוב אלא באחד כי לא נבראו המלאכים אלא עד יום שני וכדי שלא יאמרו שמיום שני ואילך היו מסייעים בבריאה לפיכך לא נאמר ביום שני כי טוב כפי סדר הפרשה להורות שאין טוב אלא באחד המיוחד ית' לו לבדו ואין שני לנגדו א"כ האי אחד דנאמר ולא ראשון הוא פי' למה שנאמר ביום ראשון כי טוב ולא ביום שני משום שהוא ית' אחד בעולמו. אבל הא דכתב אחד ולא ראשון לבד אינו קושיא שהרי סדר הקרא הוא בנהרות שאומר בתחלה אחד ואחר כך הוא אומר שני ושלישי והבינהו:

רש"י והנחש היה ערום פירש"י מה ענין זה לכאן אלא ללמדך מאיזה עצה קפץ הנחש עליהם אלא שראה אותם ערומים ועסוקים בתשמיש לעין כל ונתאוה להם וקשה מה צריך רש"י לכתוב שראה אותם ערומים הלא מפורש הוא בקרא שהיו ערומים ולא עוד יציר כפו של הקב"ה שהיה מלא חכמה יעשה מעשיו שלא בהשכל לשמש עם אשתו לעין כל כאשר גם יצא בזה תקלה באמת. ובצחות הפשוטה יתבאר ע"ד גמרא דשבת פ' שמונה שרצים ההיא איתתיא דחזי' חוויה דהוי כרוך אחרי' ולא ידעה אי יהיב דעתיה עילוה אי לא תשלח מנא ושדי' קמי' אי כרוך בהו דעתה עילוה ואי לא לא יהיב דעתי עילווהי מאי תיקנתיה תשמיש קמי' פירש"י תשמש קמה עם בעלה ותתגנה בפניו איכא דאמרי כל שכן דתקיף יצרי' והנה אדם הראשון ראה דנחש כרוך אחרי' ולא היה להם מנא לשדי' קמה כי ערומים המה וסבר מסתמא יהיב דעתיה עילוה לפיכך היה משמש עמה לעין כל כי היכי דתתגנה בפניו ובנחש דעת אחרת היתה בה כאידך מ"ד אדרבה דתקיף יצרי' וזה"ש ונתאוה להם והבינהו: (רשי) ותרא האשה פירש"י ראתה דבריו של

נחש והנאו לה והאמינתו. הנה דברי רש"י ז"ל צריכין ביאור דמנ"ל לרש"י להסיע דברי האשה למקום אחר שראתה דברי הנחש והאמינתו דלמא כפשוטא ותרא האשה כי תאוה הוא לעינים כי מלת האמינתו אינו שייך כ"א בדבר שהוא מסופק בשני פירושים והוא מכריחו לפירוש אחד משתיהן ואז שייך לומר האמנה שהאמין לו דפירושו הוא אמת וכן לבסוף פירש"י שהאשה השיבה להקב"ה הנחש השיאני הטיעני ואין לשון טעות נופל כי אם בדבר שיש שני פירושים וצריכין אנו לדעת באיזה ספק היה חוה עומדת שהאמינה לה וכן בהטעתה שאמרה הטיעני כאן צריכן אנו לדברי הע"מ שכתב אדם הראשון דינו כשור המועד ושם נאמר בלתי טעם אבל לפ"ד ושכלינו רמז רמז לדברי חז"ל דמצינו שיש פלוגתא בין חז"ל בשור המועד ח"א קירוב נגיחותיו ר"ל אף שנגח ג"פ ביום א' אחר שהותרה נקרא שור המועד וחייב מיתה וח"א ריחק נגיחותיו ר"ל דוקא שנגח בג' ימים זה אחר זה כי אז נעשה שור המועד וחייב מיתה וראייתו מדין זבה שהרי אשה שראתה דם שלשה פעמים ביום הוי נדה ולא זבה אבל אם ראתה ג' ימים זא"ז אף פעם אחד לבד ביום הוי זבה כמו כן הדין אצל שור המועד ובזה יתבארו דברי הפליאה הביאהו הילקוט ראובני כיון שהראה חוה לאדם הראשון דם נידה אכל גם הוא והוא פשוט כי אדם וחוה דין שור המועד היה להם שהיו מותרים שנאמר מן העץ אשר בתוך הגן לא תאכלו כי ביום אכלך ממנו מות תמות וחז"ל אמרו כשאכל אדם מן העץ עבר על שלשה דברים ע"ז ג"ע ש"ד נמצא אדם היה מותרה ועבר על שלשה דברים נעשה שור המועד והיה חייב מיתה והנה חוה היתה מסופקת בדין שור המועד אם שור המועד נעשה בעוברו על התראתו ג"פ אף ביום א' כחד מ"ד שזכרנו או שור המועד אינו נעשה כ"א בעברו דוקא שלשה פעמים בשלשה ימים ולכך אמרה חוה פן תמותון כאדם המסופק בדבר ומה עשה הנחש אמר לה לא מות תמותון כי הלכה היא כהאי מ"ד דשור המועד אינו נעשה כ"א בריחוק נגיחותיו ר"ל שהוא עובר דוקא ג' פעמים בג' ימים רצופים משא"כ ביום א' ואינו אלא נידה ולא זבה והנה אדם לא רצה לעבור פי ה' שהיה מותרה דינו כשור המועד וכיון שהראה לו חוה דם נידה ר"ל שהדין הוא שאינו נעשה שור המועד כ"א בעבור על התראה ג"פ בג' ימים כדאמרן משא"כ אם עבר ג"פ ביום אחד אינו נקרא זבה כ"א נידה כדאמרן האמינתו לדברי הנחש ואכלו ומה מאד מתקו דברי הפליאה כיון שהראה לו דם נידה אכל ר"ל שראיית שור המועד מזבה ולא מנידה והם כאשר אכלו ועברו ג' פעמים ביום א' דין נידה להם ולא זבה ואינו נידון כשור המועד ולפיכך אכלו והקב"ה כששאל את האדם המן העץ אשר צויתי לא תאכל ממנו כי ביום אכלך ממנו מות תמותון השיבו האשה אשר נתת עמדי היא נתנה לי ואוכל

כתבו רז"ל נתנה לי טעם ואוכל ר"ל שנתנה טעם לדבריה דהלכה היא שביום א' אינו נעשית שור המועד וגם האשה השיבה השיאני הטיעני ר"ל באמת לא שמעתי לקול הנחש כי הייתי מסופק בדין שור המועד ולכן אמרתי פן תמותון והנחש הטיעני כדעת המ"ד ששור המועד אינו נעשה כ"א בג' ימים רצופים והטיעני בדין הזה א"כ דברי רש"י נכונים הם ותרא האשה ראתה דבריו של נחש שהנאו לה והאמינתו דוק ותמצא מרגוע לנפשך כי נכון הוא:

פרשת נח

רש"י בדורותיו יש מרבותינו דורשים לשבח ויש דורשים לגנאי. כדי להבין דברי חכמים וחידותם את אשר העמידו פלוגתתם על תיבת בדורותיו ומה פליגי אבות העולם ומה טעם יש בכל אחד ואחד. ויראה בעיני הדורשים לגנאי טעמם הוא מאחר שמצינו מדותיו של הקב"ה שנוטל צדיק א' ומתכפר לכל העולם א"כ מדוע הציל הקב"ה את נח והציף כל העולם ה"ל להקב"ה לסלק את נח הצדיק ויתכפר מיתתו על כל הדור אלא ודאי מדלא עשה הק"בה כך היינו טעמא דנח לאו צדיק היה והא דכתבה התורה עליו נח איש צדיק כו' היינו בדורותיו ר"ל שדורותיו היו כ"כ רשעים גמורים עד שנגד דורותיו היה הוא נחשב לצדיק ובאמת אילו היה בדורו של אברהם שלא היי כ"כ רשעים לא היה נחשב לצדיק וזהו טעמם שדרשו עליו לגנאי אף שהכתוב אומר עליו נח איש צדיק ועוד יש להביא ראיה לדבריהם במ"ש וישאר אך נח ר"ל קודם שהציף הקב"ה את העולם והיה הוא והרשעים ביחד אז נגד הרשעים היה נחשב לצדיק מה שאין כן אחר שנאבדו מן העולם וישאר אך נח ופי' בלי צדיק ובלי תמים כי לא היה נחשב לצדיקולתמים כ"א נגד דורותיו ואחר שנמחו ונאבדו הרשעים אז מזכירו הכתוב בשם נח לבד והיש דורשים לשבח נלמד גם מתיבת דורותיו ר"ל מדורותיו מוכח שהוא צדיק בנקדים הא דכתב רש"י בפ' הקודמות ויולד נח שלשה בנים א"ר יודן מפני מה כל הדורות הולידו למאה שנים ונח לחמש מאות שנים אלא אמר הקב"ה אכבוש מעיינותיו כי אם יהיה לו בנים רבים ויהיו רשעים יהיה צער לצדיק שיאבדו ואם יהיו צדיקים אטריח את הצדיק לצוות לו לעשות תיבת הרבה ולכך לא הוליד כ"א לחמש מאות שנים נמצאין למידין מדורותיו על שלא היו לו כ"א שלשה בנים לבד מוכח שבמ"נ נח צדיק גמור הוא כי בין כך ובין כך אם יהיו בניו רשעים או בניו צדיקים נקרא נח צדיק והוא מבואר ג"כ דלא תקשי הא דאמר ויולד נח שלשה בנים למאי אתא שהרי כבר נאמר בפ' הקודמות ויולד נח שלשה בנים אלא האי ויולד נח דהכא פירוש הוא קמפרש וכה משפט הכתובים אלה תולדות נח

איש צדיק תמים היה בדורותיו. מדורותיו ר"ל מוכח שנח צדיק גמור היה שהרי ויולד נח שלשה בנים לבד מטעם שאם יהיו צדיקים אטריח את הצדיק לעשות תיבת הרבה ואם יהיו רשעים יהי' צער לצדיק שיאבדו נמצא בין כך ובין כך נקרא נח צדיק לזה דורשים אותו לשבח והבינהו:

ויצא נח ובניו ואשתו ונשי בניו כל החיה כל הרמש וכל העוף כל רומש על הארץ למשפחותיהם יצאו מן התיבה. אמרו בגמ' פ' חלק למשפחותיהם יצאו ולא הם וגרס המזרחי ולא חם ומוחק תיבת הם ואני אומר במחילת כבודו כי שגגה פלטה קולמסו ודברי חכמינו ז"ל בגמרא נכונים הם ומובנים על אדני אמת אשר חכמינו יגידו כל שרץ שאין בו עצם אינו יכול להיות חי י"ב חודש תו איתא במדרש המבול היה משמש י"ב חודש כמשפט רשעים כו' ובזה צדקו חז"ל באומרם ולא הם כי היכי דלא תקשי הכתוב הוא אומר שכולם יצאו מן התיבה כמו שנכנסו והולך ומונה גם כל שרץ השורץ על הארץ וזהו אי אפשר שהרי שרץ השורץ על הארץ אין לו עצם ואינם יכולים לחיות בתיבה י"ב חודש אם כן מהיכן יצאו דחשבם הקרא אלא היינו דאמר הקרא למשפחותיהם יצאו והוא קאי על השרץ השורץ על הארץ ר"ל אותן שנכנסו מתו תוך התיבה רק השריצה מה שהניחו בתיבה אותה שריצה יצאו לבד ולא הם בעצמם שנכנסו וזהו ולא הם והבינהו:

ויאמר איש אל רעהו הבה נלבנה לבנים ונשרפה לשריפה ותהי להם הלבנה לאבן איתא בילקוט מצלחא בידיהון אתא למבני חדא והוא בני תרתא. ולכאורה אינו אלא דברי נבואה וכי היכי רמיזא והוא מבואר בנקדים משנה בבא בתרא השותפין שרצו לעשות מחיצה בונין לפי מנהג המדינה בגוי בגזית בלבינה כו' פירש"י גויל הם אבנים דלא משפיא ננהו יתנו ג' טפחים משא"כ לבינה יתנו טפח ומחצה לבד נמצאין למידין שאבן הוא בכפלים ללבינה וכאן אומרה התורה ותהי להם הלבינה לאבן והרי האבן צריך מקום כפלים מלבינה לז"א מלמד שנתברך מעשה ידיהם במקום שהניחו לבינה נתברך מעשה ידיהם והיה מחזיק מקום כאילו הניחו שם אבן שהוא בכפלים וזהו ותהי להם הלבינה לאבן בשם הגאון מוהר"ר יעקב מלובלין:

פרשת לך

לך (רש"י) למען ייטב לי בעבורך פירש"י יתנו לי מתנות. המשכילים מקשים הקב"ה משבח את אברהם אבינו וכתב עליו בתורה מה שאמר אברהם למלך סדום הרימותי ידי לאל עליון אם אקח מחוט ועד שרוך הנעל ולא תאמר אני העשרתי את אברם והאיך יבקש אברהם מתנות ומכל שכן להפקיר את אשתו בעבור ממון. וכדי להסיר תלונה זו

מעל אברהם נבארנו באמרי שפר שכל כוונתו היה להציל את נפשו ומעולם לא לקח ממון ולא היה דעתו בשביל ממון רק אברהם החכים בזה שלא להרגו אשר גם הכתובים מובנים בדרך הזה כי אברהם אמר לשרה כאשר יראו אותנו מצרים מרחוק יאמרו אף בלתי שאלה אשתו זאת ויהרגו אותי ואותך יחיו ואם נאמר שתקדים אתה לאמר להם תיכף כשיראו אותנו המצרים אחי הוא גם זה אינו הצלה כי יאמרו מי בקש מידך לאמר לנו אם אחיך הוא או לאו ומי שאלך על זה אלא ודאי בעלך הוא ומחמת יראה אתה משקר ואומרת אחי הוא כדי שלא יהרגהו א"כ יהרגו אותי ואותך יחיו ואם נאמר שתמתין עד אשר ישאלו אותך מי אני שמא לא ישאלו אותך כי יהיה בעיניהם דבר פשוט שזה בעלה ויהרגו אותי בלתי שאלה לז"א אברהם אמרי נא אחותי את אף בלתי שאלה ותגיד להם טעם לדבר הזה תיכף מה שאני אומר לכם שהוא אחי כדי שתתנו לו מתנות נמצא יאמינו לך שאני אחיך כי יאמרו הא דאומרת אחי הוא בלתי שאלה כוונתה הוא ליתן לו מתנות ומכח זה וחיתה נפשי בגללך והבינהו: (רש"י) וירק את חניכיו כו' שי"ח עבדים כו' פירש"י רבותינו אמרו זה אליעזר לבדו מנין וגמטרי' שלו וקשה הרי אמר אברהם בלעדי רק אשר אכלו הנערים וחלק האנשים אשר הלכו אתי ענר אשכול וממרא הם יקחו את חלקם ואין לתרץ כדפירש"י שענר אשכל וממרא ישבו על הכלים שהרי כתיב הנערים וחלק האנשים ובספרי עיר דוד מפורש דרך דרש באריכות:

רש"י ודור רביעי ישובו הנה פירש"י צא וחשוב דורותיו יהודה פרץ חצרון וכלב מבאי הארץ היה עיין לקמן בפרשת שלח לך בפסוק ועבדי כלב כו' ותבין גם תשכיל מה שתיקן רש"י בחשבון הזה:

רש"י ואברם בן שמונים שנה ושש שנים בלדת הגר את ישמעאל לאברם פירש"י לשבחו של ישמעאל נכתב להודיע שהיה בן י"ג שנה כשנימול ולא עיכב וקשה הרי בהדיא כתיב בסוף הפרשה וישמעאל בנו בן שלש עשרה שנה בהמולו את בשר ערלתו וצ"ע:

פרשת וירא

רש"י כחום היום פירש"י לפי שהיה אברהם מצטער על שלא באו אורחים לביתו הביא הקב"ה מלאכים בדמות אנשים וי"ל מנ"ל לרש"י את זה שהקב"ה הביאום בשביל שלא יצטער אברהם שמא שלחם כדי לרפאותו ולבשרו כו' אלא היינו טעמא דאיתא בתנא דבי אלי' כחום היום בשעה שאין לבני אדם צל אשר גם זה צריך ביאור ובביאורו יתבארו גם דברי רש"י בהיות שחז"ל אמרו שמדריגת יש בן אדם יש לו צל כו' וזהו אפשר טעם התנא דבי אלי' שהקב"ה הביא המלאכים דוקא כחום היום בשעה שאין לבני אדם צל

ואז לא ירגיש אברהם שהמה מלאכים דאילו היה מעט קודם חצות היום או מעט אחר חצות היום היה אברהם מרגיש שאינו בני אדם שהרי לאותו זמן יש לבני אדם צל ומדוע אין לאנשים אלו צל אלא בוודאי מלאכים המה ואברהם היה מתאוה לאנשים אורחים להאכילם ובזה הוכיח רש"י ז"ל פירושו הנ"ל שמחמת צערו של אברהם שלח מלאכים בדמות אנשים דאלת"ה למה שלחם הקב"ה דוקא כחום היום בשעה שאין לבני אדם צל הל"ל לשלחם קודם חום היום או מעט אחר חצות היום אלא בוודאי הטעם הוא שהקב"ה הוציא חמה מנרתיקה כדי שלא להטריח את אברהם באורחים וכשראה צערו של אברהם שלח מלאכים בדמות אנשים וכדי שיוסר צערו של אברהם עבור אורחים שלחם בחצי היום וזהו כחום היום בשעה שאין לבני אדם צל ואז לא ירגיש אברהם ע"י שאין להם צל שהם מלאכים שהרי גם לבני אדם אין להם צל ויהיה סבר שהם אורחים בני אדם ובזה יוסר צערו אבל אם היה כוונת השם לשלוח לו מלאכים לבשרו ולרפאותו לא היה צריך לדקדק באיזה זמן יבואו אלא בוודאי בשביל צערו כדאמרן:

ויאמר אבימלך לאברהם לא ידעתי מי עשה הדבר הזה וגם אתה לא הגדת לי ויאמר גם אנכי לא שמעתי חיבור ופירש הפסוק הזה שמעתי אומרים בשם ירושלמי אחד בשעה שהוכיח אברהם את אבימלך היה עומד לאותו זמן גם פיכול שר צבאו עמו והיה אבימלך מתנצל נגד אברהם באומרו לא ידעתי מי עשה את הדבר הזה ודיבר אבימלך לפיכול שר צבאו וגם אתה מה טעם לא הגדת לי ויאמר פיכול שר צבאו וגם אנכי לא ידעתי והבן:

רש"י כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה פירש"י א"ר אבא אפרש שיחתי אתמול דברת כי ביצחק יקרא לך זרע וחזרת ואמרת קח נא את בנך ועכשיו אתה אומר אל תשלח ידך אל הנער ולכאורה אין זה אלא דברי נבואה דמנ"ל לרש"י כל זה גם בפסוק של אחריו פירש"י כי עתה ידעתי מעתה יש לי להשיב לשטן ולא"ה וקשה הלא משעת קיחתו כשלקח את יצחק לעקידה יש להשיב לשטן ולא"ה כחו של אברהם שעמד בנסיונו כמו עתה. ויש לישב דקושיא חדא פרוקא לחבירתה דיש להקשות על אברהם אבינו מדוע לא השיב להקב"ה תיכף באומרו קח נא את בנך אפרש שיחי אתמול אמרת כי ביצחק יקרא לך זרע ועתה אמרת קח נא את בנך אלא טעמא של אברהם אבינו היה דאילו שאל אברהם אבינו באותו פעם אפרש שיחי היה השטן מקטרג ואמר שכל כוונת אברהם אבינו היה כדי להציל את יצתק ממיתה אמר כן כי לא היה רוצה לשחטו וא"ה אמרו מאבימלך נתעברה שרה והיה מתפעל למצוא עילה שלא לשחטו כדי שלא יעבור על שבועתו מה שנשבע נגד אבימלך אבל עתה שלא שאלת אפרש שיחי כו' אלא בשעת עקידה והיית

מתפעל דוקא לשוחטו א"כ יש לי שפיר פתחון פה נגד השטן וא"ה וז"ש עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה בלתי פני' אחרת ומעתה יש לי מה להשיב לשטן ולא"ה והבינהו:

פרשת חיי שרה

רש"י לספוד לשרה ולבכותה ונסמכה מיתת שרה לעקידת יצחק לפי שע"י בשורת עקידה שנזדמן בנה לשחיטה וכמעט שלא נשחט פרחה נשמתה ממנה ומתה. ודבר תימה הוא צדיקת כשרה אשר עליה אמרו חז"ל שאברהם היה טפל בנבואה נגדה יאמרו עליה שמתה בשביל ששמעה מעקידתו שנעקד לשחיטה גם הלשון וכמעט שלא נשחט הוא מגומגם ומה היה חסר באמרו שעל ידי בשורת העקידה שנזדמן בנה לשחיטה פרחה נשמתה אלא כוונת רש"י להציל צדיקת זאת שלא יאמרו שמתה ח"ו בשביל שהיה רעה בעיניה להביאו לעקידה לשם ה' אלא הכי פירושו אדרבה שרה היתה שמחה בעקידתו ושאברהם ישחט אותו בעצמו כדי שלא יאמרו ליצני הדור יותר מאבימלך נתעברה שרה שהרי אברהם נשבע לאבימלך במה שאמר אם תשקר לי ולניני ולנכדי ואם היה יצחק מאבימלך האיך יעבור אברהם על שבועתו אלא בוודאי מדשחטו אברהם נתברר הדבר שאינו בנו של אבימלך הוא ואחר ששמעה שרה שנזדמן בנה לשחיטה והיה כ"כ קרוב כמעט ולא נשחט לפיכך פרחה נשמתה כי יאמרו הבריות הא דלא שחטו אברהם היינו טעמו מחמת השבועה של אבימלך שנשבע לו ולבניו לפיכך משך את ידו לפגוע בו כי הוא בן אבימלך ונשאר חשד הבריות שמאבימלך נתעברה שרה ולפיכך פרחה נשמתה והוא מבואר בטוב מ"ש סוף פ' וירא ופ' תולדות והבינהו:

ויושם לפניו לאכול ויאמר לא אוכל עד אם דברתי דברי ויאמר דבר ויאמר עבד אברהם אנכי. ודבר תימה הוא וכי עד השתא לא ידעי שהוא עבד אברהם עד שהוצרך לומר להם על שלחנו שהוא עבד אברהם ובצחות הפשוטא אפשר לומר מהא דאיתא בגמרא יפה שוחתן של עבדי אבות יותר מגופן של תורה שהרי גוף דברי התורה באים ברמז ושיחתן של עבדי אבות נכפלו בתורה אלא בודאי יפה שיחתן של עבדי אבות יותר כי' והנה כשיושם לפניהם לאכול אמר אליעזר לא אוכל כ"א דברתי דברי וצרכי על מה שבאתי והשיבו לבן מה לך לדבר דברי חול על השולחן דבר בדברי תורה כמאמר חז"ל והשיבו אליעזר שפיר עבד אברהם אנכי ויפה שיחתן של עבדי אבות יותר מגופן של תורה ממ"ו הגאון מוהר"ר העשיל ז"ל:

פרשת תולדות

רש"י ויעתר לו ה' לו ולא לה לפי שאינו דומה תפילת צדיק בן צדיק לתפילת צדיק בן רשע לפיכך לו ולא לה. דברי רש"י ז"ל צריכין ביאור דלכאורה האי לפיכך דברי מותר המה ושמעתי מבני ידידי האלוף התורני כמוהר"ר פתחי' שי' דרש"י בא לתקן כי היכי דלא תקשה קושי' עצומה על הא דכתיב לנכח אשתו מלמד שזה עומד בזויות זה ומתפלל וזו עומדת בזויות זו ומתפללת ומה היה תפילתן יצחק היה מתפלל י"ר שתתן לי זרע מצדיקת זו והיא היתה מתפללת י"ר שתתן לי זרע מצדיק זה והא דלא התפלל כל אחד על עצמו אלא היינו טעמו דק"ל המתפלל על חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחלה א"כ קשה לא היה ליצחק להתפלל כלל מאחר שהקרא מעיד עליו שהיא היתה. עקרה אמר כי עקרה היא והוי לה להתפלל על יצחק בד ותהיה תפילתה רצוי' מטעם המתפלל על חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחילה וביותר קשה מאחר שיצחק לא היה צריך לתפילה מטעם כי עקרה היא וברבקה שייך לומר כל המתפלל על חבירו והוא צריך לאותו דבר כו' א"כ הל"ל ויעתר לה ה' לפיכך בא רש"י וכתב שמכאן מוכח שאינו דומה תפילת צדיק בן צדיק לתפילת צדיק בן רשע מאחר שיצחק התפלל בלתי צורך כנ"ל א"כ למה התפלל אלא כדי להורות שאינו דומה תפילת צדיק כו' וזהו שמסיים רש"י לפיכך לו ולא לה והבינהו כי מאד יומתק לשון של לפיכך לו ולא לה:

ובזה נבין הא דהורה לנו התורה כאן שאינו דומה תפילת צדיק בן צדיק ולא במקום אחר אלא שמכאן מוכח עוד אחרת שיצחק הוא בן אברהם ולהוציא מלב ליצני הדור שאמרו מאבימלך נתעברה שרה אלא מאברהם נתעברה שרה דאלת"ה קשה מדוע נעתר לו ולא לה שהרי הדברים הם בהיפך מאחר שרבקה היתה מתפללת על יצחק והוי אצלה המתפלל על חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחילה הל"ל ויעתר לה ה' ואם אתה רוצה רוצה לחלק בין תפילת צדיק בן צדיק לתפילת צדיק בן רשע שהרי ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה והיה תפילתו ג"כ תפילת צדיק בן רשע ומדוע לו ולא לה אלא בוודאי ש"מ ששרה מאברהם נתעברה והוי צדיק בן צדיק ולפיכך ויעתר לו ה' ש"מ שיצחק בן אברהם והתורה כפטיש יפוצץ סלע שזהו כוונת הכתוב ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק ר"ל מאחר שעיקר תולדות יצחק בא מכחו להיות תפילת צדיק בן צדיק כמ"ש ויעתר לו ה' מזה מוכח שאברהם הוליד את יצחק ולא כדברי ליצני הדור והבינהו כי נכון הוא:

או נוכל לומר עוד רמז אחד במש"ה לו ולא לה דאיתא בגמרא מפני מה רבקה עקרה מפני שלבן ברך את אחותו שנאמר אחותנו את היי לאלפי רבבה ויאמרו האומות ברכתותינו

עשה פירות לכך היתה רבקה עקרה וקשה מה תיקן בזה די"ל שאמת הוא הקב"ה פוקד עקרות אך הרבוי שיצא מרבקה היה מברכותיו של אותו רשע שאמר היו לאלפי רבבה אלא מכאן מוכח שתפילת לבן הרשע לא עשה פירות כלל שהרי מצד הדין היה מהראוי להתקבל תפילת רבקה ע"פ הא שהקדמנו כל המתפלל על חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחילה ומדוע כתבה התורה ויעתר לו ה' דמשמע לו ולא לה ומוכרחים אנו לומר טעם הדבר משום שאינו דומה תפילת צדיק בן צדיק לתפילת צדיק בן רשע נמצא שתפילת צדיק בן רשע אינו נשמעת כלל במקום תפילת צדיק בן צדיק מכ"ש תפילת רשע בן רשע ש"מ שאף הריבוי שיצא מרבקה לא היה כ"א בשביל תפילת יצחק שהוא צדיק בן צדיק ולא בשביל לבן שהוא רשע בן רשע:

ומפי חביבי האלוף התורני כמוהר"ר יוסף בק' אובן מפראג שמעתי בהיותנו במסיבה אחת אשר מחמת חיבה יתירה הבאתי דבריו תוך דברינו וז"ל דרש"י ז"ל דרך בתמי' קאמר לו ולא לה אחר ששניהם צדיקים ושניהם היו מתפללים לה' ומדוע לא כתב קרא ויעתר להם ה' אלא בודאי היינו טעמא שאינו דומה תפילת צדיק בן צדיק לתפילת צדיק בן רשע וכדי שלא להקשות על פירושו מנ"ל הא דלמא הא דלא כתב להם להודיע שהקב"ה שומע תפילתו של יחיד ואי הוי כתב להם ה"א תפילת רבים שאני ולפיכך נתקבלה תפילתם אבל אם היה תפילת יצחק לבדו לא היתה מקובלת. לז"א לו להודיע שהקב"ה מקבל אפילו תפילת יחיד לבדו לכך בא להורות דזה אינו דה"ל לכתוב ויעתר לה ה' ונלמד מזה שתפילת יחיד מקובל ג"כ ויבא תפילת יצחק שנתקבל במכ"ש ומה תפילת צדיק בן רשע הקב"ה מקבל לבדו מכ"ש תפילת צדיק בן צדיק שהקב"ה מקבל תפילתו ביחיד אלא בוודאי כשצדיק בן צדיק וצדיק בן רשע מתפללים אין הקב"ה נזקק לקבל תפילת צדיק בן רשע כלל כ"א תפילת צדיק בן צדיק לבדו והטעם כי אינו דומה תפילת צדיק בן צדיק לתפילת צדיק בן רשע ולפיכך כתיב ויעתר לו ה' לו ולא לה:

רש"י ולכה איפה מה אעשה בני פירש"י איה איפה אבקש מה לך לעשות. ויתבארו דברי רש"י עם המשך הפסוק ע"פ הא דאמרו חז"ל בגיטין בשנת בצורת יכול העבד לומר לרבו פרנסני או שחררני וז"ש רש"י ז"ל איה איפה אבקש מה לעשות לך רצינו בזה אם אברכך ברכה אחרת מיוחדת לך מה תועלת יש לך בזה הלא גביר שמתיו לך נמצא כל מה שקנה עבד קנה רבו ואם יעלה על דעתך שיש לך זמן לצאת מרשותו כשיהיה שנת בצורת ותאמר לו פרנסני או שחררני ואז תוכל לחול עליך הברכה שניה מה שאתה רוצה לברכך גם זה אינו שהרי דגן ותחרוש סמכתיו ולא יהיה לו בצורת א"כ מה אעשה לך בני להפטר ממנו:

רש"י למה אשכל גם שניכם ביום א' פירש"י אם יעמוד עליך עשו ואתה תהרגהו יעמדו בניו ויהרגו גם אותך. כאן מקום שאלה מדוע פירש"י דוקא בזה אופן שיהרוג יעקב את עשו ויעמדו בניו של עשו ויהרגו את יעקב ולא בהיפך שמא יהרוג עשו את יעקב ויעמדו בני יעקב ויהרגו את עשו ונמצא שניהם ימותו ביום א' אלא כוונת רש"י הוא מאחר שכ"כ היה צער של רבקה על שימותו שניהם ביום אחד כמ"ש למה אשכל שניכם ביום אחד וזה אי אפשר כי אם כשיעקב יהרוג את עשו תחילה ויעמדו בני עשו כגואל הדם ויהרגו את יעקב בו ביום ויהיו נשכלים שניהם ביום א' משא"כ בהיפך כשעשו יהרוג את יעקב תחילה אז אף יקומו בני יעקב כגואל הדם מ"מ לא יהרגו את עשו בו ביום כי בני יעקב משמרי התורה היו אף קודם נתינתו ודינו לבוקר משפט כדאיתא בגמרא נמצא לא יהיו נשכלים ביום אחד לפיכך פירש"י אם כדברי רבקה שאמרה למה אשכל את שניכם ביום א' לא תמצא בשום אופן כ"א כשיעקב יהרוג את עשו תחילה ויעמדו בני עשו בו ביום ויהרגו את יעקב שלא כדין ושלא כדת של תורה:

פרשת ויצא

רש"י ויקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי פירש"י שאם ידעתי לא ישנתי במקום קדוש כזה. ע"פ צחות הפשוטא נראה כוונת רש"י בזה ממה שאחז"ל דניאל ראה באספקלרי' שאינו מאירה היה סבור שראה את המראה ובאמת לא ראה כלום כי תכלית אשר תדע הוא אשר לא תדע כמ"ש כי לא יראני אדם וחי נמצא גם כאן פירוש הכתוב הוא כזה ויקץ יעקב משנתו וראה בחלומו שה' נצב עליו ויאמר אכן יש ה' במקום הזה מקום השראות שכינתו וראי' לדבר הזה שהרי ואנכי לא ידעתי ר"ל לא ידעתי מאומה בהקיץ כי אם בחלומי מטעם כי לא יראני אדם וחי מזה מוכח שיש ה' במקום הזה והבינהו ובא רש"י להוכיח שיעקב אבינו לא ראה שמה אפילו באספקלריא שאינו מאירה דאילו הראו לו אפילו באספקלריא שאינו מאירה מ"מ היה נוהג במקום הזה כבוד שלא לישן בו ומטעם שלא הראו לו כלל כ"א בחלומו נראה שיש ה' במקום הזה בעצמו ובכבודו כטעם תכלית אשר תדע הוא אשר לא תדע וז"ש אכן יש ה' במקום הזה שהרי אנכי לא ידעתי: ותאמר אל אבי' אל יחר בעיני אדוני כי לא אוכל לקום מפניך כי דרך נשים לי צחות הפשוטא יתבאר המשך הפסוק הזה ע"ד הא דשנו חכמינו במשנתינו מנין לע"ז שמטמא במשא כנידה. צא תאמר לו מה נדה מטמא במשא כך ע"ז מטמא במשא נשמע שע"ז ונידה דין א' להם והנה רחל גנבה את התרפים לסלק את אבי' מהיות עובד ע"ז מה עשתה הניחה התרפים בכר הגמל וישבה עליהן וכדי שלא

תהא צדיקת זו נכשלת לשקר נגד אבי' באמרה כי לא אוכל לקום מפניך אמרי' תאמר טעם לדבר שאמרה לפניו כי לא אוכל לקום מפניך ורמז רמזה לו שטומאת נידה עליה והטעם הוא כי דרך נשים לי ר"ל שיש לי תחתי הטומאה כמו דרך נשים כי ע"ז ונידה שניהם שווים בטומאה והוא סבר כפשוטא שדרך נשים הוא לה בשם הגאון מוהר"ר יעקב מלובלין:

פרשת וישלח

רש"י עם לבן גרתי גי' תרי"ג כלומר עם לבן הרשע גרתי ותרי"ג מצות שמרתי כו'. ראוי לשום לב להבינו אם כוונת של יעקב לבזות את לבן בעיניו להיותו רשע הלא גם עשו כמוהו ואם כוונתו לומר שהוא צדיק גמור ששמר תרי"ג מצות מה לעשו עם יעקב על ששמר תרי"ג מצות הלא הוא מואס בהן וביותר קשה מה שייכות יש לתרי"ג מצות ששמר לפסוקים שלאחריו ויהי לי שור וחמור צאן ועבד ושפחה ואשלחה להגיד לאדוני מצורף לזה גדלה הקושי' במאד גם בפירושו של רש"י במ"ש מי לך כל המחנה הזה אשר פגשתי ופירש"י מי לך כל המחנה אשר פגשתי שהוא שלך למה הוא לך ודבריו אינם מובנים לי וכד מעיינת בי' יתבאר הכל באופן א' כי יעקב שמע מביאתו של עשו עליו אמר בודאי כוונתו הוא ליקח מידי כל המחנות אשר לקחתי משכם ולבן שהם דרך גזל לפי הנראה. לפיכך הקדים יעקב במאמרו להוציאו מלבו שהכל כדין עשה וכדין זכה בהן בנקדים הא דאי' בגמרא ראה ויתר גוים ראה הקב"ה שבע מצות שנצטוו בני נח ולא קיימו עמד והתירן ר"ל הותר ממונם. וזה המשך הפסוקים ויאמר יעקב כה תאמרון לאדוני לעשו כה אמר עבדיך יעקב עם לבן גרתי פירש"י עם לבן הרשע גרתי וקראו רשע להיותו אינו נשמר משבע מצות שנצטוה לו ואני שמרתי תרי"ג מצות שנצטויתי והקב"ה ויתר ממנו העוברים על רצונו ונתנה למקיימי רצונו כמ"ש ראה ויתר גוים ולפיכך ויהי לי שור וחמור צאן עבד ושפחה ואף שלקחתי ממון של שכם ושל לבן כדין בא לידי כדאמרן ואשלחה להגיד לאדוני את כל זה ובאמת ישרו בעיני עשו דברי יעקב והנה לבסוף כאשר ראה עשו את הנשים וראה שגם יעקב עבר על תרי"ג מצות שהרי לקח שתי אחיות א"כ היה כעם ככהן לזה שאלו אחר שראה את הנשים ואמר מי לך כל המחנה הזה אשר פגשתי שאמרת שהוא שלך כדאמרן מכח ראה ויתר גוים אבל באמת אינו שלך שהרי גם אתה לא שמרת מה שנצטווה לך וא"כ למה הוא לך ומה שהשיבו עי' בספרי הגדול עיר דוד דרך דרוש חריף באורך בבית יעקב ויונעם לך:

רש"י גמלים מניקות ובניהם שלשים פירש"י ומדרש אגדה בניהם בנאיהם זכר נגד נקיבה כוונת רש"י ז"ל עדה"ג האומר פרה מניקה אני מוכר לך לא מכר וולדה והא דאמר מניקה לחלבה הוא דחזי' לי' אבל האומר גמל מניקה אני מוכר לך מכר וולדה משום דחלבה לא חזי והא דאמר מניקה למכור גם וולדה וזש"ה גמלים מניקות ובניהם הלא מדאמר אצל גמלים מניקות תו לא צריך לומר ובניהם שהרי בניהם בכלל מניקות המה אלא בוודאי האי בניהם על בנאיהם נאמר מהגאון מוהרר"י מלובלין ז"ל: (רש"י) ואמרת לעבדך ליעקב פי' רש"י דחוק הוא דמה לו ליעקב לאמור בתחילה ברמיזה והדר לפרש לשלוחו דבריו דבר על אופניו. ויראה בעיני לפרש כוונת יעקב ע"ה היה בזה האופן ע"ד המדרש שאמרו כל אותן הדרונות ששלח יעקב לעשו עתידין א"ה להחזירן לימות המשיח שנא' מלכי תרשיש ואיים מנחה ישיבו ע"כ בא יעקב לרמז לעשו כל אלה ואמרת לעבדך ליעקב מנחה הוא שלוחה ר"ל מתנה זו עתידה להחזירה לעבדך ליעקב:

רש"י ואלכה לנגדך פירש"י בשוה לך טובה זו אעשה לך שאריך ימי הליכתי ללכת לאט לאט כאשר אתה צריך וזהו לנגדך בשוה לך. דברי רש"י אינו אלא דברי נבואה היכי רמיזא שהליכתו עם יעקב בשוה היה טובה ליעקב במה שאמר טובה זו אני עושה לך הלא דבר והיפוכו הוא שיעקב הרבה והפציר בו שילך לדרכו שנאמר יעבור נא אדוני לפני עבדו וגו'. אלא הענין כך היא בתוספת מה שכתבנו לעיל מיני' בנקדים הא דאי' בתוספות הנותן מתנה לגוי עובר על לאו דלא תחנם וכתבו התוספות הא דרבי ישמעאל היה מתנה מועטת עוד י"ל מפני דרכי שלום הוא מותר עוד י"ל כשהוא מתלוה עם הגוי בדרך מותר אף במתנה מרובה וזה היה דברים בין יעקב לעשו אחר שמצא יעקב חן בעיני עשו לא רצה עשו לקבל המתנות ממנו כי היכי דלא יעבור יעקב על צאו דלא תחנם כי המתנה היה מרובה וכבר היה יעקב נזהר והיה משמר כל תרי"ג מצות והשיבו יעקב קח נא את ברכתי כי חנני אלקים וכי יש לי כל ואצלי היא מתנה מועטת כי יש לי כל ויפצר בו ויקח אשר מרוב הפצרתו לקח אף שלגבי יעקב היה מתנה מועטת מ"מ אצל עשו י"ל שהיה מתנה מרובה מה עשה עשו אמר ליעקב טובה זו אני עושה לך ותהיה יוצא לכל הדיעות נסעה ונלכה לנגדך בשוה עמך ותירוץ שלישי בתוספות הוא כשהוא מתלוה עמו בדרך מותר לתת לו אפי' מתנה מרובה וזש"ה טובה זו אני עושה לך בתת לי מתנה מרובה הנ"ל זו כשאלך עמך שוה בשוה כדאמרן אבל יעקב רוח. אחרת היתה בו שנתן לו מתנה מרובה ולא ביקש להתלוות עמו ואמר ילך נא אדוני לפני עבדו ואני אתנהלה לאטי לרגל המלאכה כי סבר הא דאסור לתת לעכו"ם מתנה היינו במתנה שאינה חוזרת לו אבל מתנות הללו יחזרו לימות המשיח כדאמרן לפיכך הקדים

יעקב ליישב כל אלה ואמר ואמרת לעבדך ליעקב מנחה היא שלוחה ר"ל דשליחת מנחה זו היינו בשביל שהיא חוזרת לעבדך ליעקב או נוכל לומר ויתבאר מלת לאדוני לעשו דלכאורה הוא דברי מותר אלא הכי פירושו דלדעת המקובלים שלח יעקב לעשו כל הפגימים שהם מסטרו דעשו שהם בעלי מומים מנחה כזה הוא מותר וז"ש לאדוני לעשו כי מנחה זו שייכות לאדוני לעשו וז"ש ויפצר בו ויקח בו דייקי:

פרשת וישב

רש"י ויאהב יעקב את יוסף כי בן זקונים הוא לו פירש"י בר חכים וקשה מנ"ל הא שמא היה אוהבו בשביל כי בן זקונים היה לו. הגע בעצמך שאי אפשר לפרשו שהיה אוהבו בשביל שהיה בר חכים מאחר שהכתוב אומר ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם והמספר לשון הרע אין לו תקנה אלא מיתה ולאיש כזר יאהבהו אביו והכתוב מעיד עליו שהיה אוהבו ואם בשביל שהיה חכים איה חכמתו והנה הארכתי בזה בספרי עיר דוד בבית יעקב בדרוש חריף הנוטה לאמת וכל הדבר שהשבטים התפעלו להחזיק חטא איסור שתי אחיות אף היותם קודם מ"ת כי דין בני ישראל הי' להם נמצא היה יעקב מצווה במה שנאמר באברהם כי ידעתי את אשר יצוה את בניו מסתמא היה אברהם מצוה גם ליעקב וכשהיה יעקב מצווה נמצא עבר יעקב על שתי אחיות ובאשר שלאה בא לו בהיתר נאה לה שתצא ממנה מלכים משא"כ רחל באיסור בא ליעקב כמ"ש אשה אל אחותה לא תקח לא נאה לה שיצאו ממנה מלכים ולפיכך המליכו האחים את יהודא למלך עליהם להיותו בא מלאה אבל יוסף דרך אחרת היתה בו והוכיח מן התורה ומן מדרשי חז"ל שיעקב לא היה מצווה ודין בני נח היה להם קודם מ"ת ולא נתחייב יעקב באיסור שתי אחיות כדעת הרמב"ן וכדין לקח אותה ודברי יוסף כנים ואמתים הם והראה חריפתו ובקיאתו שהאמת אתו ולפיכך ויאהב יעקב את יוסף מכל בניו כי כל מעשיו ולימודו היה הכל להוציא את אביו מחטא שתי אחיות שלא חטא ברחל מאומה ולפיכך היה אוהבו וקרא הוא נותן טעם לזה כי בן זקונים הוא לו בר חכים והא דנאמר ויבא יוסף דבתם רעה אל אביהם פירושו שלפי דעת האחים היה רעה אבל לא לפי דעת יוסף ואביו שהרי לפי האמת יצאו מרחל מלכים ועליה נאמר ומלכים ממך יצאו וזהו שתיקן רש"י ז"ל באמרו כל רעה שראה באחיו היה בא ומגיד לאביו וחושב ומונה רש"י מה שהגיד לאביו שאכלו אבר מן החי וזלזלו בבני השפחות אשר לפי השכל נראה שאין זה סדורו שהרי זלזול בני השפחות היה בהיותם בביתם ושאכלו אבר מן החי היה בהיותם בשדה נמצא היה לרש"י להפך הסדר אלא הענין כך הוא אף שהיה זלזול בני השפחות בעודם

בבית לא היה יוסף חשב להם לחטא כי יוסף סבר הא דאין נוהגים אחוה בהיות דקודם מ"ת הוה ואין אחוה לגוי ולפיכך לא היה נוהגין אחוה ובזה גם דעת יוסף נוטה שקודם מ"ת יהיה להם דין בני נח ולפיכך אין איסור שתי אחיות כדאמרן משא"כ כשראה יוסף שהם אוכלים אבר מן החי כדעת המזרחי שהיו אוכלים בשר פרכוס ובשר פרכוס אינו מותר כ"א לישראל דבשחיטה תלי' מלתא וכיון שנשחטה אעפ"י שעדיין מפרכסת מותר לישראל משא"כ גוי דבמיתה תלי' מילתא והאחים שאכלו אבר מן החי סברו שדינם קודם מ"ת כבני ישראל ולפיכך מביא רש"י סדר הזה כל רעה שראה באחיו הגיד לאביו פירושו אחר שראה בהם שאכלו בשר פירכס ממילא הראו בזה שדין ישראל יש להם קודם מ"ת שהרי אכלו בשר פירכס א"כ נראה למפרע מה שלא נהגו אחוה בבני השפחות היה בזה עון ונתאמת ליוסף הא דנהגו זלזול בבני השפחות הוא מצד החטא שהרי הם אינם מחזיקים את עצמם קודם מ"ת לבני נח לומר דבעכו"ם אין אחוה שהרי אכלו בשר פירכס ונראה שהם מחזיקים את עצמם לבני ישראל קודם מ"ת נמצא כדין הביא יוסף דבה זו לאביו שמעשיהם סותרים זה את זה וזהו שכתב רש"י כל רעה שראה באחיו כו' ועי' באריכות בדרוש הנ"ל דבר חריף הנוטה לאמת:

רש"י למען הציל אותו מידם פירש"י רוח הקודש מעידה על ראובן שלא אמר זה כ"א להצילו וקשה אם נחשים ועקרבים אינם מזיקים לאדם בבוא אליהם נמצא אין אנו צריכין לרוח הקודש שהרי אנחנו רואים בחוש שראובן אמר להשליכו באחד הבורות כדי להצילו ואם שאין דרך הטבע לאדם להיות ניצול מן הנחשים ועקרבים א"כ מה תועלת יש בעדות רוח הקודש שהרי אמר ונשליכהו באחד הבורות במקום נחשים ועקרבים והנחשים ועקרבים מזיקים לאדם הנכנס להם א"כ מלאך המות מה לי הכא מה לי התם וא"כ מה הועיל עדות רוח הקודש שהרי החוש מכחישו אלא כוונת רש"י ז"ל הוא בזה מ"ש בגמרא וימצאם בדותן שדנו אותו בכלי דתות למיתה וכ"כ הרמב"ן שדנו אותו בדין נביא שקר שבדה מלבו דברים והוציא דבה שקרים והסכימו כולם לדיעה אחת למיתה ובזה הוא מבואר באשר שבדיני נפשות מתחילין מן הצד וראובן הי' בכור וגדול שבהם ודעתו היא באה באחרונה ויתבאר אגב דברי רש"י באומרו ראובן אני בכור וגדול בהן לא יתלו הסרחון אלא בי והרי לדברי הרמב"ן והגמרא שדנו אותו בדין מה מועלת דעת ראובן אחר שכולם היו אומרים למיתה והוי רוב ומה היה מועיל דעת ראובן אף היותו בכור וגדול שבכולם אלא הענין הוא כאשר אמרנו בהקדים הא דאמרו בגמרא דסנהדרין ושפטו העדה והצילו העדה שצריך להיות ב"ד שיש בו ושפטו העדה גם והצילו העדה משא"כ ב"ד שכולו לחיוב הוא פטור וזהו שתלה ראובן בבכורתו ואשר היה גדול שבכולם נמצא

יגיע הגדת דעתו באחרונה ואם היה רוצה להצילו בדעה שיאמר פטור היה יוסף נידן למיתה ע"פ הרוב כדאמרן שכולם אמרו למיתה לזה החכים להצילו באומרו נשליכהו באחד הבורות ושם ימות מיתת נחשים ועקרבים ומלאך המות מה לי הכא מה לי התם והוגד גם דעתו למיתה רק ידינו אל תהי בו והוי ב"ד שכולו לחיוב וב"ד שכולו לחיוב הוא פטור ובאמת סבר ראובן שיוסף ינצל מהם להיות צדיק ואין מיתה בלא חטא כאשר היה באומרו שניצל מטעם זה בכל מקום וראובן למד כל זה באשר שיעקב שלחו לאחיו ולא חשש שמא יהרגוהו אלא דפשוט היה ליעקב שלא ימות כי אין מיתה בלא חטא ויוסף לא חטא כאשר הארכתי בזה בפ' ויגש דברים הנוטים לאמת נמצא שכל כוונת ראובן היה במה שאמר להשליכו באחד הבורות והסכים עמהם למיתה כדי שיהיה ב"ד שכולו לחיוב וזה לא היה אפשר להודיע שדעתו להצילו כ"א ע"י רוח הקודש:

רש"י ויבך אותו אביו פירש"י כלפי יצחק שבכה על צרתו של יעקב עיין בספרי הגדול עיר דוד בבית יעקב באריכות דברים הנוטים לאמת ונחזיק כאן בקוצר אמרים כי שם כתבתי שיעקב אבינו היה מתנצל את עצמו שלא חטא בשתי אחיות לדעת הרמב"ן לפי שהיה קודם מ"ת ולא היה נצטווה והא דמצינו שאמר הקב"ה כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו י"ל דהאי בניו קאי על יצחק ולא על יעקב משום דיעקב בנ' בניו איקרי והוא לדעת מ"ד דבני בנים אינם כבנים ועתה כשנאבד יוסף ונתמלאו לדעת חז"ל אפרים ומנשה למספר שנים עשר שבטים וכדעת הגמרא ש"מ דהלכה היא כאידך מ"ד דבני בנים הרי הם כבנים וטעמו דהרמב"ן ליתא והאי למען אשר יצוה את בניו קאי גם על יעקב ושלא כדין עשה יעקב שלקח שתי אחיות לפיכך בכה יצחק על צרתו וזהו ויבך אותו אביו כלפי יצחק אמר שבכה יצחק על צרתו של יעקב והבינהו ועיין בבית החכמה פ' וישב לאידך גיסא שיצחק צוה לו ליקח שתיהן במ"ש וקח לך מבנות לבן שציווהו ליקח שתיהן וד"ת כפטיש יפוצץ סלע המה ויונעם לך:

פרשת מקץ

רש"י אין נבון וחכם כמוך פירש"י לבקש איש נבון וחכם שאמרת כו' ולכאורה תיבת שאמרת הוא מיותר כי מה היה חסר באומרו לבקש איש נבון כמוך לא נמצא כמוך ונראה כוונת רש"י ז"ל ע"פ הא דחלקו חז"ל בין נבון לחכם כי נבון הוא יותר גדול מחכם וזהו פירושו בשלמא יוסף שאמר ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם פירושו הוא דמתחילה אמר לו ראה אחר נבון ואם לא תמצא נבון תקח חכם והנה בדברי פרעה קשה למה אמר לא נמצא איש נבון וחכם כמוך מאחר שלא מצא חכם פשוט הוא דלא מצא נבון א"כ

נבון למה נאמר לכך מפרש לבקש איש נבון וחכם שאמרת לדידי אינו צריך להזכיר נבון רק לדבריך שאמרת לבקש נבון כמוך לא נמצא והבינהו:

פרשת ויגש

רש"י ואחיו מת פירש"י ז"ל שהוציא שקר מפיו מפני היראה וקשה מנ"ל שמא הא דאמר מת מפני שהי' מסופק אולי מת מחמת אריכות הענין שלא שמעו ממנו היכן הוא הארכתי בזה בספרי עיר דוד בבית יעקב גם בבית החכמה סדר פ' זו ושם תראה דבר אמת ויונעם לך בהיות כי ראובן לא רצה להכניס את עצמו בערבות כמו יהודא כ"א אמר ואביאנו אליך בין חי בין מת. אבל יהודא נעשה ערב להציגו חי כמ"ש רש"י במקומו והטעם הוא שמתחילה למד ראובן מיעקב ששלחו בשליחות לאחיו כי סבר שאין מיתה בלא חטא ולפיכך אמר נשליכהו באחד הבורות וטעמו היה למען הצילו מידם אבל נחשים ועקרבים לא יעשו לו דבר כי אין מיתה בלא חטא וכאשר שב ראובן אל הבור ולא מצאו חשד את אחיו שהרגו אותו ולא האמין להם במה שאמרו שמכרוהו והיה ראובן סבר יש מיתה אף בלא חטא ולפיכך לא רצה ראובן להיות ערב שיביאנו חי מטעם היותו צדיק ואין מיתה בלא חטא ז"א שהרי כבר הרגו את יוסף הצדיק מזה מוכח שיש מיתה בלא חטא אבל יהודא היה יודע באמת שלא הרגוהו ושמכרוהו וכדי שלא יאמרו שמא חטא אחר זה ומת גם זה אינו שהרי יש להקשות האיך עלה על דעתם לנחם את אביו מאחר דק"ל אין מקבלים תנחומים על החי ויוסף היה חי שהרי מכרוהו ואדרבה האי תנחומין הוא סותר על שהביאו כתנת יוסף מטובל בדם בוודאי יחשוד אותם יעקב שמכרוהו אם כן למה באו לנחמו אלא כוונתם היה בתנחומין לדעת אם יוסף עדיין חי הוא שמא עבר יוסף עבירה בזמנים הללו שהרי גירו בו את הדוב שיחטא ואז מת בוודאי ולכך באו תמיד לנחם אותו אחר יוסף ויעקב לא רצה לנחם את עצמו בזה הבינו שעדיין יוסף חי כי אין מיתה בלא חטא נמצא הלך יהודא בטח שלא יארע תקלה לבנימין הצדיק מטעם זה שאין מיתה בלא חטא וראייתו מיוסף הצדיק שלא מת לזה בא רש"י ז"ל לומר דמחמת יראה אמר מת דאלת"ה מאחר שיהודא נעשה ערב בעד בנימין על סמך זה שהיה יודע בוודאי שיוסף חי כי אין מיתה בלא חטא א"כ האיך הוציא צדיק כמוהו שקר מפיו באומרו ואחיו מת אלא וודאי כדאמרן שמפני היראה הוציא שקר מפיו וזה פי' הכתוב אחר שנשבע לו יהודא להציגו חי מעתה אינכם חסירים כלום אלא תפילה הריני מתפלל עליכם ומה היה תפילתו ושלח לכם את אחיכם אחר זה יוסף דקשה האיך עלה על דעת יעקב שיביאו את יוסף עמהם אחר שנשתקע יוסף כ"ב שנה בין האומות דלמא מת הוא

אלא מכח ערבות של יהודא שנעשה ערב להציגו חי מוכח שיוסף עדיין חי דהוה קשה ליעקב האיך הכניס יהודא את עצמו להביא בנימן חי הלא מכח יוסף שנאבד מוכח דיש מיתה בלא חטא אלא בוודאי סברי ליהודא שיוסף עדיין חי בשביל היותו עדיין צדיק ואין מיתה בלא חטא ולפיכך נעשה ערב גם לבנימין הצדיק כי אין מיתה בלא חטא ולפיכך התפלל יעקב ושלח לכם אחיכם אחר זה יוסף:

פרשת ויחי

רש"י ואני בבואי מפדן מתה עלי רחל וגו' ואקברה שמה פירש"י ידעתי שיש בלבך עלי שלא כך עשיתי לאמך אבל דע שע"פ הדיבור קברתיה שמה. הנה ראיתי בספר ילקוט ראובני מביא בשם גדול א' וז"ל הא דאמר יעקב ליוסף שעל פי הדיבור קברתי' לא באמת דבר לו כי לא מצינו שהדיבור היה בזה עכ"ל. אבל שגגה פלטה קולמסו לדבר דברים כאלה על מובחר שבאבות אשר מדתו אמת יאמר עליו כי לא באמת אמר לו השם ימחול לו. ומאחר שנכון הדבר מעם אלקים להציל את האר"י כי יעקב אבינו מדתו אמת ובאמת דבר גם ליישב דברי רש"י ז"ל אשר בסקירה ראשונה נראים תמוהים הם הרמותי ידי ולצאת חוץ לגדר כוונתי לקצר בחיבור קטן הזה ואפרש מילתי ויתבארו גם המשך הפסוקים האלו בטוב טעם ודעת הנה אחר השבועה נמצא בכאן שלש חלוקות חלוקה הראשונה במ"ש יעקב ליוסף אל שדי נראה אלי בלוז ויברך אותי וגו' שאין שום שייכת להשבועה שהשביע אותו חלוקה שני' במ"ש ועתה שני בניך הנולדים לך וגו' אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי מה שייכות יש לענין דלעיל מיני' חלוקה שלישית היא במ"ש ואני בבואי מפדן מתה עלי רחל וגו' ואקברה שמה מה שייכת יש לו לדעיל מיני' גם הניח רש"י כל חלוקות שזכרנו והעמיד דרשתו ידעתי שיש בלבך עלי דוקא על חלוקה שלישי' הלא דבר הוא ועוד קשה מדוע אמר יעקב אילו שלש חלוקות אחר השבועה ולא קודם לכן ועיקר הקושי' ה"ל ליעקב להסמיך ואני בבואי מפדן וגו' לואקברה שמה מאחר שהוא עיקר הסרת תלונתו. והנה אסמוך על המבין ואקצר כל מה דאפשר למען שלא לצאת חוץ מגדר שגדרנו לקצר אי' בזוהר חדש הא דלא הביא יעקב אבינו את רחל לא"י לקברה שמה היה מטעם חטא שתי אחיות דכל זמן היותם בח"ל לא היה איסור שתי אחיות חלין כלל ולפיכך קברה בח"ל והנה יעקב כשנשא את רחל היה לפניו תירוץ של הרמב"ן שקודם מ"ת היה ולא היה נצטווה והא דנאמר אצל אברהם למען אשר יצוה את בניו האי בניו על יצחק קאי ולא על יעקב דיעקב בני בניו היה וכמ"ד בני בנים אינם כבנים אשר גם יוסף היה עומד בסברה זו להחזיקה ולהציל את אביו מחטא שתי אחיות

אשר גם לזה הטעם נאמר ויאהב יעקב את יוסף כי בן זקונים הוא לו פירש"י בר חכים שהי' מוכיח לאחיו שאיסור שתי אחיות אין כאן וכתבתי הנוטה לאמת בספרי הגדול בבית יעקב גם לעיל פ' וישב ואידך מ"ד דסבר בני בנים הרי הם כבנים ראייתו מהא דכתב אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיה לי מזה משמע דבני בנים הרי הם כבנים בהצטרף עוד לזה דברי הגמרא דהוריו' הובא גם בילקוט ושם תשובת הגמרא דשאני כהנים דלאו איקרי קהל שאין להם אחוזה בארץ ופריך אם כהנים לא אקרי קהל הני י"ב שבטים דאיקרו קהל קא מחסרי שבטים שהרי לוי לא אקרי קהל ומשני אפרים ומנשה קא ממלא החסרון והוו י"ב שבטים קהל כמ"ש ואתן אותך לקהל עמים והנה בלוז נראה אל שדי ליעקב ואמר לו הנני מפרך והרבתיך ונתתיך לקהל עמים ונתתי לזרעך את הארץ הזאת לאחוזה ממילא הראה לו בזה שיצא לוי מכלל קהל בעבור שאין לו אחוזה בארץ ונתקשה ליעקב קושיות הגמרא הא קא מחסרי ליה שבטים אלא מוכרחים אנו לומר כתירוץ של הגמרא הנ"ל דאפרים ומנשה ממלאין המנין של קהל י"ב שבטים וכיון דאפרים ומנשה ממלאין המנין אף שהם בני בנים משמע דהלכה היא כמ"ד דבני בנים הרי הם כבנים וכיון דמוכח דבני בנים הרי הם כבנים א"כ היה יעקב מצווה אף קודם מ"ת וסברא דרמב"ן ליתא. נמצא יש כאן איסור שתי אחיות ולא היה ליעקב שום תרופה להנצל מאיסור שתי אחיות אם לא כדעת הזוהר חדש שזכרנו שלא להביא את רחל אתו לא"י משום איסור שתי אחיות ובזה הוא מבואר הכל כי הנה יעקב אבינו היה מתיירא מיוסף אולי יקברני בארץ מצרים כי יאמר וכי כך עשית לאמי שהיה בעוד לבא כברת הארץ קברתי' שמה לא הכנסת אותה. ואם יאמר לו יעקב שע"פ הדיבור עשה זאת אחר שנתגלה לו אל שדי בלוז ונתאמת לו הלכה שבני בנים הרי הם כבנים כדאמרן לא יאמין לו יוסף כי הלכה נתאמת לו מיעקב ששתי אחיות אין בהן איסור מה עשה יעקב השביע אותו להשיאו לארץ כי היה יודע שיש בלבו עליו על שלא עשה כך לאמו וקברה בח"ל ולפיכך לא האמין יעקב ליוסף כי אם בשבועה דווקא שמא יחזור מהבטחתו מטעם שזכרנו דאלת"ה קושי' עצומה על יעקב שלא האמין ליוסף בלא שבועה צדיק שכמוהו יעבור על דברי אביו אלא בוודאי היינו טעמא שהיה בלבו של יוסף עליו מחמת אמו כו' ויעקב אבינו אחר השבועה שהשביעו רצה להוציא מלבו של יוסף על שלא האמין לו על נשיאתו לארץ כ"א בשבועה מה עשה הראה לו באילו שלשה חלוקות שזכרנו כל הא דאמרן ואמר ידעתי שיש בלבך עלי שלא עשיתי כך לאמך אבל דע מה שעשיתי היה הכל ע"פ הדיבור שהרי אל שדי נראה אלי בלוז ויברך אותי שם ואמר הנני מפרך והרבתיך ונתתיך לקהל עמים ואמר ונתתי את הארץ הזאת לזרעך לאחוזה והראני ה' בזה מי שיש

לו אחוזה בארץ הוא בכלל קהל נמצא מחסרי שבטים מוכרח הדבר שאפרים ומנשה ממלאים את המנין לזה שפיר סמוך לי' ועתה שני בניך הנולדים לך אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיה לי אף היותם בני בנים מ"מ נחשבים לבנים כדי למלאות השבטים כדאמרן וכיון שכך הוא שהדבר מוכח שבני בנים הרי הם כבנים אם כן הא דאמר השם לאברהם אבינו למען אשר יצוה את בניו גם אני בכלל שהרי בני בנים הם כבנים א"כ נכשלתי באיסור שתי אחיות ואין לי תרופה להנצל מאיסור זה כ"א שלא להכניס אמך לא"י כי היכי שלא יחול עלינו איסור שתי אחיות כדעת הזוהר חדש שזכרנו ולפיכך הסמיך ואני בבואי מפדן מתה עלי רחל בארץ כנען בעוד כברת הארץ לבא אפרתה ואקברה שמה כו' נמצאין למידין מכל הפסוקים הללו שעל פי הדיבור עשה יעקב כל זאת והראה לנו רש"י ז"ל כל זה ולפיכך העמיד רש"י דבריו ידעתי שיש בלבך עלי על של עשיתי כך לאמך אבל דע שעל פי הדיבור עשיתי זאת על פסוק ואני בבואי מפדן ודברי סרה אשר זכרנו לעיל ליתא ושרי ליה מרי' כי יעקב אבינו אמת ומדתו אמת ודבריו אמת והבינהו כי נכון הוא:

רש"י וירא יוסף כי ישית אביו יד ימינו על ראש אפרים וירע בעיניו ויתמוך יד אביו להסיר אותה מעל ראש אפרים וגו' ויאמר יוסף לא כן אבי כי זהו הבכור וגו' ודבר תימא הוא על יוסף מדוע המתין מלהסיר יד אביו עד אחר הברכה ולא קודם לכן כי מה יועילו דבריו אחר הברכה ודע מ"ש המקובלים שיש חילוק גדול בברכה הנתנה להמברך ע"י שליח דהיינו כהן או מלאך או שהקב"ה נותן הברכה להמברך ע"י עצמו והנה אם שפע הברכה מגיע להמברך ע"י הקב"ה כדכתיב שויתי ה' לנגדי תמיד נמצא מגיע שפע ברכת ה' מיד ימינו של הקב"ה על יד שמאל של המקבל ושפע ברכת שמאל של הקב"ה מגיע על יד ימין של המקבל ואז יד שמאל של המקבל יותר טוב מימינו משא"כ כשהוא מקבל שפע ברכת ה' ע"י מלאך או כהן שהם שלוחי דרחמנא הדבר הוא בהיפך כי אז יד שמאל של מלאך או כהן הוא יותר טוב כי הוא מקבל שפע ברכה מיד ימינו של הקב"ה על יד שמאלו כדאמרן ואח"כ מהפך המלאך או הכהן ונותן על יד המברך נמצא מגיע שפע ברכות יד ימינו של הקב"ה על יד ימין המברך ואז הימין של המברך הוא יותר טוב מיד שמאלו ובזה הוא מבואר בנקדים עוד הא דאיתא בזוהר המלאך הגואל אותי הוא יברך את הנערים אילו הן הכרובים שמהן נטל יעקב הברכה לברך את הנערים הללו וכ"כ המלאך זהו מיכאל שר הגדול שע"י קיבל יעקב את הברכות לברך את הנערים והנה יוסף כשהעמיד הנערים דהיינו מנשה הבכור ואת אפרים להיותם מיומנים לברכה העמיד מנשה הבכור נגד ימין של יעקב ואפרים נגד שמאלו של יעקב בכדי שיגיע ימין של יעקב

על הבכור ושמאלו של יעקב על הפשוט ויעקב אבינו שיכל את ידיו והניח יד ימינו על ראש אפרים הפשוט ויד שמאלו על מנשה שהוא הבכור ואז שתק יוסף מלומר לא כן אבי כי זה הבכור כי יוסף סבר שיעקב אבינו קיבל שפע ברכתו מהקב"ה ע"י עצמו ואז שמאלו של יעקב יותר טוב מימינו כי שפע יד ימין הקב"ה מונח על שמאלית של, יעקב ולפיכך סבר יוסף מה שהניח יעקב יד שמאלו על ראש מנשה הבכור כי בזה חלק כבוד לבכורה להניח שפע יד ימין הקב"ה על ראש מנשה ואחר ששמע יוסף שיעקב ברך את הנערים בלשון המלאך והורה בזה שקיבל שפע ברכת ה' ע"י מלאך כדאמרן זהו מיכאל וכבר זכרנו כשהמברך מקבל ברכת שפע ה' ע"י מלאך או ע"י שליח אז ימין המברך יותר טוב משמאלו לפיכך ויתמוך יד אביו ויאמר לא כן אבי כי זהו הבכור ויעקב השיבו ידעתי בני ידעתי כי זהו הבכור וגו' אשר לכאורה כי זהו הבכור דברי מותר המה למאי מזכיר שם הבכורה אלא שהראה ליוסף שכל מה שהוא עושה הוא עושה בהשכל ודעת והנה ראה שחלקתי כבוד לבכורה שלא צוויתי לך להחליפם בכדי שיגיע מנשה ליד שמאלו ולא היה צריך לשכל את ידיו אלא שחלק כבוד לבכורה להיות עומד במקומו והוא הטריח את עצמו לשכל את ידיו והא דלא ברכו ביד ימינו טעם אחר יש בו כמפורש שעתיד לצאת ממנו ירבעם והבינהו:

רש"י וירא ישראל את בני יוסף ויאמר מי אלה פירש"י אחר שראה יעקב שנסתלקה השכינה ממנו שאל מי אלה שאינם ראוים לברכה ויאמר יוסף בניי הם אשר נתן לי אלקים בזה פירש"י שהראה לו שטר אירוסין ושטר כתובה כאן השואל עומד ומתקשה את עצמו לדעת מה זה ועל מה זה הוצרך יוסף להראות לאביו שטר אירוסין ושטר כתובה הלא בחד הוי סגי אחר שהראה לו שטר כתובה תו לא צריך להראות שטר אירוסין דלמאי חזי ליה תו קשה אחר שעלה על דעת יעקב שחשדו לדבר עבירה אשר ע"י זה נסתלקה השכינה והאיך נסתלק תלונה זו מעס יעקב אחר שהראה שטר כתובה ושטר אירוסין הנה כבר כתבנו בספרי הגדול באריכות אשר גם זכרנו לעיל מזה קצת שיש שני פירושים על הא דאמר הקב"ה לאברהם לזרעך אתן את הארץ הזאת חד אמר האי זרעך הוא קאי המיוחס אחריך ואזהרתו דלא תנסוב גוי' דאפקרא רחמנא לזרעי' ולהאי דיעה אין חטא בשתי אחיות לדעת הפענח רזא שהבאתי שם דכתב לאה ורחל לאו אחיות היו מצד האם כי אם בנות לבן היו וכבר אפקרי רחמנא לזרעי' כי זרמת סוסים זרמתם והלכה כחנניא דסומכוס דאין חוששין לזרע האב והבינהו הוטב נמצא לא היה ליעקב חטא שתי אחיות ויש עוד מ"ד דהא דאמר הקב"ה לאברהם אבינו לזרעך אחריך בא להזהיר על הבחנה ליתן הבחנה בין טפה לטפה למען ידעו בוודאי שהוא מיוחס אחריך כו' לפי'

זה הלכה כסומכס דחוששין לזרע אב נמצא שתי אחיות היו והוי איסור ליעקב והנה כאשר ראה יעקב בשעת ברכה שנסתלקה השכינה מהם היה שואל מה פסול יש בהן שאין השכינה רוצה לברכם אם נאמר בשביל שהם באין מאיסור שתי אחיות ולפיכך אינם ראוים לברכה ז"א שהרי הראני השם לקבור את רחל בארץ כנען לדעת הזוהר חדש שאין שתי אחיות חל כלל בח"ל כמ"ש גם לעיל מזה א"כ מדוע נסתלקה השכינה מזה מאחר שאיסור שתי אחיות לא היה חל כלל ומזה נשמע ומוכח דהאי לזרעך קאי על הבחנה שצריך אתה ליתן הבחנה בין טפה טיפה ויוסף נסב בת דינה שהיתה שבוי' בבית פרעה ושבוי' צריכה הבחנה והוא לא עשה הבחנה נמצא בשבוי' לא שייך לזרעך אחריך שמיוחס אחריך שהרי גם הקב"ה כשפדה את ישראל ממצרים היו נקראים שבוי' ונתן להם הבחנה שנאמר בחודש השלישי לצאת בני ישראל וגו' לדעת המדרש שהמתין להן דין הבחנה א"כ היה יעקב סובר שבשביל זה שלא נתן יוסף הבחנה לפיכך נסתלקה השכינה בשביל הבחנה מה עשה יוסף הראה לו שטר אירוסין ושטר כתובה והזמן הכתוב בשתיהן יגיד שנתן הבחנה כדין ואין עליהם אשמה וביקש יוסף רחמים עליהם ונתגלה ליעקב השכינה גם נתגלה לו בשל מי באה הסתלקות השכינה והוא בשביל מנשה הבכור שעתיד לצאת ממנו ירבעם והבינהו ויונעם לך:
תם ונשלם ספר בראשית. בעזרת אשר לו אחרית כראשית.:

פרשת שמות

רש"י הבה נתחכמה לו פירש"י למושיען של ישראל וברש"י ישן כתב והם לא ידעו שהם באו בתוך המים והנה באשר היותם חכמי ויועצי פרעה מפורסמים לחכמים כמ"ש חז"ל והם בלעם איוב יתרו האיך יעלה על דעת אנושי להאמין שהם לא היו יודעים ולא העלו לבם לחוש אולי הם יבואו תוך המים והרי אפילו תינוקות של בית רבן יודעים אף שנשבע הקב"ה שלא להביא מים עליהם אבל שהם יכולים ליענש שהם יבואו תוך המים ובתוך הביאור זה יתבארו גם שאר קושיות הראוים להקשות כאן. כדי ליישב נקדים הא דכתב המגלה עמוקות הא דנידונו מצרים במים היינו טעמא שהם פגעו באשת איש של הקב"ה כי דין נשואין היה להם ועונש הפוגע בא"א דינו חנק והטובע בנהר הוא חנק כמו בדור המבול שעיקר חטא שלהם היה על שחטאו בא"א ודינם חנק ע"כ נידונו במבול מים שהוא חנק ואני הוכחתי בספרי עיר דוד באריכות גם יתבאר בדרוש חריף לקמן שישראל כל זמן עה"ז דין ארוסה להם שנאמר וארשתיך לי באמונה ולימות המשיח מהרה יהיו הנשואים שנאמר ובועליך ה' עושיך ובדין הפוגע בארוסה קי"ל

שהוא סקילה וידוע הוא דברי חז"ל שהקב"ה פורע דוקא מידה כנגד מידה וזהו כי פרעה היה מתאוה לכלות ישראל והיה מתייירא מפני עונש אלוהיהם ע"כ אמר פרעה ליועציו הבה נתחכמה לו למושיעין של ישראל באיזה דין נידונו אותם אשר מושיען לא יוכל לדון אותנו ואתפוס כאן בקוצר אמרים שבלעם יעצו לדונם במים שנאמר כל הבן היולד היאורה תשליכהו ואמר כל זה בטעם ובסברה גדולה שמושיען של ישראל לא יוכל לחזור ולדונם ולהביא עליהם מבול אחר שנשבע שאינו מביא מבול וגם שאינו רשאי להביאם תוך המים ולפיכך ירד פרעה תוך הים בטח שלא נעשה להם שום דבר ע"י מים והיינו טעמא כי בלעם סבר שישראל הם ארוסה להקב"ה כדאמרן ודין הפוגע בארוסה הוא חייב סקילה א"כ אם ירצה השם לדונם בסקילה כדין הפוגע בארוסה להמיתם אותם באבנים כדין סקילה לא יהיה מדה כנגד מדה כי הם השליכו אותם במים שנאמר כל הבן היולד היאורה תשליכהו והוא ידונם באבנים בסקילה ולא הוי מדה כנגד מדה ואם ירצה הקב"ה לדונם מדה נגד מדה ויכניסם תוך המים גם זה אי אפשר כי דין מים הוא חנק ודינם הוא סקילה נמצא לא יענשו המצריים על הא שטבעו את ישראל ביאור במ"נ כדאמרן והנה יושב שמים ישחק וחשב לבטל דעת בלעם הרשע ויתבאר ג"כ אגב מ"ר פ' בשלח ירדו במצולות כמו אבן מלמד שמן המים נעשה אבנים והרגן וי"ל למה לו להקב"ה לעשות המצאה מן המים אבנים אם הם חייבים סקילה הוי ליה להקב"ה להטיל עליהם אבנים שהרי אבני אלגביש עדיין תלוים ועומדים ומפני מה היה משנה הקב"ה הטבע ועשה מן המים אבנים והורגן אלא הוא הדבר אשר דברנו כי הנה המצרים היו באמת חייבים סקילה כי פגעו בארוסתו של הקב"ה והא דהביאם הקב"ה תוך המים לא היה כ"א בשביל שיהי' דינם מדה כנגד מדה הם טבעו בני ישראל במים בקדירה שבישלו בה נתבשלו שבאו גם הם תוך המים אבל עיקר מיתתם היה סקילה כי מן המים נעשה אבנים והורגן וז"ש ירדו במצולה כמו אבן שמן המים נעשה אבנים והרגן שעיקר מיתתן היה סקילה ועיין מ"ש לקמן מזה דבר אמת בפ' יתרו וזהו אפשר לומר פי' הכתוב משפטי ה' אמת צדקו יחדיו ר"ל אנו רואים כאן שני משפטים בנושא אחד שבאו תוך המים שהיא חנק והיו נסקלים ג"כ דהוי חנק וסקילה וק"ל מי שנתחייב בשתים נידון בחמורה והוי ח"ו שלא כדין אך הני מילי שנידון בחמורה ולא בשתיהן היינו כשכל מיתה מופרדות היא זו מזו חנק לחוד וסקילה לחוד משא"כ כאן שהיה שניהן בבת אחת מן המים נעשו אבנים והרגן ולפיכך נידונו בשתיהן בהכרח כמ"ש וז"ש משפטי ה' ר"ל אנחנו רואים כאן שני משפטים חנק וסקילה מ"מ אמת הוא וכדין נעשה ואין עול במשפט הזה כי

צדקו שני משפטים הללו הוא מטעם היותם יחדיו שמן המים נעשה אבנים והבינהו כי נכון הוא ועיין לקמן בפ' יתרו מ"ש שם:

רש"י ויצא ביום השני והנה שני עברים נצים ויאמר לרשע למה תכה רעיך פירש"י רעיך רשע כמותך. ויש כאן דבר תימא מאחר שאחד הרים את ידו להכות את חבירו שהרי מפורש נאמר ויאמר לרשע דמשמע מיני' שהשני אינו רשע א"כ למה תפס משה לשון רעיך דמשמע ששניהם רשעים וזה אינו עוד מה השיבו מי שמך שר ושופט עלינו וכי דוקא שר ושופט רשות לו לומר כשאחד מרים ידו להכות את חבירו למחות בו ולומר למה תכה ואיש שאינו שר ושופט אינו רשאי לומר ולמחות באיש המכה לומר למה תכה אלא הוא הדבר דשנינו כשבעלי דינים עומדים לפניך יהיו בעיניך כרשעים ר"ל שניהם רשעים עד שיקבלו את הדין וזהו שתיקן רש"י רעיך רשע כמותך וקושי' חדא פרוקא לחבירתי' אחר ששמע האיש אשר קראו משה רבינו לרשע וקרא גם לשני רשע במ"ש רעיך נתקשה לו לאמר בשלמא שאתה קראתני רשע יפה אמרת להודיע הדין הוא שבהרמת יד אפי' נעשה רשע אך השני לא הרים אפי' ידו עלי ומפני מה קראתיו רשע אלא מוכרח אתה לומר מה שאתה קורא שנינו רשעים טעמך לשבת עלינו לדין וכל זמן שעדיין לא קבלו את הדין שניהם נקראים רשעים מי שמך לאיש שר ושופט עלינו אין אני עומד לפניך בדין כי מי שמך לאיש כו' ולא עוד אלא במ"נ השיב לו וזהו שאמר הלהרגני אתה אומר וגו' די"ל וכי בשביל שאדם מוחה בחבירו דבר איסור הוא אומר לו להרגו והוא נגד השכל אלא במ"נ השיבו אותו המכה שפיר דאי' בגמרא הרץ אחר חבירו להרגו ניתן להצילו בנפשו של רודף אם לא יוכל להצילו באחד מאבריו ומסיק ה"מ עד שלא הכהו אז מותר להצילו אפילו בנפשו של רודף אבל משהכהו אז דינו נמסר לב"ד ואיתא במדרש למה תכה מלמד שהכהו באגרוף וזהו שאמר הלהרגני אתה אומר אני רואה שכל כוונתך להרגנו דוקא שהרי כבר הכיתי אותו באגרוף ואתה אומר למה תכה כאילו עדיין לא הכית אותו והוא דבר תימה אלא אתה אומר לשון כזה שעדיין לא הכיתי אותו כדי שיהיה לך רשות להרגני כדאמרן הרץ אחר חבירו להורגו כו' ועד שלא הכהו ניתן להצילו אפי' בנפשו של רודף א"כ כוונתך באמירה זו להרגני וא"ת לו יהי כדברך שכבר הכית אותו א"כ דינך נמסר לב"ד לפיכך השיבו שפיר מי שמך לאיש שר ושופט עלינו ובמ"נ כוונתך להרגני שלא כדין וז"ש הלהרגני אתה אומר מאחר שאתה אומר למה תכה גם רעיך שהוא רשע כמותך נראין כל דבריך להרגני הן שלא בב"ד או בב"ד אבל מי שמך לאיש שר ושופט עלינו:

פרשת וארא

רש"י ושמי ה' לא נודעתי להם פירש"י לא נכרתי במדת האמיתת שלי שעלי' נקרא שמי ה' כו' שהרי הבטחתים ולא קיימתים. כאן מקום שאלה ובינת אדם דברי רש"י מדוע תולה אשר לא קיים הבטחתם במה שלא הודיעם שם ה' ויראה כוונת רש"י הוא בזה להא דפליגו הרא"ש ור"ת בענין ה' ה' בי"ג מדות סבר הרא"ש ה' ה' שני מדות הם וארך אפים מדה אחת היא והא דנאמר ה' ה' ר"ל אני הוא ברחמים קודם שחטא אף שהרהר בע"ז אני ברחמים עמו אם לא שחטא ממש בפועל ואני ה' לאחר שחטא וישוב וארך אפים מדה אחת היא שהקב"ה מאריך אף לרשעים שאינו מענישם רק ממתין להם אולי יעשו תשובה וירחם עליהם ולדעת ר"ת ה' הראשון הוא שמו של הקב"ה וה' הנאמר אחר זה היא מדה ראשונה וארך אפים הוא שני מדות כי היכי שיהיה י"ג מידות נמצא לדעת ר"ת מדת ארך הוא קאי על הצדיקים ועל הרשעים לצדיקים הקב"ה מאריך שאינו משלם להם שכרם בעה"ז כי היכי דלהוי שכר מצותם נצחים כאשר הארכתי מזה בסדר מקץ ויגש ולרשעים הקב"ה מאריך אולי יחזרו בתשובה ואינם מעניש תיכף נמצא זהו כוונת רש"י ושמי ה' לא נודעתי להם ר"ל לא הודעתי להם שמי אמיתת שלי ששם ה' הראשון הוא שמי ממילא ארך אפים הוא שני מדות ר"ל שהקב"ה מאריך לצדיקים שאינם נותן להם שכרם בעה"ז אלא שהאבות היו סבורים כהרא"ש ששם ה' ה' הוא שני מדות וארך אפים מדה אחת שהקב"ה מאריך אף אולי יחזרו בתשובה ולדעת הרא"ש הקב"ה נותן שכר בעה"ז. נמצא היה לאבות להרהר אחרי על שהבטחתים ולא קיימתים כי שמי ה' לא הודעתי להם שהוא כדעת ר"ת ולא נכרתי להם במדת אמיתת שלי שעלי' נקרא שמי ה' ומ"מ לא הרהרו אחרי והבינהו:

רש"י התפאר עלי למתי אעתיר וגו' ויאמר למחר. רש"י ז"ל מאריך בפירושו ודוחק את עצמו לפרש המשך הפסוק ע"ש ונשאר לפי פירושו קושי' עצומה מה ראה פרעה לשטות הזה אחר שנתן לו משה רבינו הבחירה שיבחר לעצמו זמן על הכרתת הצפרדעים והצפרדעים היו מרחשים בגופו כדאי' במ"ר פ' זו ומדוע הרחיב השוטה הזה הכרתת הצפרדעים עד למחר ולא אמר למשה שיכריתו הצפרדעים תיכף ומיד. אלא יראה בעיני שהתורה כפטיש יפוצץ סלע והכי פירוש הכתוב הדור הוא לכל החוזים בו. הנה פרעה בקש ממשה רבינו על הסרת הצפרדעים והבטיחו לשלח את ישראל כמ"ש העתירו בעדי ואשלח את ישראל. ויאמר משה התפאר עלי למתי ר"ל למתי תשלח את ישראל קבע לי זמן לשלוח את ישראל ואעתיר לך ולעבדיך ולעמך ויסורו הצפרדעים מיד ויאמר פרעה למחר. ר"ל למחר אשלח את ישראל ואתה התפלל על הסרת הצפרדעים תיכף ומיד.

ראה אחי והבן הנה מתג נתון בין למתי ובין אעתיר לך וגו' והוא לעד שכדברינו כן הוא והמשך כל הפסוקים מובאים זה אחר זה בטוב והבינהו. אחר שלמדתי זאת מצאתי בחזקוני כעין זה:

רש"י כי בפעם הזאת אני שולח את כל מגפותי פירש"י למדנו מכאן שמכת בכורות שקולה נגד כל המכות הרב המזרחי גרס ביכורית עיין שם ומאחי הגדול המופלג בתורה כמוהר"ר נפתלי הירש זצ"ל שמעתי בשם הגאון מוהר"ר יעקב זצ"ל אב"ד ור"מ דק"ק לובלין. הנה בסדר שמות כתיב בהתראה ראשונה ואם מאן אתה לשלח את עמי הנה אנכי הורג את בנך בכורך פירש"י היא מכה אחרונה ובה התרה תחילה מפני שהיא קשה מכולם נשמעין מזה שמתרין בתחילה בדבר קשה שבכולן דוקא וכאן אצל מכת ברד נאמר את כל מגפותי וקרא למכת ברד כל מגפותי להיות מכת ברד קשה מכל המכות. לז"א ש"מ שמכת בכורות קשה מכולן דאלת"ה אלא דמכת ברד קשה מכולן מדקראה למכת ברד את כל מגפותי א"כ מדקשה ק' היא מכולן הוי להתרות בו שהרי במכה שהיא קשה מכולן התרה בהן אלא מדלא התרה בו ש"מ דמכת בכורות קשה מכולן וזהו שכתב רש"י למדנו מכאן שמכת בכורות קשה מכולן מדקראה התורה מכת ברד כל מגפותי ולא התרה בה כ"א במכות בכורות ש"מ שמכת בכורות קשה מכולן. ועוד אפשר לפרש שהוא טעות הדפוס שהי' כתובה לפני המדפיס מכת ברד בר"ת כזה מ"ב ועשה משתי תיבות הללו מכת בכורות. והרואה יבחר את אשר יראה לו:

רש"י ויאמר ויאמר משה לא נכון לעשות כן כי תועבת מצרים נזבח לה' אלהינו פרש"י תועבת מצרים יראת מצרים כו'. ועוד יש לומר שאנו זובחים יראת כו'. ולכאורה שני פירושים הללו הכל חד הוא ובפסוק עצמו הוא אומר שכמעט אינו סובל פירש"י וגם הכפל ל"ל אלא הכי פירושו וכה משפט הכתוב הדר הוא וכך אמר משה אם נזבח מאותן בהמות אשר מצרים זובחים לע"ז זהו תועבה לישראל לזבוח לה' אלהינו ואם נזבח ע"ז שלהן בעצמו לה' אלהינו גם זה אינו כי איך נזבח את תועבת מצרים שהוא ע"ז שלהם לעיניהם ולא יסקלנו ע"כ דרך שלשת ימים נלך וזבחנו לה' אלהינו. והבינהו כי נכון הוא:

רש"י כצאתי את העיר אפרוש את כפי אל ה'. פירש"י אבל תוך העיר לא רצה להתפלל לפי שהיתה מלאה גילולים. הנה כוונת רש"י ז"ל בזה לתרץ קושי' גדולה מפני מה במכת ברד הקפיד משה לצאת חוץ לעיר ולהתפלל שמה ולא בתוך העיר משום שתוך העיר היתה מלאה גילולים ובשאר מכות לא הקפיד משה בתפילתו אם הוא תוך העיר או חוצה לה שהרי לא אמר בשום מכה כצאתי העיר כמו כאן אלא הענין הוא שגילולי מצרים היה צאן כמ"ש משה לפרעה הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלנו.

והנה בכל המכות היה צאן חוצה לעיר נמצא היה חוץ לעיר מלאה גילולים ולפיכך היה תפילתו של משה תוך העיר ולא חוצה לה משא"כ במכת ברד כתיב הירא דבר ה' הניס את מקנהו נמצא היה כל צאן ובקר תוך העיר והיתה העיר מלאה גילולים וחוצה לה הכה הברד לפיכך אמר משה כצאתי העיר אפרוש את כפי אבל תוך העיר היה מלאה גילולים והבינהו:

פרשת בא

רש"י ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה פירש"י בא והתרה בו רבו המפורשים כאן ואני אומר דרש"י בא ותיקן הרבה בפירושו כי היכי דלא תקשה. הנה בכל מכה שהתרה משה בפרעה קדמה ציווי השם למשה לאמר לפרעה כה אמר ה' ובכאן בא משה בהתראה בלתי ציווי השם לאותו התראה. פן יעלה מחשבת אדם שמשה עשה לפרעה התראה בלתי ציווי השם ח"ו הלא נאמר במשה בכל ביתי נאמן הוא. לכן תיקן רש"י כל זה להורות ולהודיע מדותיו של הקב"ה הוא אחר שהודיע והתרה השם ה' פעמים ואינו משגיח בהתראה שוב הקב"ה מכביד לבו בהתראה ששית ואפשר לומר כוונת הכתוב פעמים שלש עם גבר ר"ל פעמים שלש הם ששה התראות ומאחר שהכביד הקב"ה אחר התראת חמישית שהיא מכת ברד אז אינו חל עליו התראה מהשם ית' כי מה מועיל התראה מהשם אחר שהוא בעצמו ית' הכביד לו שלא ישגיח תו יותר להתראה כפי מדתו רק שהניח הדבר למשה הוא יתרה בו שלא יאמרו שהיה נענש בלתי התראה וזהו שתיקן רש"י ז"ל ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה והתרה בו מעצמך כי אני אינך מצווך להתרות ומפרש ואזיל מפני מה אני אומר לך להתרות בו בלתי צווי שלי ז"ש כי אני הכבדתי את לבו ואחר שהכבדתי את לבו כו' איני כדאי לצוות לך להתרותו כדאמרן והבינהו. ובספרי עיר דוד הארכתי בדברים הנוטים לאמת גם עי' בבית החכמה מ"ש על סימני' שנתן ר"י דצ"ך עד"ש באח"ב. ומכה חמישית שהתרו בו הוא ברד כי שני מכות הראשונים של דצ"ך דהיינו דם צפרדע היו בהתראה וכנים בלתי התראה עד"ש שנים הראשונים שהוא ערוב דבר היו בהתראה שחין היה בלתי התראה. ברד שהיא מכה חמישית היה בהתראה נמצא היו חמשה התראות ובהתראה ששית היה הכבדות לבו ומכוון לדברי המדרש ארשב"ל יסתם פיהם אם ללצים הוא יליץ הקב"ה מתרה באדם פעם ראשונה שני' כו' כך פרעה כיון ששיגר הקב"ה חמשה פעמים ולא השגיח על דבריו א"ל הקב"ה את הקשת ערפך והכבד לבך הנני מוסיף לך כו' עי', שם כי כתבתי דברים הנוטים לאמת:

רש"י על מצות ומרורים יאכלוהו פירש"י כל עשב מר נקרא מרור וצווי לאכול מרור זכר לוימררו את חייהם וקשה הנה בפסוק כתיב ומצות על מרורים יאכלוהו ורש"י ז"ל מציין כאן על מצות ומרורים והוא פסוק בפ' בהעלותך בפסח שני ומפרש פי' הנ"ל אלא כוונת רש"י ז"ל להא דאמרו בגמ' מנ"ל דמרור הוא חסה דלמא מרה לא ס"ד מדכתבה התורה בפסח שני על מצות ומרורים יאכלוהו ושינה מהא דכתב בפ' בא אלא שבא הכתוב להקיש מצות ומרורים מה מצה מיני זרעים אף מרור מיני זרעים וכל עשב מר ולפיכך כי היכי דלא תטעה בפירוש המרור מביא רש"י כאן פסוק על מצות ומרורים שבפ' בהעלותך להודיעך ההיקש שכל עשב מר הוא מרור והבן כי נכון הוא:

פרשת בשלח

רש"י מה זאת עשינו כי שלחנו את ישראל מעבדינו פירש"י בשביל ממונם שהשאילם. וקשה מנ"ל לרש"י לומר שעיקר צעקתם היה הא דשלחו ישראל בשביל ממון השאילם הלא טעמם מפורש בקרא שהוא בשביל העבודה שהיו עובדים להם ועתה בטלה עבודתם אחר שכולם יצאו אלא דרש"י ז"ל בא לתקן קושי' עצומה דאי תימא טעם הוא כדמפרש בקרא בשביל העבודה צעקו מה זאת עשינו וכי שוטים היו הלא כל המכות שהביא הקב"ה עליהם עד שהוכרחו לשלחם היה הכל בשביל שלא לשעבד עוד עמהם יותר ואם מתחרטים על זה ורצונם לשעבדם יחזרו ויבואו המכות מחדש עליהם כמו שהיה ומה ישכירו בזה לכן פירש"י זצ"ל שהיו מתחרטים על הממון שהשאילם ועל שאלת ממון לא היה חל עליהם שום מכה ושום נגישה ואם לא השאילום לא היו יכולין לצאת ממצרים לדעת המדרש דבר נא באזני העם וישאלו כי היכי שלא יאמר אותו צדיק ועבדום וענו קיים ואח"כ יצאו ברכוש גדול לא קיים נמצא אילו לא היה בידם שאלת כסף וזהב לא היו יכולין לצאת כדאמרן ולא היה שום הכרח וכפי' עליהם שישאילו להם ואילו לא היו יכולין לצאת ממצרים אף שהיינו מושכים ידינו מלשעבדם מחמת המכות הנעשה בנו היינו מושכים ידינו מהם והיינו פטורים ממכות ואח"כ היו הם בעצמם משתחוים לנו להיות לנו עבדים וכל זה גרס הממון ששאלנו וזהו שאמר מה זאת עשינו ששלחנו ישראל מעבדינו בשביל ממון שהשאילם:

רש"י אל יצא איש ממקומו פירש"י אילו אלפים אמה ולא במפורש שאין תחומין אלא מדברי סופרים ועיקר של מקרא על לוקטי המן נאמר. כבר פרשתי בחיבורי למשניות הנקרא דובב שפתים במשנה ראשונה מסכת שבת גם הבאתיו בקצרה בחיבורי עיר מקלט מצוה כ"ד וכאן מקומו וכדי להבין דברי רש"י ז"ל נקדים רמז נפלא לאלפים אמה

הנדרש מתיבת יצ"א כזה י' פעמים צ' הוא תשעה מאות צ' פעמים י' הוא ג"כ תשעה מאות הרי הוא בכללן ח"י מאות אח"כ חשוב צ' פעמים א' א' פעם צ' הרי הוא ק"פ מאות אח"כ חשוב י' פעמים א' א' פעם י' הרי עשרים ובכללן הם שני מאות סך של כולן הם אלפים נמצא יוצא מתיבת אל יצ"א בכללן מספר אלפים והוא רמז נפלא תו כתבו התוספות סוף פ"ק דעירובין דתחומין לאו דאורייתא הוא והלכה כרבי יונתן והכי נקטינן דתחומין אינו אלא מדרבנן והא דכתיב אל יצא איש ממקומו על לוקטי המן נאמר שלא יצא איש עם הכלי ממקומו ללקוט המן וכ"כ התוספות ריש פ"ק דשבת על הא דאמר התנא יציאת שבת ולכאורה יש להקשות על דברי רבי יונתן הא דנקיט הלכתא דהאי אל יצא אינו דאורייתא לפי שהוא קאי על לוקטי המן שלא יוציאו הכלי ללקוט המן אבל יציאתו בלתי כלי אינו איסור דאורייתא. א"כ הוי לקרא לכתוב אל יוציא שהוא קאי על הכלי שלא יוציאו אותו לחוץ ללקוט בו את המן אלא מוכרחין אנו לומר הא דכתבה התורה אל יצא דפירושו הוא שלא יוציא הכלי אך רמז רמזה התורה בתיבת יצ"א לאלפים אמה כי ליכא מידי דלא רמזה משה באורייתא כדאמרן. ובזה יובנו דברי רש"י וכוונתו אל יצא איש ממקומו אילו אלפים אמה ולא במפורש ר"ל שאינו מפורש אלפים אמה אלא דרך רמז שזכרנו שצריכין לדרוש י"פ צ' כו' וכי היכי דלא תקשה מנ"ל לדרוש זה דלמא כפשוטה אל יצא איש ממקומו לז"א זה אינו שהרי תחומין אינו אלא מדרבנן ופירושו של יצא הוא אל יוציא הכלי ללקוט כי על לוקטי המן נאמר. א"כ מדוע לא נכתב בפירוש אל יוציא אלא הא דכתיב יצא רמז רמזה התורה אלפים אמה כדאמרן והוא מדרבנן דוק היטב כי נכון הוא:

רש"י את אשר תאפו כו' פירש"י מה שאתם רוצים לאפות היום אפו היום הכל על שני ימים ומה שאתם צריכין לבשל ממנו במים בשלו היום. הקושי' היא גלוי' דסותרים דברי רש"י זה את זה בפ' בהעלותך כתב רש"י וטחנו ברחיים כו' מעולם לא ירד ברחיים ולא בקדרה ולא במדוכה אלא משתנה היה טעמו לנטחנים ולנדכאים ולמבושלים ואין לומר שגם הא דכתב רש"י כאן פירושו גם כן הכי שיעלו במחשבתם מערב שבת כל מה שרוצים לאכול בשבת ובאמת לא באו לידי אפיה ממש זה אינו שהרי יש פלוגתא בין רש"י ז"ל ובין אבן עזרא הביאום הרמב"ן בסדר זה. וז"ל אשר תאפו אפו פירש"י אפו היום הכל על שני ימים כו' ורבי אברהם אמר את אשר תאפו כמנהגם אפו לכם היום ואת כל העודף שהוא עומר שני השייך למחר הניחו עד הבוקר ולא הגיד מה יעשו ממנו ובבוקר אמר להם שיאכלוהו חי מבלי שיאפו או יבשלו בפרור עכ"ל. ש"מ שפלוגתתם הוא שרש"י סבר שהיו מבשלים הכל על שני ימים וא"ע סבר שבערב בשלו על ליל שבת

לבד ולמחרתו ביום השבת היו אוכלין המן חי כמנהגם והרמב"ן כתב שדעת רש"י עיקר ע"ש. א"כ דברי רש"י סותרים זה את זה וצ"ע וכדי שלא להוציא את המעיין חלק אכתוב לפיע"ד ואתקן דברי רש"י כי ישרים הם ע"פ הא דמצינו דברי חז"ל חמשה דברים לא היו טועמים במן כמו שומין וכדומה לו כו'. ובזה יפה כתב רש"י בפ' בהעלותך מעולם לא בא המן תוך הפרור לבשל או לאפות תוך התנור ומי שרצה לטעום במן טעמים אחרים היה מעלה בדעתו בשעת אכילתו אותו מין שמתאוה לטעום רק מפני אזהרת שבת היה משה רבינו מוכרח לצות להם את אשר תאפו אפו היום ואת אשר תרצו לבשל בשלו היום על שני ימים כי פן ואולי יחפוץ איזה איש לטעום ביום השבת בשעת אכילת המן מיני שומים ודומיהן וזה אי אפשר כי טעם שומים ודומיהן אינו מעלן במחשבתם כי אם דרך בישול דוקא או ע"י אפי' כדאמרן ויבאו ח"ו לידי חילול שבת ע"י בישול או אפי' ממש ביום השבת לפיכך בא משה רבינו והזהירם כל מי שירצה לאפות או לבשל מטעם שומים ודומיהן שאינו מעלה טעמם במחשבה כ"א דרך בישול דוקא יבשלנו או יאפנו היום על שני ימים ר"ל שני עומרים יבשל הכל בערב שבת על שני ימים בכדי שלא יבואו לידי בישול ביום השבת אבל מי שלא ביקש לטעום שומים ודומיהן בשעת אכילתו ביום השבת לא בא המן מעולם לא ברחי' ולא בקדירה ולא במדוכה אלא משתנה היה טעמו לנטחנים כו' והבינהו:

פרשת יתרו

רש"י וישמע יתרו פירש"י מה שמועה שמע ובא להבין דברי רש"י שהקשה מפני מה לא בא להתגייר קודם קריעת ים. נקדים הא דכתבנו בקצרה למעלה פ' שמות שנאמר הבה נתחכמה לו והיה שלשה יועצי פרעה בלעם איוב יתרו בלעם שיעץ נהרג יתרו שברח זכה ונטל שכרו שישבו בניו בלשכת הגזית איוב ששתק נידון ביסורין והנה דעת בלעם שיעץ ואמר כל בן היולד היאורה תשליכוהו כבר כתבנו טעמו ריש פ' שמות שאי אפשר להקב"ה להענישם על חטא להיות מדתו של הקב"ה שהוא דן מדה כנגד מדה וישראל הם ארוסה להקב"ה והדין הוא הפוגע בארוסה חייב סקילה נמצא אם ידונם בסקילה לא יהיה מדה כנגד מדה ע"ש ברש"י מ"ש אבל יתרו רוח אחרת היתה בו ע"ד המדרש שההוא מין שאל את ר"י בן קרחא אם אלהיכם גדול מכל אלהים מדוע לא מסר לישראל כ"א הלבנה וכוכבים שנאמר החודש הזה לכם ואי הוי לי' כח גם על החמה היה נותן לכם גם את החמה אלא מדלא נתן לכם החמה טעמו הוא שהחמה אינו ברשותו השיבו ריב"ק ואמר תיפח רוחו דההוא גברא אמשול לך משל למה הדבר דומה למלך שנשא

מטרונא בעודה ארוסה נותן לה מתנה מועטת וכשהוא מכניסה לחופה מוסר לה הכל הנה ישראל הם בעה"ז ארוסה שנאמר וארשתיך לי באמונה ולפיכך נתן הקב"ה לישראל מתנות מועטות והם לבנה וכוכבים ולימות המשיח יהיו הנשואים שנא' ובועלך ה' עושיך אז ימסור לה הכל שנאמר והיה אור הלבנה שבעתים כאור החמה עכ"ל המדרש. והנה יתרו מין גדול היה שלא היה ע"ז שלא עבדה וסבר ג"כ שהקב"ה אינו גדול מכל אלהים מהא דנאמר החודש הזה לכם שלא נתן להם החמה כדאמרן ותירוצו של ר"י בן קרחא לא סבירי ליה כי הוא היה מחזיק את ישראל לנשואה ולא לארוסה ומטעם זה ברח ולא הסכים עם בלעם בעצתו שאמר כל בן היולד היאורה תשליכוהו מטעם שזכרנו אדרבה הוא סבר שישראל הם נשואה של הקב"ה והוי כדין הפוגע באשת איש נידון במים שהוא דין חנק ולפיכך ברח כי אמר אדרבה שיהיו נידונים במים כי יהיה מדה כנגד מדה ודינם בחנק ואפשר שהם יבואו תוך המים אך עתה וישמע יתרו מה שמועה שמע קריעת י"ס שמע שהם באו תוך המים ונאבדו אבל עיקר מיתתם לא היה במים כי אם מן המים נעשה אבנים והרגן מטעם היותם ארוסה להקב"ה והיה דינם סקילה והא דהביאם תוך המים הוא מטעם מדה כנגד מדה ונתאמת ליתרו מזה שהקב"ה גדול מכל אלהים והא דלא נתן להם החמה ג"כ היינו טעמא כהא דאמר ריב"ק בעודה ארוסה נותן לה מתנות מועטת נמצא הקב"ה גדול ולכך בא עתה להתגייר ולא קודם לכן והוא נכון. או נוכל לומר עוד טעם אחר על ששמע קריעת י"ס לפיכך בא ולא קודם לכן בנקדים הא דאיתא במדרש כשהיו ישראל ומצרים תוך הים היה שר (של) עוזא עומד ומקטרג ואמר הללו עע"ז והללו עע"ז כו' מדוע הללו טבעו והללו נצולו מה עשה הקב"ה מסר לאותו מקטרג את איוב ובהדי דמתגושש עם איוב העביר הקב"ה את ישראל מתוך הים משל למה"ד דומה לרועה שבא זאב לעדרו וראה שהזאב אינו סר מעדרו והיה מתייירא שלא יחטוף הזאב מצאנו מה עשה הרועה מסר לזאב תיש א' שכחו רב ועצום ובהדי דמתושש הזאב עם התיש העביר צאנו לעבר הנהר ואח"כ משהעביר צאנו לעבר הנהר הלך להציל גם את התיש כך הקב"ה אחר שראה קיטרוגו של עוזא גדול במאוד מסר להמקטרג תיש א' וזהו איוב ובאשר שהמקטרג היה מתגושש עם אותו תיש ולא יכול לו העביר הקב"ה את צאנו צאן מרעיתו ואח"כ הציל גם את איוב עכ"ל המדרש. המדרש הזה עומד וצווח דרשונו שלא יחזיקו בי מתעוללים לומר היתכן לומר כן איוב היה צדיק גמור כמ"ש אחז"ל גדול הנאמר באיוב יותר ממה שנאמר באברהם מדוע ימסור הקב"ה את איוב בשביל ישראל שלא היו ראוים להצילם כי היו עובדי ע"ז ומגדלי בלורית כמו מצרים אלא מוכרחים אנו לומר איוב היה חייב להיות נידון ביסורין בשביל שהיה שותק

באותו עצה של בלעם ויתרו אצל פרעה נתן לו הקב"ה אותן יסורין עתה בעת שישראל היו בצרה ונשתתק המקטרג וניצלו ישראל בחמלת ה' עליהם והנה יתרו עד היום לא בא לקבל שכר בריחתו שמא די לו שניצל מאותו עצה ואין שכר ועונש באותן אנשים שישבו בעצה ההוא אבל עכשיו שמע קריעת ים סוף ונתקשה לו האיך ניצולו אחר היותם רעים וחטאים כמותם אלא בודאי זאת עמדה להם שנמסר איוב ליסורים ונשתתק המקטרג כדאמרן וקשה בשביל ישראל שלא היו ראוים להנצל יהיה צדיק גדול כזה נמסר ליסורים אלא בודאי שכבר נתחייב יסורין בשביל ששתק באותו פעם ונתפרע לו עתה לפיכך אחר ששמע יתרו היסורים שבאו על איוב בשביל שתיקתו בא הוא עכשיו לקבל ג"כ שכר בריחתו וזהו קריעת ים סוף שמע ובא לקבל שכרו (רש"י) כי הוציא ה' פירש"י זו גדולה מכולם כו' וקשה מנ"ל לרש"י שהוצאת מצרים גדולה מכולם ויראה לפרשו כוונת רש"י הוא בזה כי שם נאמר וישמע יתרו את כל אשר עשה אלהים שהוא מדת הדין וכאן הוא אומר כי הוציא ה' ממצרים שהוא מדת הרחמים ובא רש"י ז"ל ופירשו כי במכת מצרים גם מדת הדין הסכים להלקותם כי נתמלא סאתם מרוב מעשיהם אשר הגדילו לעשות למרות פי ה' לכך נאמר את כל אשר עשה אלהים למשה ולישראל עמו בעשרה מכות משא"כ להוציא את ישראל לחירות בזה לא הסכים מדת הדין מטעם כי גם ישראל לא טובים היו ממצרים כדעת המדרש הללו עע"ז והללו עע"ז מ"מ לאהבת וחיבת קודש אברהם אבינו להבטחתו הוציאם ה' ממצרים במדת הרחמים וזה שאמר בלעם אל מוציאם ממצרים כידוע שמדת אל הוא רחמים אלהים הוא מדת הדין נמצא שמדת אלהים מדת הדין לא הסכים להציל את ישראל ולהוציאם ממצרים כי לא היו ראוים להצלה זו ולהוצאה זו וזהו שכתב רש"י על פסוק כי הוציא ה' את ישראל זהו גדולה מכולם ר"ל אף שלא הסכים מדת הדין ואעפ"כ יצאו בחמלת ה' זהו גדול מכולם:

רש"י כי בדבר אשר זדו פירש"י כתרגומו כו' ורבותינו דרשו בקדירה שבשלו בה נתבשלו הנה כבר כתבנו בפ' שמות שעיקר התחכמות של פרעה ויועציו היה שיהיו נידונים במים בכדי שלא יוכל הקב"ה לדונם כלל להיות הקב"ה דן דווקא מדה כנגד מדה ובלעם יעצו להיות לישראל דין ארוסה והפוגע בהן חייבים סקילה נמצא אם ירצה לסקלם כדינם לא יהיה מדה כנגד מדה ואם יטבעם במים ויהיה מדה כנגד מדה גם זה אי אפשר כי דין מים הוא חנק ודינם הוא סקילה כדאמרן ואם ידונים במים ובאבנים הלא בשתי מיתות נידונין בחמורה מה עשה הקב"ה הביאם תוך המים בכדי שיהיה מדה כנגד מדה ועיקר (מיתתם היה סקילה שמן המים נעשו אבנים והרגן וכיון שעיקר מיתתם היה סקילה מוכח שישראל הם בטה"ז סוג ארוסה להקב"ה ושפיר תשובת ר"י בן קרחא שהקב"ה

הוא גדול מכל אלהים והא דלא נתן להם כי אם מתנות מועטים היינו היותם ארוסה ובימי הארוסה מגיע לה כ"א מתנות מועטות לז"א עתה ידעתי כי גדול ה' מכל אלהים אחר שאני רואה שהקב"ה דין ארוסה נוהג בהן ודן את מצרים בסקילה והא דהביאם תוך הים היה מטעם כי בדבר אשר זדו ר"ל כי היכי שיהיה מדה כנגד מדה בקדירה שבשלו בה נתבשלו והבינהו:

רש"י ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכול לחם עם חותן משה פירש"י ומשה היכן היה מלמד שהיה עומד ומשמש לפניהם תו פי' רש"י לפני האלהים וכי לפני אלהים אכלו אלא כל הנהנה מסעודה שת"ח מסובים בה כאילו נהנה מזיו השכינה. כאן הוא מקום תימא מהא דאיתא בגמרא נשיא שמחל על כבודו כבודו מחל שהרי אברהם שעמד ושמש לפני המלאכים ולדעת אחת נדמה לו כערביים מ"מ היה היתר לשימושו להיותו נשיא כי נשיא שמחל על כבודו כבודו מחל משא"כ מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחל ובתוספו' מוכח שמשה רבינו היה מלך כל ארבעים שנה שהיה ישראל במדבר ומלך שמחל על כבודו אין כבודו מחל א"כ האיך הי' משה עומד ומשמש עליהן אחר שאין כבודו מחל. תו קשה במש"ה לפני האלהים להודיע שכל הנאה מסעודה שת"ח מסובים בתוכה כאילו נהנה מזיו השכינה רמז זה מה בעית הכי ומה שייכות יש כאן לרמז הזה ולכאורה נראה דקושי' חדא פרוקא לחבירת' בנקדים הא דאיתא בגמרא דסוטה נשיא שמחל על כבודו כבודו מחל וכמו שמצינו באברהם אבינו שהיה נקרא נשיא שנאמר נשיא אלהים אתה בתוכינו והוא עומד עליהם ש"מ נשיא שמחל על כבודו כבודו מחל משא"כ מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחל שנאמר שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך ומקשה הגמרא והרי אגריפס המלך שעמד וקרא ושבחוהו ומדשבתוהו ש"מ דשפיר עביד ומשני מצוה שאני וכתבו התוספות מצוה שאני דוקא מצוה דאית בה כבוד השכינה כמו אגריפ' שעמד בעזרה וקרא משא"כ מצוה אחרת לא ובזה יתבאר הקרא ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכול לחם עם חתן משה לפני האלהים וה"פ ויבא אהרן וכל זקני ישראל כו' ומשה היכן היה אלא שעומד ומשמש וכי היכי דלא תקשי הא קי"ל דמלך שמחל על כבודו אינו מחל כ"א דוקא במצוה דאית ביה כבוד שכינה לז"א לפני אלהים וכי לפני אלהים אכלו אלא כל מקום שת"ח מסובים בשלחנו כאילו נהנה מזיו השכינה נמצא מה שעשה משה במה שעמד ושימש הוי מצוה דאית ביה כבוד השכינה ושרי אך הנחתי קושי' זו למעייני' הא דאי' במדרש פלוגתא באברהם אם כמלאכים נדמו או כערביים הלא מכאן מוכח דכערביים נדמו ולא כמלאכים דאילו היו נדמים כמלאכים קשה מנ"ל לגמרא לחלק בין נשיא למלך דלמא נשיא ומלך שוים הם וכשם במשה אף

היותו מלך מ"מ היה עומד ומשמש מפני כבוד השכינה כדעת התוספות שזכרנו א"כ גם באברהם נימא הכי הא דעמד אברהם ומשמש לפניהם היינו טעמא דכמלאכים נדמו לו וחד מהמלאכים היה מיכאל וחז"ל אמרו כל מקום שמיכאל נראה שכינה נראת א"כ גם הוא עשה ועמד ומשמש מפני כבוד השכינה אבל אי לאו השכינה שמה לא היה עומד ומשמש כי נשיא ומלך שוים הם ומנ"ל לגמרא לחלק בין נשיא למלך ומדחלקו ש"מ כערביים נדמו לו ואז שפיר יש הוכחה לחלק בין נשיא למלך שהרי אברהם עמד ושמש לפניהם אף שכערביים לבד נדמו לו ולא היה שם כבוד השכינה ובמשה שהיה מלך עמד ושימש מטעם היות משמש מפני כבוד השכינה ולולי כבוד השכינה היה אסור לעמוד ולשמש ש"מ נשיא שמחל על כבודו כבודו מחל שהרי אברהם נשיא היה ועמד ומשמש אף לפני ערביים משא"כ מלך שמחל על כבודו אינו מחל והא דשמש משה לפניהם היה מפני כבוד השכינה א"כ מוכח דכערביים נדמו לו ולא כמלאכים אם כן מדוע מוטלים בספק אם כערביים נדמו לו או כמלאכים נדמו לו וצ"ע:

רש"י וצוך אלהים פירש"י המלך בגבורה אם מצוה אותך לעשות כן תוכל עמוד ואם יעכב על ידך לא תוכל עמוד. צ"ע בדברי רש"י שכתב לשון שלילה ועו' ואם יעכב על ידך מה היה חסר באומרו אם מצוה אותך לעשות כן תוכל עמוד ואם לאו לא תוכל עמוד אלא הענין הוא דרש"י ז"ל תיקן בזה שתי קושיות עצומות על דברי יתרו הראשון הוא במ"ש יתרו כי לא תוכל עמוד בוודאי ואם הוא כדבריו מדוע לא ציווהו ה' והניחו בדבר שאינו יכול לעמוד בו ומדלא ציווהו ש"מ דאפשר לעמוד בו והאיך אמר יתרו לא תוכל עמוד תו קשה במ"ש יתרו וציווך אלהים דמשמע המלך בו וציווך בוודאי מהיכן ידע יתרו בזה שבוודאי יצוויהו אשר גם מתו דבריו נשמע הספק במ"ש המלך בגבורה כו' אל יתרו ידע כל זה הא דאמרו חז"ל שלשה דברים לא נצטווה למשה עד שמשה ישאל עליהן והן דינין ונחלאות ופסח שני לפיכך אמר יתרו בודאי לא תוכל עמוד בהן והא דלא ציווך אלהים לכתחילה להוסיף דיינים ויהיו נושאים אתך טעמא הוא כהא דזכרנו שהוא א' משלשה דברים שלא נצטווה עליהם עד שישאל עליהם ולפיכך אמר למשה בטח צא והמלך בגבורה וציווך בוודאי אלהים להוסיף לך דיינים כי כל מה שהקב"ה מעכב ואינו מצווך להוסיף דיינים הוא בא על ידך ר"ל בשבילך הוא על שאין אתה שואל להקב"ה על זה ויומתק לשון רש"י וצוך אלהים ויכלת עמוד ר"ל שאין אתה יכול לעמוד בזה אם לא וצוך ה' להוסיף ולפיכך צא והמלך בו וצוך בוודאי ואם יעכב הקב"ה ולא יצוך זהו בא על ידך שאין אתה שואל בו ואז לא תוכל עמוד והבינהו כי נכון הוא:

הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם שמעתי אומרים לי בשם א"א זקיני מוהר"ר דוד זצ"ל ע"פ הא דאיתא בספר רוח חן שיש ארבע חושים באדם חוש הראות חיש השמע כו' וכשאחד מהחושים מתבטל אז חוש השני מתגבר בכפלים ולפיכך כל כוונת ה' יתּ' היה שיגבור חוש השמיעה להם בכדי שישמעו מה עשה ביטל חוש הראי' ובא להם בעב הענן כדי שלא יראו כלום ויתגבר אצלם חוש השמועה זש"ה הנה אנכי בא אליך בעב הענן כי היכי שיתבטל מהם חוש הראי' בעבור ישמע העם ר"ל בעבור שכל כוונתי הוא שישמעו העם בדברי עמם והבינהו:

רש"י את כל הדברים האלה פירש"י מלמד שאמר הקב"ה עשרת הדברות בדיבור אחד מה שאי אפשר לאדם לומר כן א"כ מה ת"ל עוד אנכי ולא יהיה לך אלא שחזר ופירש. כאן הבן שואל להבינו אחר שהקב"ה אמר עשרת הדברות בדיבור אחד מאי שא"א לאדם לומר כן משא"כ צורך ואם הוא צורך שיהיו שומעים כל דיבור מפורש ומדוע לא פירש יותר משתי דברות. והנראה בעיני כוונת רש"י הוא במה דפירש רש"י ז"ל את כל הדברים האלה לאמור מלמד שהיו מוכרחים להשיב להקב"ה על כל דיבור ודיבור על הן השיבו הן ועל לאו השיבו לאו ואזל רש"י בפירושא לשיטתו מאחר שהקב"ה הראה כחו וגבורתו שאמר עשרת הדברות בדיבור אחד שנא' וידבר אלהים את כל הדברים האלה ואמר לאמור שישיבו על הן הן ועל לאו לאו ולאחר שאי אפשר לאדם לומר כן לא היו ישראל יכולים להשיבו כ"א דיבור א' לבד או הן או לאו על כל עשרת הדברות לפיכך הוצרך לחזור ולפרש שני דברות שהוא אנכי ולא יהיה לך בכדי שישיבו על אנכי וגו' הן ועל לא יהיה לך לאו:

פרשת משפטים

רש"י ורצע אדוניו את אזנו במרצע פירש"י הימנית כו' ומה ראה אוזן לירצע אלא אוזן ששמע בהר סיני כו' הנה כל המפרשים מתחבטים כאן למה מקשה רש"י מה ראה אוזן לירצע אחר לימוד אוזן ימנית ולא קודם לכן ויתבאר בתכלית הפשיט' ע"פ הא דאיתא במהרר"ש במס' קידושי' מרצע גי' ת' וישראל היו במצרים ת' שנה ויצאו משם לחירות לעבוד את ה' כו' ע"כ אמרה התורה ורצע אדוניו במרצע תו איתא באותיות דר"ע כל אברי אדם נבראו באותיות א"ב ואוזן שמאלית נבראת באות ת' ובזה הוא מבואר דבל"ז אי אפשר להקשות מה ראה אוזן לרצוע דהייתי אומר משום דאוזן שמאלית נבראת באות ת' ומרצע הוא ג"כ ת' ולפיכך נרצע באוזן שמאלית משא"כ עכשיו דהכריח רש"י מכח

גזירה שוה שאוזן ימנית הוא נרצע ושפיר הוא מקשה מה ראה אוזן דוקא לירצע ומשני משום אוזן ששמע כו':

רש"י וכי יזיד איש על רעהו להרגו בערמה מעם מזבחי תקחנו למות פירש"י אם יה כהן ורצה לעבוד עבודה תקחנו למות. וקשה אי כי אתא קשה מאי למימרי' וכי היכי יעלה על עת אדם שרצח יניחנו בחיים בשביל עבודה הלא כפיכם וגו' וא"ת שיפה כח העבודה שמצלת הרוצחים עד אחר העבודה א"כ למה תולה הכתוב במזבח דוקא שאמר מעם מזבחי תקחנו למות לכן נראה דהאי מעם מזבחי להכי הוא דאתא דאיתא בגמרא מות יומת דלמא טריפה הוי ומשני דאזלינן בתר רובא. ומנ"ל דאזלינן בתר רובא ומסיק דגמרינן ממזבח דאי לא אזלינן בתר רובא האיך מקריבין ע"ג מזבח בשבת דלמא טריפה הוי אלא בוודאי דאזלינן בתר רובא וזש"ה וכי יזיד איש על רעהו להרגו בערמה והוא חייב מיתה ושמא תאמר דאינו חייב מיתה אף שהרגו במזיד דשמא טריפה הרג ובמקום נקב קא נקיב לז"א מעם מזבחי תלמוד שהוא חייב מיתה כי מכאן נלמד דאזלינן בתר רובא כדאמרן וז"ש מעם מזבחי תקחנו למות:

רש"י יבאהו עד הטריפה לא ישלם כתב רש"י יביא עדים שנטרפה באונס ולא ישלם. הנחתי הדבר הזה למשכילים להבין הא דכתבה התורה יביאהו עד היינו שיביא שנים לפטרו משבועה. וקשה אם התורה חייבה דווקא שני עדים לפטור ואנן קי"ל כתרומת הדשן דעד א' די לפוטרו מטעם דכשם שעד אחד מחייב שבועה דאורייתא כך ע"א פוטרו אפילו משבועה דאורייתא והתורה אמרה יביאהו עד פירושו שיביא דוקא שני עדים ויפטור משבועה דאורייתא א"כ כיון שאנו צריכין לפטור משבועה דאורייתא שנים מנ"ל לתרומת הדשן שעד א' פוטרו ואין להעלות על הדעת להקשות על רש"י ז"ל מנ"ל דפירשו שנים שהרי הכתוב אומר בפי' עד דמשמע עד א' זה אינו דרש"י ז"ל לשיטת הגמרא אזיל כ"מ שאמרה התורה עד שנים משמע עד שיפרט לך הכתוב א' וצ"ע כדכתבנו אף שיש לתקן דברי תרומ' הדשן ולומר דסבר אולי שבועת שומרים חמורה משאר שבועות דאורייתא דעד אחד אינו מועיל לפטור דבכמה דברים חמורה שומרי זהו סברא קלושא וצ"ע:

רש"י הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך בדרך ולהביאך אל המקום אשר הכינותי פירש"י כאן נתבשרו שעתידין לחטוא כו' אל המקום אשר הכינותי פירש"י ומדרשו כבר מקומי ניכר כנגדו. הנה דברי רש"י ז"ל צריכין ביאור מהו זה לשון כבר מקומי ניכר כנגדו וביותר קשה במ"ש כאן נתבשרו שעתידין לחטוא מה שייך לומר בחטא לשון בשורה ועיין לקמן בדרוש נפלא דברים הנוטים לאמת:

פרשת תרומה

רש"י תחשים מין חיה היה ולא נזדמנה אלא לפי שעה כי הנה בסקירה ראשונה נראין דברי רש"י ז"ל סותרים דברי חז"ל הובא במס' שבת ושאר מקומות דאיתא שם תחש שהיה בימי משה לא הכריעו בה חכמים אם מין חיה הוא או מין בהמה ומדקרן אחת היה לו במצחו ש"מ דכשירה הוא כו' נשמע מזה שלא הכריעו בה חכמים אם מין חיה או מין בהמה ומדוע הכריע רש"י ז"ל כאן שמין חיה הוא תו קשה הא דכתב רש"י ולא נזדמנה אלא לפי שעה כו' למאי אתא פי' זה לתקן מה איפכת לנו אם היתי לפי שעה לבד או לא ויראה לי דקושי' חדא פרוקא לחברתי' ודברי רש"י ז"ל נכונים הם כי רש"י בא להחזיק דבר חז"ל שאמיתיים המה דלא תטעה ולומר הלא יש להכריע שתחש ההוא מין בהמה היה ולא חיה ומדוע נסתפקו חז"ל בתחש מדאמרו חז"ל במקום אחר זאת החי' אשר תאכלו בהמה בכלל חי' היא א"כ מדוע אמרה התורה זאת החי' אשר תאכלו ולהורות שבהמה בכלל חי' אמרי' תאמר זאת הבהמה אשר תאכלו ויהיה נכללת חיה בכלל בהמה אלא היינו טעמא דלמדה תורה דרך ארץ לתפוס לשון הקצר דבהמות כשירות רבים המה וחיות כשרות מועטין המה ותפס לשון הקצר ובהמה בכלל בהמה א"כ מזה יהיה מוכח דתחש מין בהמה היה ולא מין חי' דאלת"ה קשה אי אי' היה מאחר דכשירה היה כדאמרן הוי לי' למכתב תחש בין חיות הכשירות אלא מדלא כתבה התורה בין חיות טהורות ש"מ דמין בהמה כשירה היה ובהמות כשירות אין הכתוב פורטן כדאמרן ומדמוכרח לומר כן שמין בהמה כשירה היתה קשה מדוע לא הכריעו בה חכמים ולפיכך בא רש"י להחזיק דברי חז"ל שדבריהם צדק ואמת שאין שום הכרע בתתש לומר שמין בהמה הוא דאפשר לומר שמין חי' הוא והא דלא כתבה התורה תחש בין חיות הכשרים היינו טעמא דלא נזדמנה אלא לפי שעה והתורה כתבה זאת החי' אשר תאכלו לדורות הבאים השייך לאכילה וזו לא נזדמנה אלא לפי שעה א"כ אין להכריע אם מין חי' או מין בהמה והוא נכון:

רש"י והבריח התיכון וגו' פירש"י אורכו ל' אמה ע"ש. ולכאורה יש במדרש פ' ויגש שהבריח היה ל"ב אמות וז"ל המדרש קודם שהלך יעקב למצר ליזה לקוץ ארזים א"ר ברכיה והבריח התיכון שנים ושלשים אמה היה מהיכן מצאו אותו לשעה אלא שהיו גנוזים עמהם מיעקב עכ"ל. ונ"ל דרש"י כוון לאמת שאורך הבריח שלמים אמה היו והא דאמר רב ברכיה שנים ושלשים פלגא דיבורא וכך הם דברי ר' ברכיה והבריח התיכון שנים היה ר"ל שני בריחים היו ושלשים אמה היה בה ר"ל בכל בריח ובריח משני הבריחים הללו היה שלשים אמה ומקשה מהיכן מצאו כו' והבינהו:

פרשת כי תשא

רש"י זה יתנו כל העובר על הפקודים פירש"י שהראה לו כמין מטבע של אש ומשקלה מחצית השקל ואמר לו כזה יתנו. יש להקשות במ"נ אם היה המטבע מחצית שקלים מצויים שם א"כ מדוע נתקשה משה עד שהראה לו מטבע של אש הוי לי' לראות המטבע ההוא אחר שהיו מצוים לאותו זמן ואם לא היו מצויים לאותו זמן הל"ל להקב"ה לצוות למשה לעשות מחצית שקלים קודם ציווי הנתינה גם קשה לשון הרש"י שאמר הראו לו כמין מטבע של אש מה היה לו חסר באומרו הראה לו מטבע של אש האי כמין מטבע של אש אין לו הבנה גם במ"ש ומשקלו מחצית השקל הוא צריך ביאור ובתכלית הפשוטות יראה והוא מבואר ע"ד הגמרא בנן של קדושי' בנן של ר"מ היו והא דקראו להן בנן של קדושים דלא אסתכלו בצורתא דזוזי כו' עי"ש ומדבנן של ר"מ היו קדושים מדלא אסתכלו בצורתא דזוזי ק"ו דמשה לא היה מסתכל בצורתא דזוזי א"כ יש לומר דמחצית שקלים היו באותו דור והא דנתקשה משה במחצית שקלים היינו טעמא משום דלא היה מסתכל בצורתא וא"כ אם היה מראין לו מטבע של אש עם הצורה מה לי צורת המטבע בכסף או צורת מטבע באש ולפיכך פירש"י שהראו לו המטבע בלתי צורה וזהו כמין מטבע של אש מטבע בלתי צורה ומה שהראה לו לא הראה לו כי אם משקלו וז"ש ומשקלו מחצית השקל עיין בשני לוחות הברית שהכל היה משקל ומנוי והבינהו: (ומה שהעמיד הקב"ה מחצית השקל דוקא בין לעשיר בין לעני עיין בספרי עיר מקלט מ"ש במצוה ק"ו):

רש"י כי בושש משה כתרגומו לשון איחור כו' בי"ו בתמוז בא השטן ועירבב את העולם הראה דמות חשך ואפילה וערבוביא בעולם לומר ודאי מת משה ולכך בא ערבוביא בעולם אמר להם מת משה שכבר באו שש שעות ולא בא כו' כי זה משה האיש אשר העלנו ממצרים לא ידענו מה היה לו פירש"י ג"כ כמין דמות משה הראה להם השטן שנושאים אותו באויר רקיע השמים. מה מאד גדלה התמי' על דברי חז"ל מה שהביאם רש"י שהטעה אותם לעבוד ע"ז ותלאה דוקא במיתת משה הלא אף לו יהי כדבריו שמת משה וכי בשביל שמת משה הותרה הרצוע' לבטל קבלת אחדות אלהותו ית' ולעבוד ע"ז אלא מוכרחים אנו לומר כל זמן שלא מת משה אסור להם לעבוד ע"ז בשיתוף אבל משמת משה י"ל שמותר להם לעבוד ע"ז בשיתוף ע"כ התפעל השטן במאד להראות להם דמות משה שמת כדלעיל כדי שיעבדו ע"ז בשיתוף ויתחייבו מה שנתחייבו והוא מבואר בנקדים הא דכתיב סוף פ' וילך שאמר משה רבינו לישראל בתוכחתו הן בעודנו חי עמכם היום ממרים הייתם עם ה' ואף כי אחרי מותי וגו' כי ידעתי אחרי מותי כי

השחת תשחיתון וגו' והמשך הפסוקים צריכין ביאור נכון כי מקשה המה ולא עוד אלא כי אחרי מותי והפסוק שלאחריו כי ידעתי כפולים הם ולמאי אתא הכפל והוא מבואר בנקדים הא דאי' בזוהר חדש וז"ל מפני מה לא נאמר ביום שני כי טוב היינו טעמא דמלאכים נבראו ביום שני ולפיכך לא נאמר ביום שני כי טוב כי אין טוב אלא באחד ואין שני לנגדו ושיתוף אסור ובמ"ר אמרו הא דלא נכתב ביום שני כי טוב משום דמשה רבינו נקרא טוב שנאמר ותרא אותו כי טוב הוא וביום השני נבראו המים ומיתתו של משה היה ע"י המים לפיכך אינו כדאי להזכיר שמו של משה באותו יום שגרם מיתתו והנה כל זמן שמשה רבינו חי אין לנו שום תירוץ על הא דלא כתב ביום שני כי טוב כי אם טעם הזוהר חדש שזכרנו להודיע שאין טוב אלא באחד ואין שני לנגדו ושיתוף אסור משא"כ אחר מיתת משה רבינו אפשר לומר דלעולם שיתוף אינו אסור והא דלא נכתב ביום שני כי טוב היינו טעמא מאחר דשמו של משה הוא טוב וביום שני נבראו המים וגרמו מיתתו של משה ואינו כדאי להזכיר שמו של משה ביום שגרם מיתתו והשתא אתא שפיר שהוכיח אותנו משה רבינו הביטו וראו מעשיכם הן בעודנו חי עמכם היום ואין לכם שום תירוץ אחר על הא דלא נכתב כי טוב ביום שני זולת תירוץ זה אין טוב אלא באחד ואין שני לנגדו ושיתוף אסור מ"מ ממרים הייתם עם ה' שעבדתם ש"ש וד"א עמו ואף כי אחרי מותי ר"ל מכ"ש אחרי מותי תאמרו הא דלא נכתב ביום שני כי טוב טעמו הוא משום דמשה נקרא טוב ואין הדבר כדאי להזכיר שמו ביום שגרם מיתתו כדאמרן ותאמרו דלעולם שיתוף מותר לפיכך אמר הקהילו ואעידה בכם שמים וארץ וזהו שאמר משה בודאי שאחר מותי יאמרו תירוץ זה הא דלא נכתב טוב ביום שני משום כבודו של משה ושיתוף תאמרו שהוא מותר וז"ש כי ידעתי כי אחרי מותי כי השחת תשחיתון בוודאי וגו' ובזה יתבארו דברי רש"י שזכרנו לעיל כי ישראל לא רצו לעבור פי ה' וקבלת אלוהותו שקיבלו ולא רצו לעבור אפי' בשיתוף כי אמרו מהא דלא נכתב ביום שני כי טוב מוכח דשיתוף אסור כי אין טוב אלא באחד ואין שני לנגדו וא"ת תירץ אחר שהוא משום כבודו של משה הנקרא טוב ומיתתו היה בשביל מים שנבראו ביום שני ולפיכך לא נאמר ביום שני כי טוב אבל באמת שיתוף מותר זה אינו שהרי משה חי ואין לנו תירוץ אחר זולת הא דלא נאמר כי טוב ביום שני הוא מטעם שאין טוב אלא באחד ואין שני לנגדו ושיתוף אסור מה עשה השטן הלך ועירבב את העולם והראה דמות חושך ואפילה וערבובי' בעולם לומר ודאי מת משה והראה להם דמות משה שנושאים אותו במטה באויר רקיע השמים ופיתה אותם להיות עובדים בשיתוף ואם תאמרו שיתוף אסור מכח שלא נאמרה ביום שני כי טוב לומר שאין טוב אלא בא' ואין שני לנגדו זה

אינו שהרי מת משה ולכן לא נאמר כי טוב ביום שני שאין כדאי להזכיר שמו שהוא טוב ביום שנבראו מים אשר בסיבת המים מת ושיתוף מותר כדאמרן ומכח מיתת משה נתפתו לעבוד ע"ז בשיתוף ע"כ אחר שראו שמת משה באו ואמרו קום עשה לנו אלהים כי זה משה לא ידענו מה היה לו וגו':

רש"י וידבר ה' אל משה לאמור לך רד וגומר פירש"י רד מגדולתך לא נתתי לך גדולה אלא בשבילם באותו שעה נתנדה משה מפי ב"ד שלמעלה. וקשה מנ"ל לרש"י הא דאמר הקב"ה לך רד שהורידהו מגדולתו דלמא פירושו כפשוטא שציווהו לירד עם הלוחות כדי לחייבם שיהיו נדונים כא"א אשר לזה הטעם שיבר משה הלוחות אחר שראה מעשיהם כדי שיהיו נדונים כפנוי'. תו קשה מ"ש רש"י באותו שעה נתנדה משה מפי ב"ד שלמעלה מנ"ל לרש"י הא ומאי בעי. ונראה דקושי' חדא פרוקא לחבירתי' ידוע הוא מחז"ל שמשה רבינו כהן גדול היה. גם התוספות בגמרא דמועד קטן די"ד כתבו דאין נידוי בכ"ג והנה משה היה ראוי להיות מנודה מפי ב"ד שלמעלה אך לדעת התוספות אין נידוי בכ"ג לכך הוכרח הקב"ה להורידו מגדולתו שהיה כ"ג כדי שיהיה חל עליו נידוי ב"ד והא דהורידו תיכף ומיד לז"א כי באותו שעה נתנדה משה מטעם הידוע ע"כ הוכרחו להורידו ג"כ תיכף אף שמשה רבינו לא חטא מאומה מ"מ הורידהו בטעם זה שכל גדולתו בשבילם הבינהו כי נכון הוא:

פרשת פקודי

רש"י אלה פקודי המשכן משכן העדות פירש"י משכן משכן שנתמשכן שני פעמים בעונות ישראל. העדות עדות הוא לישראל שויתר להם הקב"ה על מעשה העגל. וקשה מדוע תלה העדות שויתר להם על מעשה העגל והשראותו שכינתו בתוכם מטעם שנתמשכן שני פעמים הלא גם בפעם ראשון הוא ג"כ ראי' שויתר להם על מעשה העגל ויבואר בנקדים גמ' בפ' המקבל אמר רבי מאיר מאחר דמחזירין לו למה ממשכנין אותו ומשני שלא יעשו מטלטלי דיתמי וכדי שלא תשמטנו שביעית כתבו התוספות הקשה ר"י מאוליינש למה ממשכנין אותו פעם שני' ומשני כדי שיהא הלוה זהיר להמציא מעות ולפדותו נמצאין למדין מזה שעיקר כוונת שנתמשכן פעם שנית כדי שיהיה הלוה זהיר וזריז לפדותו והנה אי' בגמרא דע"ז לא היו ישראל ראוים לאותו מעשה אלא כדי להורות תשובה ויש לבעל דין לחלוק לומר הא דחטאו ישראל לכתחילה כדי להורות תשובה לרבים. מאן יימר שהקב"ה חפץ בתשובה דלמא נפש החוטאת היא תמות. והא דהקב"ה כיפר להם זה היה מחסדו הגדול אבל במה שנתמשכן שני פעמים הוא ראי'

גדולה שהקב"ה חפץ ומהדר אחר תשובה כדאמרן. א"כ יפה עשו שחטאו כדי להורות תשובה לז"א משכן משכן שנתמשכן שני פעמים א"כ קשה מאחר שעתיד להחזירו למה ממשכנו פעם שנית אלא מוכרחים אנו לומר שכוונתו במשכנו שנית כתירוץ התוספות כדי שיעשו תשובה וימהרו לפדותו ש"מ דהקב"ה חפץ בתשובה נמצא שפיר אמר משכן משכן העדות ר"ל הא דנתמשכן שני פעמים זהו העדות לישראל שויתר להם על מעשה העגל שהרי מזה מוכח שהקב"ה חפץ ומהדר אחר התשובה נמצא אין בזה חטא ועון שהרי עשו כדי להורות תשובה וק"ל:

תם ונשלם בעזרת אלהים אל עולם:

פרשת ויקרא

רש"י ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר פירש"י לכל הדברות ולכל האמירות קדמה קריאה לשון חיבה כו'. כדי להבין דברי רש"י נקדים מדרש רבה ורבקה אוהבת את יעקב בכל פעם שהיתה שומעת קולו של יעקב היתה מוספת אהבה על אהבתה וקשה על לשון המדרש דתלה דרש זה כששמעה רבקה קולו מה היה חסר באומרו בכל פעם שראה רבקה את יעקב שהיה עוסק בתורה היתה אהבה אותו ומדוע תלה אהבתה בקולו. גם באומרו כשהיתה שומעת קולו של יעקב היתה מוספת אהבה על אהבתו האי תוספות אהבה למאי אתא והוא מבואר ע"פ גמרא דר"ה בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני מלך ה' מלמד שהחצוצרות היו מקצרים ושופר היה מאריך כי מצות היום הוא בשופר ומקשה הא תרי קלא לא משתמע ומה הועילו שהיה מקצרים לבסוף הלא קול שופר בעינן תחילה ועד סוף ומשני איידי דחביבי משתמע כי חביבי מצוה בשעתא אף בתרי קלא משתמע מחמת אותו חיבה. תו איתא בזוהר בעידנא דהוי יעקב עסק באורייתא משתמע תרי קלא כד"א הקול קול יעקב. והנה כל כוונת רבקה הצדיקת היה שמוע דברי תורה מיעקב בנה אך כשהיה יעקב עסק באורייתא אשתמע תרי קלא וק"ל בתרי קלא אינו משתמע. ומאי תקנתא לעשות לעצמו חיבה כדי שמחמת אותו חיבה ישתמע קולו אף היות תרי קלא נמצא זהו כוונת המדרש דקשה לי' בקרא במה ששינה הקרא לשונו בין אהבת יצחק לאהבת רבקה ביצחק נאמר ויאהב יצחק את עשו כו' היה לו לומר גם ברבקה ותאהב רבקה את יעקב מאי ורבקה אוהבת דמשמע שהיתה מתפעלת לאהוב את יעקב האי התפעלות למאי אתא לפיכך בא המדרש להגיד טעם התפעלות שהיה בהכרח כי כל פעם שהיתה שומעת קולו של יעקב ובעידנא דעסיק יעקב באורייתא אשתמע תרי קלא כדאמרן בשם הזוהר ובתרי קלא לא משתמע אם

לא ע"י חיבה לפיכך הוכרחה רבקה להיות שמתפעלת לחיבה כדי שתוכל לשמוע ד"ת מיעקב בכל פעם ומה מאד יומתק לשון המדרש בכל פעם שהיתה רבקה שומעת קולו של יעקב קולו דייקא היתה מוספת אהבה על אהבתה כדאמרן וזהו כוונת רש"י גם כאן בהצטרף עוד דברי הזוהר כ"מ שנאמר ויאמר הוא קול של רחמים וכ"מ שנאמר וידבר הוא קול של דין וכאן נאמר ויקרא אל משה וידבר ה' אליו לאמור והוי באותו דיבר תרי קלא קלא דדינא וקלא דרחמי והוי קשה לרש"י מה תועלת היה למשה כשהקב"ה דיבר עמו ונשתמע באותו פעם תרי קלא הלא בתרי קלא לא משתמע כלל לפיכך בא רש"י ותיקן כל זה לכל הדברות ולכל האמירות ר"ל בכל פעם שהיה דיבור ואמירה בפעם אחת קדמה קריאה שהוא לשון חיבה אשר ע"י אותו חיבה ישמע אף בתרי קלא והבינהו:

רש"י אדם כי יקריב מכם קרבן לה' פירש"י אדם כי יקריב מכם בקרבנות נדבה דבר הענין. אדם למה נאמר אלא מה אדם הראשון לא הקריב מן הגזל כו'. מקשים המשכילים מדוע מהפך רש"י סדר פירוש הכתוב ה"ל לרש"י להתחיל בפירושו אדם למה נאמר ואח"כ ה"ל לפרש על כי יקריב מכם והנה כבר הארכנו במקום אחר פלוגתא דהנהו תנאי אם שלמים הקריבו בני נח או עולות ופלוגתתם תלוי' בהנהו תנאי אם גוים קרואים אדם או לאו כי הא דאיתא בתנא דבי' אלי' אדם כי יקריב למעט את הגוים בשלמים כי גוים אינם מקריבים אלא עולות וס"ל כרשב"י דגוים אינם קרואים אדם אבל לתנא דפליג עליו וס"ל דגוים קרואים אדם א"כ לא בא אדם למעט גוים בשלמים ולעולם הקריבו ב"נ שלמים והשתא דברי רש"י נאמרו בטוב טעם ודעת דבל"ז לא היה יכול רש"י להקשות אדם למה נאמר די"ל דאדם בא למעט את גוים בשלמים כי גוים אינם מקריבים שלמים אלא עולות דס"ל כרשב"י דגוים אינם קרואים אדם אבל השתא מוכרחים אנו לומר כי יקריב מכם בקרבנות נדבות הכתוב מדבר ובני נח הקריבו שלמים כי בני נח נקראים ג"כ אדם א"כ קשה אדם למה נאמר ומשני אדם בא להורות מה אדם הראשון וק"ל:

פרשת שמיני

רש"י קח לך עגל וגו' פירש"י להודיע שהקב"ה מכפר לך ע"י עגל זה על מעשה עגל שעשה והוא דבר תימא הרי לכל דברי חכמינו ז"ל מדרשים וגמרות מצינו שאהרן לא חטא מאומה באותו מעשה כמ"ש אהבת צדק ותשנא רשע ע"כ משחך אלהים שמן ששון מחבירך כך אמר הקב"ה ידעתי כוונתך רק להציל את בני חייך מפלטין שלי לא תזוז א"כ אחר שלא חטא אהרן כפרה זו למאי אתא תו קשה מה היה מקרא חסר באמרו זה קרבן אהרן עגל בן בקר לחטאת וגו' האי קח לך שאמר מיותר הוא והוא מבואר ע"פ

הזוהר שכתב אילו לא לקח אהרן הזהב מידם אלא שהיה מניחים תחילה על הארץ לא היו מצליחים שנאמר ויקח אהרן מידם לפיכך ויצא העגל הזה נמצא עיקר עונו של אהרן היא הקיחה לבד ואינו צריך כפרה כי אם על הקיחה לבד וז"ש קח לך עגל בן בקר אני מצווך ליקח עגל דוקא דרך קיחה למען להיות לך כפרה על אותה לקיחה שלקחת מידם ויומתק מאוד לשון רש"י שלא ישנאך בבואך למקדש ולכאורה הוא נגד השכל אחר שהכפרה באה אחר מעשה משפט הקרבן ואהרן הלך לפנים להקריב הקרבן ועדיין בבואו למקדש לא היה לו כפרה ומדוע לא ישנאה אותו השטן בבואו כי עדיין לא נתכפר לו אבל הא דאמרנו שכפרתו הוא בקיחה קח לך וגו' נמצא היה לאהרן כפרה על עונו שעשה בקיחה שנאמר ויקח מידם וגו' תיכף קודם ביאת המקדש וימתקו דברי רש"י שלא ישנאך השטן בבואך למקדש כי בקיחה כבר נתכפר לך וכן בישראל נאמר ואל בני ישראל תדבר קחו שעיר עיזים וגו' קחו דייקא כדי שתהיה קיחה זו כפרה על אותה קיחה שגרמו שיקח אהרן מידם דוקא בכדי שיצליחו שיצא העגל והבינהו:

מ"ו הגאון מוהר"ר העשיל זצ"ל העמיד דרשתו על תיבת להודיע מ"ש רש"י להודיע שהקב"ה מכפר וגו' והוא ע"ד הגמרא במקום אשר תשחט העולה תשחט החטאת כי היכי שלא לבייש השבים והרואה יאמר עולה הוא מקריב ומפרש הגמרא הני מילי בשאר חטאת אבל בע"ז חייב להודיע לרבים שחטא בע"ז וליכסוף כי כיסופו הוא כפרתו וזה"ש להודיע דקשה לרש"י קושי' הנ"ל האיך צוה הקב"ה ליקח קרבן חטאת בגלוי הלא כסיפה להו בזה כי ידעו כולם שעבדו ע"ז לזה כתב רש"י להודיע וכך אמר הקב"ה כוונתו שיודיעו עוונם לרבים כי זהו כפרתו שידעו ובזה אכפר להם וזהו שכתב רש"י שהקב"ה מכפר לך ע"י זה על מעשה עגל שעשה והוא נכון:

רש"י ואת חזה התנופה פירש"י של שלמי הציבור תאכלו במקום טהור וכי את הראשונים אכלו במקום טמא אלא הראשונים שהם ק"ק הוזקקו אכילתם במקום קדוש אבל אילו אין צריכין תוך הקלעים אבל צריכין הם לאכול תוך מחנה ישראל שהוא טהור מלכנס שם מצורע מכאן שקדשים קלים נאכלין בכל העיר. וקשה הלא משנה שלימה היא בזבחים פ' איזה מקומן זבחי שלמי ציבור נאכלין לפנים מן הקלעים ופירשוה אחי וראשי המופלג בתורה מוהר"ר נפתלי הירש ז"ל כמו שפירש"י שם זבחי שלמי כשבי עצרת ובגמ' יליף כשבי עצרת הם ק"ק ולפיכך הם נאכלים לפנים מן הקלעים מה שאין כן שאר שלמי ציבור הם קדשים קלים וכדאיתא במשנה ג' שם שלמים קדשים קלים הם ונאכלים בכל העיר:

רש"י מבשרם לא תאכלו פירש"י אין לי אלא אלו שאר בהמות טמאות שאין להם שום סי' טהרה מנין אמרת ק"ו ומה אילו שיש להם סי' טהרה אחד אמרה התורה מבשרם לא תאכלו ק"ג שאר בהמות טמאות שאין להם שום סי' טהרה כו'. לכאורה פירש"י דבר תימא הוא מה מקשה מתחילה כי האיך יעלה על הדעת אם בסימן א' טריפה יוכשר' אפי' בלתי סימן כלל עד שהוצרך ללמוד ק"ו על זה ויראה לי לפרשו ע"פ הא דאי' בגמר' הביאו גם רש"י פה הא דאמרה התורה מבשרם לא תאכלו ולא אמרה סתם לא תאכלו מהם אלא לומר לך על בשרם הוא בלאו אבל לא על גידין ועצמות דגידין ועצמות של חזיר וגמל אינו בלאו נמצא ע"ד זה מקשה רש"י בטוב ומדקדק במלת מבשרם לא תאכלו וה"פ מדאמר קרא מבשרם לא תאכלו ומה היה חסור באומרו מהם לא תאכלו אלא וודאי דלהכי אתא האי מבשרם ללמד שעל בשרם הוא בלאו אבל לא גידין ועצמות נמצא מקשה שפיר אין לי אלא אלו ר"ל חזיר וגמל שגידין ועצמות שאינו בלאו לפי שאין להם שני סימני טהרה הבשר אסור ומאחר שיש להם סימן טהרה אחד לפיכך עצמות וגידין אינו בלאו אבל שאר בהמות טמאות שאין להם שום סימן טהרה מנין ר"ל מנין שעל בשרם הוא בלבד בלאו וגידין עצמות אינן בלאו דלמא הכל הוא בלאו אחר שאין לו שום סימן טהרה אז אפי' גידין ועצמות בלאו ומשני אמרת ק"ו ר"ל מדלא כתבה התורה אצל שאר בהמות טמאות שאין להם שום סימן טהרה שהם אסורים וסמך על הק"ו דהיינו ללמוד מחזיר וגמל דרך ק"ו הנ"ל שאר בהמות טמאות שלא לאכלם א"כ אי הוי אמינא בהמות טמאות שאין להם שום סי' טהרה אז אף גידין ועצמות אסורות למה העמיד הקרא ללמדו מכח ק"ו מחזיר וגמל האיסור הלא כל מקום מילתא דאתי' בק"ו אמרינן גם דיו לבא מן הדין להיות כנדון ויהיה נלמוד מחזיר וגמל שרק בשרם הם אסורים אבל לא על עצמות וגידין ובאמת בשאר בהמות טמאות אף עצמות וגידין אסורין אלא מדלא כתבה התורה בשאר בהמות טמאות שהם אסורים והניחם דוקא ללמוד ק"ו מחזיר וגמל בוודאי כוונת השם הוא ללמוד הק"ו והדיו כדי שגידין ועצמות אינו בלאו ודוק כי נכון הוא:

פרשת מצורע

רש"י ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחזתכם פירש"י בשורה היא להם שהנגעים באים עליהם לפי שהטמינו אמוריים מטמוניות של זהב כו' וקשה מה בשורה שייך בזה כי מה היה חסר באומרו ונתתי נגע צרעת וגו' כי האמוריים הטמינו כו' והאי לשון בשורה להם דברי מותר המה אף בלא בשורה יהיה להם שמחה בהמוצאם ונראה לי שרש"י ז"ל תיקן בזה הרבה דקשה מאחר שחז"ל אמרו אין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחילה

ולפי סדר הפרשיות אנו רואים בהיפך שהרי בתחילה כתיב פ' נגעי נגעי אדם ואח"כ נגעי בגדים ואח"כ נגעי בתים מה עשה רש"י ז"ל תיקן בפירושו כי היכי דלא תקשה קושי' זו בהצטרף עוד מ"ר וזל"ה כששמעו ישראל פ' נגעים נתייראו אמר להם הקב"ה אל תיראו אלו לא"ה אבל אתם לאכול לשתות ולשמוח. והמדרש הזה צריך ביאור רחב דהל"ל בשעה ששמעו ישראל שהנגעים באים עליהם נתייראו תו קשה במ"ש שנתייראו מפני עונש הנגעים אם יעשו חטאים שעונשו נגעים מה מועיל להם היראה ואם לא יעשו חטאים אילו שהנגעים באים אליהם אין להם לירא מפני הנגעים גם מה שהשיבם הקב"ה אלו לא"ה אבל אתם לאכול לשתות ולשמוח הוא צריך ביאור האיך אמר אלו לא"ה הלא טהרת הנגעים כתובה בצידה וכי בא הכתוב לטהר אומות העולם ולא עוד שאמר אבל אתם לאכול לשתות ולשמוח אכילה ושתי' ושמחה מאי בעי הכא ויראה ליישבו ע"ד המדרש לא היו א"ה ראוים להיות דווים וסחופים אלא כדי שלא יאמרו לישראל אומה דווים וסחופים אתם לפיכך גם א"ה דווים וסתופים המה ואין להקשות לא יבואו נגעים על ישראל כל ולא יצטרכו א"ה להיות דווים וסחופים בשביל ישראל כדי שלא יאמרו כדאמרן ז"א שהרי ביאת נגעים על ישראל בשורה טובה היא להם כדאיתא במדרש כל מה שישראל אוכלים בעוה"ז אינם אוכלים אלא בשביל יסורים שבא עליהם נמצא אחר שישראל מוכרחים לטובתן להיות נגעים באים אליהם מוכרחים א"ה להיות להם ג"כ נגעים כי היכי שלא יאמרו אומה דווים וסחופים אתם ובזה יומתק שפיר לשין המדרש בשעה ששמעו ישראל פרשת נגעים ר"ל סדר הפרשיות הכתובים אדם כי יהיה כו' שהם נגעי אדם ואח"כ פרשת נגעי בגדים ואח"כ נגעי בתים לפיכך נתייראו באומרם אנחנו רואים סדר הפרשיות שמתחלת בנפשות תחילה ודוקא בישראל שהרי נאמר אדם כי יהיה ואמרו חז"ל אתם קרוים אדם ואין א"ה קרואים אדם נתייראו כי א"ה יהיו מונין את ישראל לאמור אומה דווים וסחופים אתם לא שנתייראו מפני הנגעים כדאמרן אלא יראתם היה שלא יהיו א"ה מונין את ישראל כדאמרן ושפיר השיב להם הקב"ה אל תראו אילו לאומות העולם ר"ל שגם על אומות העולם יבואו הנגעים בכדי שלא יהי' מונין את ישראל אבל אתם לאכול ולשתות ולשמוח ר"ל הא דהנגעים מוכרחים לבוא עליכם בשביל אכילה ושתי' שיש לכם בעוה"ז ומחמת שלא יהיו מונין אתכם לומר לכם אומה דווים וסחופים אתם יבואו גם עליהם בלתי שום טובה להם וזהו בשורה טובה שיהיה להם אכילה ושתי' בעוה"ז ושגם הא"ה לא יאמרו אומה דווים וסחופים אתם כי גם עליהם יעבור הכוס. כלל הדבר שהנגעים באים על ישראל וא"ה בישראל יש להם טובה אכילה ושתי' בעוה"ז משא"כ א"ה שאין להם שום טובה ובזה רציתי לבאר פסוקי

תהילי' שאמר דוד הע"ה רבים מכאובים לרשע והבוטח בה' חסד יסובבנו דלכאורה נאה היה לדוד לומר רבים מכאובים לרשע וחסד יסובבנו להבוטח בה' או איפכא לרשע רבים מכאובים ולהבוטח בה' חסד יסובבנו ולפי דרכינו שפיר הוא דהאי והבוטח בה' קאי למעלה ולמטה ר"ל רבים מכאובים לרשע ולהבוטח בה' כי הנגעים באי' על שניהם בשוה והא דקרא אצל רשע המכאובים רבים היינו טעמא כי והבוטח בה' חסד יסובבנו אף שיבא נגעים על הבוטח בה' אינו נחשבים מכאובים להיות להם עבור הנגעים חסדים כי כל מה שאוכלים ישראל בעולם הזה אינם אוכלין אלא בשביל יסורים שבאים עליהם משא"כ אצל א"ה הם באים עליהם רק בשביל ישראל שלא יהיו מונים את ישראל לאמור אומה דווים וסחופים אתם ואין להם שום טובה בשביל זה ולפיכך המכאובים רבים הם אצל הרשע כדאמרן וזהו כוונת רש"י ז"ל בשורה טובה נתבשר לישראל שהנגעים באים עליהם ובבית ארץ אחזתכם ר"ל אף על בתי א"ה שבארץ אחזתכם כי הנגעים אינם באים אלא על אכילה ושתי' ושמחת אוצרות אשר ימצאו ואשר יבואו הנגעים אל א"ה היינו בשביל שלא יהיו מונין את ישראל כדאמרן ואין לך בשורה גדולה מזו וז"ש רש"י ז"ל בשורה טובה נתבשר להם והבינהו כי נכון הוא ולפיכך הפרשיות בטוב נאמרים אדם כי יהיה וגו' נגע צרעת כי תהיה בבית כו' הכל נאמרים כדי לבשרם בשורה הנ"ל ודברי חו"ל עומדים על נכון שאין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחילה והא דנאמר כאן בהיפך הוא בשביל בשורה שנתבשרו ישראל ודוק היטיב:

פרשת אחרי מות

רש"י בזאת יבא אהרן אל הקודש בפר בן בקר לחטאת פירש"י אף זו לא בכל עת כי אם ביום הכיפורים לבד. בסקירה ראשונה נראין דברי רש"י תמוהין הם מי הכריחו לפירוש זה שאף זה אינו אלא בי"כ לבד ולא בכל שעה שירצה כדעת המדרש יכנס בכל שעה שירצה רק כסדר הזה בפר בן בקר לחטאת ואיל לעולה וכדי לבאר כוונת רש"י יראה שרש"י תיקן בזה הרבה כי יש להקשו' קושי' עצומה בפסוק הנאמר אחרי מות שני בני אהרן וכי עד השתא לא ידענא ששני' מתו ושנים נשארו מניינא ל"ל אלא דרש"י ז"ל ראה הגמרא במסכ' חגיגה רבי לוי רמי כתיב הוקר רגליך מבית רעיך ש"מ דשלמה אמר אל תרגיל עצמך לבוא עם קרבנות לבה"מ ודוד אמר אבוא ביתך בעולו' ומשני הא בחטאות ואשמות הא בעולות ונדבות נמצא לדעת הגמרא זו נשמע דבחטאת ואשמות לא יבא בכל עת שירצה מטעם הוקר רגליך מבית רעיך ולדעת המדרש רבה פ' זו שזכרנו שיכנס בכל שעה שירצה היינו טעמא דיש עוד פי' אחד על הא דאמר שלמה הוקר רגליך מבית

רעיך דאי אפשר לומר האי בית רעיך שהוא קאי על בה"מ וכי חברותא איכא לקרוא את הקב"ה רעיך בתמי' אלא בית רעיך הוא קאי על בית הדיוט שלא יבא תמיד לבית חבירו פן ישבעך וישנאך א"כ לפירוש זה אין מקום רמי' דרבי לוי שהרי שלמה אמר דבר הנוגע בין אדם לחבירו ודוד אמר דבר הנוגע שבין אדם למקום ואין צריכין אנו שינוי הגמרא דמחלק בין חטאת ואשמות לבין עולות ושלמים ולפיכך סבר המדרש שיכנס אף בחטאת ואשמות בכל שעה שירצה רק כסדר הזה אבל אם נמצא שהקב"ה נקרא רעיך מוכרחי' אנו לשינוי הגמרא לחלק בין חטאת ואשמות לעולות ושלמים מכח רמיה דר' לוי הנ"ל ונקדים מ"ר בפ' נשא וז"ל בקצרה ראוים היו כל בני אהרן למיתה שנאמר ואשמיד פריו ממעל זה כלוי בנים אלא תפילתו של משה עשה מחצה שנים מתו ושנים נשארו והא דלא הציל אותם משה כולו היינו טעמא שהקב"ה אמר למשה כבר כתבתי בתורתי על כל דבר פשע זה אהרן שהופשע את ישראל כו' ולפיכך ישלם אהרן שני בנים לרעהו זה הקב"ה שנקרא רעהו שנאמר רעיך וריע אביך אל תעזוב ע"כ המדרש נשמע מזה המדרש שגם הקב"ה נקרא ריעך ובזה הוא מבואר כי יש כאן ספק גדול בהא דנאמר בזאת יבא אהרן אל הקודש אם הוא כדעת רש"י ע"פ רמי' דגמרא דחגיגה הנ"ל דיש חילוק בין חטאת ואשמות אל ירגיל ובין עולות ושלמים שיבא בכל שעה שירצה וכאן ג"כ כתיב בזאת יבא אהרן אל הקודש בפר בן בקר לחטא' נמצא נראה שלא יכנס אהרן בכל שעה שירצה כ"א ביום כיפורים לבד או אם הוא כדעת המדרש דהאי קרא הוקר רגליך מבית רעיך לא קאי על הקב"ה כי הקב"ה אינו נקרא רעיך וכי חברותא איכא א"כ ליכא נמי רמי' דר' לוי כי שלמה אמר אל תרגיל עצמך לבית רעיך חבירך שלא ישנאך ולא קאי כלל על הקב"ה ודוד אמר אבא ביתך בעולות הוא קאי על בית המקדש ואין אנו צריכין לחלק בין חטאת ואשמות ויכנס אהרן בכל שעה שירצה נמצא יש להסתפק בפירושו ולפיכך בא הכתוב להקדים ולומר אחרי מות שני בני אהרן כי היכא דיתקשה לך מפני מה מתו רק שנים הלא כולם היו ראוים למות כמ"ש ואשמיד פריו ממעל ואין השמדה אלא כילוי בנים מוכרח אתה לומר כתירוץ המדרש ושהקב"ה אמר למשה כבר כתבתי בתורתי על כל דבר פשע שהופשע אהרן את ישראל כו' ולפיכך ישלם שנים לרעהו ר"ל לפיכך מוכרח אהרן שלם שני בניו להקב"ה הנקרא רעיך שנאמר רעיך וריע אביך אל תעזוב ש"מ דהקב"ה נקרא רעיך נמצא אותו פי' שאמר חברותא ליכא שאין הקב"ה נקרא רעיך אותו פי' ליתא שהרי מצינו שהקב"ה נקרא רעיך ובשביל זה שהקב"ה נקרא רעיך לא יוכל משה להציל בני אהרן יותר משנים א"כ ש"מ הא דאמר שלמה הוקר רגליך מבית רעיך הוא קאי על הקב"ה הנקרא רעיך ושפיר רמי' רבי לוי קרא אהדדי הלא דוד

אמר אבא ביתך וגו' אלא מוכרחי' אנו לחלק בין חטאת ואשמות לעולות ושלמים הא דאמר דוד אבא ביתך בעולות הוא קאי על עולות ושלמים אבל בחטאות ואשמות הוקר רגליך כמ"ש שלמה ואי ס"ד שיכנס אהרן בכל שעה שירצה הלא כאן נאמר בזאת יבא אהרן אל הקודש בפר בן בקר לחטאת אלא מוכרחים אנו לומר סברת רש"י אמת שאף זו לא בכל עת כ"א ביום הכיפורים לבד ונכון הוא במאד דברי רש"י ז"ל ועיין דבר אמת מ"ש בספרי עיר דוד בבית אהרן פי' הפסוק כי חסד חפצתי ולא זבח ע"ש:

פרשת קדושים

רש"י לא תלין פעולת שכיר אתך עד הבוקר פירש"י לשון נקיבה מוסב על הפעולה ויראה לי דהכי פירושו הלא נודע כי נוכח לזכר ונסתר לנקיבה הם שווים כמו בכאן לא תלין הוא נוכח לזכר ונסתר לנקיבה א"כ קשה מפני מה אמרה התורה כאן לשון לא תלין דמשמע לשון זכר ולשון נקיבה אולי נטעה בזה לומר שהוא לשון נקיבה ובאמת לא מצינו בשום מצוה מתרי"ג מצות שהנקיבות נצטוו ומדוע נצטוו במצוה זו לכך בא רש"י ותיקן בטוב לומר הא דאמרה התורה לשון תלין דמשמע שהוא לשון נקיבה לא בא אזהרה בלשון נקיבה על נקיבה ממש ח"ו לומר כן אלא לשון נקיבה הוא מוסב על הפעולה והפעולה היא לשון נקיבה והוא קאי על שכר הפעולה וק"ל:

פרשת אמור

רש"י לה יטמא מצוה. כאן הבן שואל להושיבו כוונת רש"י ז"ל בזה הלא כל ציווים שבתורה הוא מצוה ומה הוצרך רש"י ז"ל לפרש כאן ולומר מצוה אלא כוונת רש"י בזה הא דאמרו חז"ל מעשה ביוסף הכהן שמתה לו אשתו בערב פסח ולא רצה לטמא לה דחפוהו חכמים וטימאוהו בע"כ וזהו פירש"י מצוה היא על הב"ד לכוף אותו ולטמא אותו זולת בשאר מצות וק"ל:

פרשת בחוקתי

אם בחוקותי תלכו פירש"י יכול זה קיום המצות כשהוא אומר ועשיתם אותם הרי קיום מצות אמור הא מה אני מקיים אם בחקותי תלכו שתהיו עמלים בתורה. וכדי להבין דברי רש"י וחידותיו במה שהתחיל בלשון יכול כו' מדכתיב ועשיתם אותם לא סלקא אדעתן לומר דהאי אם בחקותי תלכו תפרש על קיום מצות ומה היה חסר כשיאמר רש"י כפשוט אם בחוקתי תלכו שתהיו עמלים בתורה אלא רש"י ז"ל תיקן בזה הרבה

ולהחזיק דברי חז"ל שנמנו ורבו אי מעשה גדול או תלמוד גדול ונמנו ורבו שתלמוד גדול שהלמוד מביא לידי מעשה וליכא מדה דלא רמז משה באורייתא לפיכך בא רש"י והראה לנו שמכאן הוכחו שתלמוד גדול ממעשה והוא מבואר ע"פ הא דאמר דוד הע"ה בתילים סימן מ' לעשות רצונך אלהי חפצתי ותורתך בתוך מעי בשרתי צדק בקהל רב הנה שפתי לא אכלה כו' דלכאור' דברי דוד סותרים זה את זה מתחילה אמר דוד שכל כוונתו לעשות רצון ה' בקיום המצות ותורת ה' יהיה מונחים תוך מעיו ושלא יהיה עמל בתורה רק יהיה נזהר בקיום המצות במעשה ואח"כ הוא מסיים ואמר בשרתי צדק בקהל רב ודרשו חז"ל הובאו בילקוט ויקהל מלמד שהיה דוד פותח ודורש לפניהם דברים שלא שמען אוזן מעולם דמשמע דניחא לי' בתלמוד יותר מקיום המצות שאמר הנה שפתי לא אכלה ויתבאר בנקדים הא דאמרו בגמרא וכבוד עשו לו במותו זה חזקי' שהניחו ס"ת על מטתו ואמרו קיום זה מה שכתב בזה ומקשי הגמרא לימד זה מה שכתב בזה לא נאמר אלא קיום דמשמע מעשה עדיף והלא נמנו ורבו שתלמוד גדול יותר ממעשה ומשני הא לאיגמורא הא למיגמר הא דמעשה גדול יותר מתלמוד היינו כשהוא לאיגמורי ר"ל כשאדם לומד בפני עצמו אז מעשה יותר גדול מתלמוד משא"כ כשאדם לומד ברבים וזהו למיגמר לאחרינא הוא תלמוד גדול ועפ"ז מכוונים דברי דוד הע"ה בטוב טעם ודעת וכה משפטו לעשות רצונך אלהי חפצתי ר"ל אימתי חפצי לעשות רצין אלהי במעשה כי מעשה גדול היינו כשתורתך יהיה בתוך מעי והוי לאיגמורי אז חפצי יותר במעשה מתלמוד משא"כ בשרתי צדק בקהל רב ד"ל בשעה שאני עומד לבשר צדק בקהל רב והוי למגמר לאחרינא אז תלמוד גדול ממעשה הנה שפתי לא אכלה למען קיים מאמרו של הקב"ה אם בחוקתי תלכו שתהיו עמלים בתורה וזהו כוונת רש"י ז"ל ע"פ מאמרי חז"ל שזכרנו כי יש בכאן שני דברים ר"ל תלמוד ומעשה שנאמר אם בחוקתי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם שהוא תלמוד ומעשה שהוא קיום מצות ואין אני יודע איזה גדול משניהם לפיכך התחילה התורה להתנות בלשון אם בחוקתי תלכו שהוא ציווי על עומלי תורה להורות שעיקר רצון ה' שתהיו עמלים בתורה כי תלמוד גדול ממעשה דאלת"ה ה"ל לכתוב בחוקותי תלכו כשאר מצות התורה ומדוע כתבה התורה דרך תנאי אם בחוקתי תלכו אלא ר"ל שעיקר התנאי היה עם ישראל ליתן להם גשמים דוקא באופן ובתנאי זה אם יהיו עמלים בתורה וז"ש יכול כו' כי רוצה להוכיח שעיקר התנאי היה אצל עמלי התורה וזה"ש הא מה אני מקיים אם בחוקותי תלכו שתהיו עמלים בתורה ר"ל שעיקר התנאי לא היה אלא כשתהיו עמלים בתורה וק"ל:

השתא דאתית להכא הא דאמרה התורה אם בחוקותי תלכו שהוא לשון תנאי שהתנה הקב"ה עם ישראל אם יקיימו התנאי יתן להם הברכות ואם לאו לאו יתבאר אגב קושי' עצומה הא דכתבה התורה כאן בלשון גשם שנאמר ונתתי גשמיכם בעתו ולא הזכיר מטר כמו שמוזכר בכל התורה כולו לשון מטר ולא גשם ויתבאר בהצטרף דברי מפורשי התורה ובשם בעל עשרה מאמרות דמקשה מה בין גשם למטר הלא מטר היינו גשם ומפרשו מטר הוא ע"י הקב"ה בעצמו שנאמר ונתתי מטר ארצכם וגשם הוא ע"י שליח הם העבים ומביאים משל למלך כשהוא נותן למטרונא דבר הוא נותן על ידי עצמו משא"כ כשהוא נותן לפלגשו הוא שולח לה ע"י שליח כללא דמילתא דמטר אינו נותן ע"י שליח כ"א ע"י עצמו וכמ"ש חז"ל מפתח של מטר הוא ביד הקב"ה ואינו נמסר לשליח משא"כ גשם ניתן אפילו ע"י שליח שעבים שואבים מי אקיינוס ומגשימים לכל מקום אשר נצטוו מאתו יתברך. עוד אי' בגמרא וכן הוא להלכתא אף דקי"ל כל תנאי שבממון קיים לאו לכל דבר נאמרה כי הנה בגיטין שהוא נעשה ע"י אדם עצמו ועל ידי שליח ג"כ אז אם היה איזה תנאי ונתקיים התנאי הגט כשר ואם לא נתקיים התנאי הגט בטל משא"כ חליצה שאינו נעשה ע"י שליח כ"א ע"י עצמו דווקא אם היה תנאי ביניהם אף שלא נתקיים התנאי מכל מקום המעשה קיים והנה הקב"ה גילה רצונו שיהיו ישראל משמרים התורה ויהיו עמלים בתורה ויתן להן פירותיהן בעה"ז והקרן קיימת לעולם הבא והתנה עמהם כדאמרן אם יקיימו התנאי הוא נותן להם ואם לאו לא יתן להם הברכות ולא זו אלא אף זו שיהיה מקום לקללות לחול עליהם נמצא היה הקב"ה מוכרח לתפוס לשון גשם דבר שנעשה ע"י עצמו וע"י שלוחו כדאמרן כל דבר שנעשה ע"י שליח והיה באותו דבר איזה תנאי אם נתקיים התנאי המעשה קיים ואם לאו לז"א הכתוב אם בחוקותי תלכו שתהיו עמלים בתורה ושמרתם את מצותי ועשיתם אותם כדאמרן אז ונתתי גשמיכם בעתם ויהיה בהם ברכה כאילו הם מטר הניתן על ידי עצמו שאפי' אילני סרק יתנו פרים והארץ יתן יבולה והוא מבואר דקשה לאיזה טעם נותן הקב"ה גשם והוא ית' צריך לברכו כאילו היה מטר ינתן להם מטר ע"י הקב"ה והיא היא הברכה בעצמה אלא הוא הדבר שהקב"ה התנה עם ישראל כדאמרן וכדי שיתקיים התנאי מוכרח היה לומר גשם ולברכו כי היכי שיתקיים התנאי דאי הוי אמר ונתתי מטר בארצכם אז אפי' אם לא יקיימו התנאי יהיה המעשה קיים לכן נאמר גשם כדי שאם יקיימו התנאי יהיה המעשה קיים אם לאו לאו והבינהו כי נכון הוא:

פרשת במדבר

וידבר ה' אל משה במדבר סיני לאמור פקוד את בני לוי לבית אבותם למשפחותם כל זכר מבן חודש ומעלה פירש"י משיצא מכלל נפלים הוא נמנה לקרות כו' א"ר יהודה בר' שלו' למוד היה אותו שבט להיות נמנה מן הבטן וגו' ולכאורה יש כאן מקום תימא בדברי רש"י שהרי בפקודת הבכורים כתיב פקוד כל בכור זכר לבני ישראל אבן חדש ומעלה ופי' רש"י משיצא מכלל ספק נפלי' ובשבטו של לוי כתב משיצא מכלל נפלים אבל כד מעיינת בי' נראין דברי רש"י נכונים ומכוונים המה בנוסיף עוד קושי' אחת דלכאורה דברי רש"י סותרים זא"ז אחר שרש"י מביא דברי ר' יהודא בר שלום שאמר למוד אותו שבט להיות נמנה מן הבטן משמע שאותו שבט לא נמצא בהן נפלים דאלת"ה האיך נמנה אותו שבט מן הבטן הלא עדיין לא יצאו מספק נפלים כי שמא נמצא בהן נפלים ויתבטל המנין א"כ המנין שהם נמנים מן הבטן למאי אתא אלא מוכרחים אנו לומר מדנמנה אותו שבט מן הבטן ש"מ דלית בהן נפלים א"כ למה נאמר אצל פקודת הלוים מבן חודש ומעלה תפקדם הלא לא יש שום ספק נפלים אצל שבט לוי כדאמרן וכדי ליישב ולהטעים את הענין נאמר שהיה לפני רש"י ז"ל שתי קושיות ובפרושו תיקן הכל דנראה קושי' אחת יש מפני מה צוה הקב"ה שיהיו ישראל נמנין מבן עשרים שנה ומעלה. ושבטו של לוי יהיה נמנה מבן חדש ומעלה שנית נתקשה לרש"י למה הפסיק הקרא בפרשת ואני הנני לקחתי את הלוים וגו' פקודת הלוים לפקודת ישראל כל אלה תיקן רש"י ז"ל וקושי' חדא פרוקא לחבירת' כי הנה מנין ישראל היה מבן עשרים שנה ומעלה לטעם המבואר ובהיות שבכורי ישראל נתמנו מעת צאתם מארץ מצרים להיות לגיון של מלך. וכדאי לגיון של מלך להיות נמנה לכבודו תיכף ומיד כשהוא ראוי למנין והיינו תיכף כשיצא מספק נפל וזהו מבן חדש ומעלה ומאחר ששבטו של לוי היותם קדושים ביותר שהרי אין בהם נפלים כדאמר ר"י בר שלום למוד אותו שבט להיות נמנה מן הבטן והיה מהראוי להיות נמנים תיכף ומיד אך באשר שכל כח קדושתם מגיע ללוים להיותם לקוחים תחת כל בכור א"כ נכנסו בסוג דין של הבכורים ובכורים היו נמנים מבן חודש ומעלה משום ספק נפלים אבל מצד עצמן לא היו צריכין להמתין עד עבור עליהם חודש ימים כי אין בשבטו של לוי שייך ספק נפלים ולפיכך היה רש"י ז"ל נשמר מלכתוב אצל שבט לוי ספק נפלים כי הם ראוים להיות נמנה מן הבטן. וכל זה למד רש"י ז"ל מכח זה שהפסיק קרא בפרשה ואני הנני לקחתי את הלוים תחת כל בכור בין פקודות ישראל לפקודת הלוים לטעם שזכרנו שישראל נפקדו מבן עשרים שנה ומעלה לטעם המבואר במפרשים מה שאין כן פקודת הבכורים להיות' לגיון של מלך הקדימו

בפקודתם מבן חודש ומעלה תיכף אחר שיצאו מכלל ספק נפלים ושבטו של לוי שאין בהם ספק נפלים ראוים היו לפקוד אותם תיכף משנולדו כמ"ש שדרש ריב"ש שלמוד אותו שבט להיות נמנה מן הבטן לפי שאין בהם ספק נפלים אך אחר שהם נתונים תחת כל בכור לפיכך נכנסו בכל אופני דיני הבכורים שיהיו נמנים כמו שהיו נמנים הבכורים וימתקו מאד דברי רש"י ז"ל שאמר מבן חודש ומעלה תפקדו הלוים משיצאו מכלל נפלים כמו הבכורים שהיו נפקדים מבן חודש ומעלה אבל לא מכח ספק נפלים שהרי ריב"ש אמר שלמוד אותו שבט להיות נמנה מן הבטן ואין בהם ספק נפלים כדאמרן דוק ותמצא כי נכון הוא:

פרשת בהעלותך

ויש אשר יהיה הענן ימים מספר וגו' פירש"י ויש כלומר ופעמים ימים מספר ימים מועטים פירושו הוא במ"ש מועטים ר"ל ימים מועטים שאינם באים לכלל מספר ימי השבוע כי כל הבא במספר השבוע אינו נמנה בשם ימים כ"א בשם שבוע ואימתי נמנו הימים לבדם כשהם מועטים ופחותים משבוע ובזה יבנו דברי התרגום יונתן בן עוזיאל אשר בסקירה ראשונה אינם מובנים וז"ל ואית זמן דהוי ענן יקרא יומין דמציין הינון שבעת יומין שביעתא על משכנא כו' נראין הדברים שדברי רש"י אינו מקובלים בעיני התרגום והוא מפ' ימי מספר באופן אחר ר"ל שיש ימים שהם נקראים ימי מספר אף היותם נספרים תוך השבועות שנ' וספרתם לכם וגו' עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום ולפי דעת התרגום בא הכתוב להודיע שלפעמים היה הענן על המשכן ימי מספר הספירה הנ"ל שהם שבע שבועות ויומתק גם יבינו דברי התרגום ואי' זמן דהוי הענן יקרא יומין דמציין הינון שבעת יומי שביעתא. ר"ל אותן יומין דספירה שהן שבעת יומי שביעתא כו' והבינהו כי נכון הוא:

רש"י זכרנו את הדגה אשר נאכל מצרים חנם פירש"י א"ת המצרים נותנו להם דגים חנם והלא כבר נאמר וגם תבן לא נתן להם חנם דנים היו נותנים להם חנם ומה הוא אומר חנם אלא חנם בלא מצות. כוונת רש"י ז"ל יראה לי שהוא ע"ד הגמ' הא דשאלו תלמידי' את רשב"י מפני מה לא ירד המן לישראל פעם אחת בשנה השיבם בכדי שיכוונו לבם לשמים אם יכוונו היום לבם לשמים ויעשו מצות ה' יתנו להם מן גם למחר אם לאו לאו. וזהו שאמרו זכרנו את הדגה אשר נאכל מצרים חנם בלא מצות ר"ל אף שלא עשינו שום מצוה מ"מ היה לנו מאתו ית' דגים בכל יום וכאן אצל המן תלה הקב"ה נתינת המן דווקא בעשות מצות מקודם וזה היה תלונת המן והבינהו: (רש"י) וטחנו ברחיים כו' פירש"י

לא ירד ברחיים ולא בקדירה ולא במדוכה אלא משתנה היה טעמו לנטחנין ולנדכאין ולמבושלים. הנחתי הדבר למביני דעת לתרץ שהרי דברי רש"י ז"ל סותרים דברי עצמו המובאים בפ' בשלח סוף הפרשה את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו פירש"י מה שאתם רוצים לאפות בתנור אפו היום הכל על שני ימים ומה שאתם צריכין לבשל ממנו במים בשלו היום א"כ דבריו סותרים זא"ז שהרי כתב כאן רש"י שמעולם לא באו כו' וצ"ע וא"ל דשם קאי על הכוונה מה שאתם רוצים לאכול תעלו כוונתכם היו' הלא דברי רש"י אינו סובלתן שהרי אמר בשלו במים גם שאמר הכל על שני ימים גם תנור שנאמר לא מתיישב בזה:

והחזקוני כתב בפ' בשלח ואת כל העודף הניחו לכם למשמרת כל הראוי לשתי סעודות ערבית של יום הששי ומחרתו של יום השבת וה"ה לסעודות של מוצאי שבת גזירת המלך שלא יסריח גם בסדר הזה כתב חזקוני הבינוני טחנו ברחיים כו' והרשעים בשלו כו' וזהו מקושש עצים שרצה בטל בשבת כו' נמצא סדר הכתובים על נכון לפירושו:

רש"י וישמע משה את העם בוכה למשפחותם פירש"י רבותינו אמרו על עסקי משפחות על עריות הנאסרות להם והא דתלאו להתיר להם עריות ע"י תלונות נתינת הבשר עיין מה שכתבתי בספרי הגדול עיר דוד בבית החכמה בסדר בראשית ויוטעם לך:

פרשת שלח

לך (רש"י) ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו וימלא אחרי והביאתיו אל הארץ וגו' וקשה מדוע אינו מזכיר יהושע הלא יהושע וכלב שוים היו תו קשה מדוע עמד משה בתפילתו באומרו מבלתי יכולת ה' להביא את העם הזה אשר נשבעת להם והקב"ה השיבו חי ה' אם יראו את הארץ אשר נשבעתי לאבות' דמשמע שתשובת הקב"ה הוא שלא נשבע להם כ"א לאבותם ומי יתן ונדע מה חילוק יש בזה הלא אחר שנשבע לאבות להביא דור רביעי פשיטא שאי אפשר להחליפם בדור אחר אלא הענין כך הוא שמשה רבינו תפס בתפילתו בלשון להביא את העם הזה אשר נשבעת להם כמ"ש ודור רביעי ישובו הנה ועמד בזה לבטל דברי השם יתברך מכח שבועת שנשבע על הדור הזה דוקא והקב"ה השיבו שפיר אנכי לא נשבעתי להביא את העם הזה כי כל מנאצי לא יראוה ומה שנשבעתי לא נשבעתי אלא לאבותם וא"ת מ"מ נשבעת על הדור הזה שהוא דור רביעי ומה תעשה לשמך הגדול ושבועתך ודור רביעי ישובו הנה השיבו הקב"ה שפיר הא דנשבעתי שדור רביעי ישובו הנה אקיים אותו שבועה בעבדי כלב שהוא דור רביעי עקב רוח אחרת היתה עמו הבאתיו אל הארץ ולפיכך לא הזכיר גם יהושע כי יהושע היה

מדור חמישי ועתה תבין ותשכיל כוונת רש"י בפ' לך לך בפירושו על פסוק ודור רביעי ישובו הנה ע"ש וכתב צא וחשוב דורותיו יהודה פרץ חצרון וכלב בן חצרון מבאי הארץ היה חשבון זה למאי אתא אלא שתיקן הרבה בחשבון הזה כל הא שכתבנו והבינהו:
(סוד מצות ציצית בקצרה):

רש"י וזכרתם את כל מצות ה' שמנין תרי"ג גי' של ציצית כי ציצי' הם ת"ר שמונה חוטין וחמשה קשרים הם תרי"ג וכן אמרו חז"ל מצות ציצית שקולה נגד כל המצות שבתורה וכבר כתבתי בספרי עיר מקלט מצוה שפ"א ע"ש גדול כח מצוה זו ותלאה התורה בראי' במ"ש וראיתם וזכרתם להורות שאין דבר טוב בעולם לזכרון יותר ממי שנושא חותם אדוניו קבוע בכסותו אשר יכסה בו תמיד אשר עיניו ולבו עליו כל היום והנה התורה נתנה לאדם שבה תרי"ג מצות שהם נגד אברי וגידי האדם שהם רמ"ח מצות עשה ושס"ה מצות לא תעשה בכדי שאברי האדם וגידיו יהיו שמורים שלא יחול עליהם כח סמאל וכשאין אדם יוכל לקיים כל התרי"ג מצות אז אותו אבר נשאר פנוי ויש מקום לסמאל לחול על אותו אבר כי יש כמה מצות שאין כל אדם ה יכול לקיימם כמו יבום כשיש לאחיו בנים או מצות כהונה למי שאינו כהן ודומיהן ורצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה עליהם מצות ציצית שהיא מצוה כוללת את כל המצות בכדי שכל הנוהג בהן כאילו קיים כל התורה כולה ובזה ניצול שאין כח בסמאל לשרות על שום אבר של אדם ובהיות שקרח שהוא גילגולו של קין והוא שורשו של סמאל התעורר במחלקתו על משה בטלית דווקא כדי לבטל כל דברי משה רבינו ע"ה דהיינו כל תרי"ג כדאמרן בכדי שיהי' כח ומקום לסמאל להשרות על ישראל ועיי' מ"ש בספרי עיר דוד בסדר קרח ומצות ציצית כי רבה היא על כן צריך להזהר בהן מאד וכבר אמרו חז"ל כל מי שאינו נושא ציצית בשבת כאילו מקושש עצים בשבת וזה אפשר להלביש הדבר בדברי רמ"א בהג"ה סי' י"ג ס"ג אם נפסק א' מן הציצית בשבת ומתבייש לישב בלא טלית דיוכל ללובשו בלא ברכה מכח כבוד הבריות דלכאורה מה בושה הוא לו לשבת בלא טלית בשבת הלא אפשר שיבינו שנפסק לו חוטי ציצית ואי אפשר לו לתקנו בשבת אלא היינו הא דאמרן שלא יחשדו אותו שאינו נושא ציצית בשבת ויהיה נידון כמקושש ולפיכך התירו ללבשו אפילו בלא ברכה ודווקא בשבת משא"כ בחול כמבואר שם:

פרשת חקת

רש"י זאת חקת התורה פירש"י לפי שהשטן וא"ה מונין את ישראל לומר מה מצוה הזאת ומה טעם יש בה לפיכך כתב בה חוקה חקקתי גזירה גזרתי אין לך רשות להרהר אחריה.

וקשה מפני מה לא נתקשו לשאול טעם למצוה במצוות האחרות ולמה דווקא בזו גם מ"ש במדרש לך אני מגלה טעם פרה ולא לאחרים ושמעתי מחריף ושנון בן אחותי האלוף מוהר"ר יוסף יצ"ו תירוץ הגון ע"פ הא דאי' בגמרא דחולין. ת"ר פרה בשחיטה ועגלה בעריפה ופריך ותיתי שתהא פרה ניתרת בעריפה מק"ו דעגל ומה עגל שלא הותרה בשחיטה הותרה בעריפה פרה שהותרה בשחיטה אינו דין שתהיה מותרת בעריפה כו' תו פריך ותיתי שתהא עגלה ניתרת בשחיטה מק"ו מפרה ומה פרה שלא הותרה בעריפה ניתרת בשחיטה עגלה שהותרה בעריפה מכ"ש שתהא ניתרת בשחיטה ת"ל ושחט וחקה לומר כל מקום שנאמר בי' חוקה לא דרשינן ק"ו. וז"ש רש"י לפי שהן מונין את ישראל מה טעם מצוה זו שהפרה בשחיטה דווקא ועגלה בעריפה דווקא תיתי זה בזה מק"ו כדאמרן לפיכך כתב בה חוקה להודיע שבמקום חוקה אין ללמוד ק"ו והבינהו. והנה במשה רבינו נמצא שלמד ק"ו בשבירת הלוחות אף שנאמר בה חוקה. לפיכך כתיב ויקחו אליך לך אני מגלה טעם פרה מדוע פרה בשחיטה ועגלה בעריפה ואי אתה צריך לתירוצו של הגמ' הנ"ל לומר שבמקום חוקה אין ללמוד ק"ו כי היכי דתוכל ללמוד ק"ו אף במקום חוקה דניחא לי' לקב"ה שבירת הלוחות שהרי נאמר לו יישר כחך ששיברת והבן טעם הדבר שלך אני מגלה ולאחרים חוקה:

רש"י מובא בשם ר"מ דרשן וז"ל משל לבן שפחה שטינף פלטין של מלך אמר תבא אמו ותקנח את הצואה והוא מורגל בפי כל לומר תבא אמו ותקנת את צואת בנה ואינו כן ונכון הוא כי ישראל בני גבירה המה ולא בני שפחה ח"ו ועי' בספרי הגדול עיר דוד מ"ש בבית החכמה בסדר הזה דרך חריף:

תרגום נעברה נא בארצך כו' כתב התרגום יונתן בן עוזיאל איעבר בארעך לא נאנס אריסן ולא נשרגג בתולין ולא נבעל נשי גוברין אורח מלכא דבשמי' ניזל. נראה לבאר דברי התרגום ע"פ הא דכתבו המקובלים הא דשלמה נשא נשים הרבה טעמו היה כי סבר שהוא משיח ובידו לתקן הכל להוציא כל הקדושות הנמצאים בין הקליפות וזהו שנתן שלמה משאלות לבה של מלכא דשבא כדפירשו הראשונים שממנו יצא סנחרב והחריב בית המקדש לפי שהיה מזרע דוד. וזהו פירושו הנה אדום היה סבר שהגיע הזמן שמשה רבינו יוציא כל הקדושות מבין הקליפות ויתבטלו כולם ולפיכך לא הניחו לעבור דרך ארצו וזהו דעת התרגום הנ"ל שמשה רבינו שלח לאדום ורמז רמוז לו נעבור בארצך ולא נאנס אריסין כו' רק אורח דבשמי' ניזול כי עדיין לא הגיע הזמן. וע"ז אפשר סמך אדום ולא נתן עבור את ישראל באשר היה בטוח שלא יעשו לו מאומה אחר ששמע ממשה רבינו שעדיין לא הגיע הזמן: (רש"י) וירם משה מטהו ויך את הסלע פעמים ויצאו מים

רבים פירש"י לפי שבראשונה לא הוציא כ"א טיפין טיפין כו'. כל בעל שכל ישים דעתו ליישב קושיות הללו על משה רבינו ועל הסלע הנה מתחילה חס הסלע על כבודו של מקום ולא הוציא כ"א טיפין טיפין בשביל שעבר משה ציווי השם הנאמר לו ודברתם אל הסלע ובהכאה שניה מדוע לא חס הסלע יותר על כבוד המקום והוציא מים רבים וכי כאב ליה אותו הכאה כאיבה יתירה שמחמת כאב הכאה הוציא מים רבים וכן משה רבינו אחר שראה שבהכאה ראשונה לא יצאו כ"א טיפין טיפין בשביל שעבר על ציווי השם שאמר לו ודברתם אל הסלע. א"כ למה הכהו עוד פעם שנית ועבר עכשיו במזיד על דברי המקום אשר ציווהו ומה יועיל לו הכאה זו אחר שאין רצונו ית' לתת מים כ"א דרך נס ע"י דיבור לבד ולא על ידי הכאה ויתבאר ע"פ הא דכתבו המקובלים בשם הזוהר שעל המטה היה חקוק שם של ע"ב משני צדדיו. בצד אחד היה כח המטה ההוא לייבש מקום המי' כמו הים ודומהן שנאמר וירם משה את המטה ויחרב הים וישראל הלכו ביבשה. ומצד השני היה כח המטה ההוא לרטב ולהוציא מים והנה נתקשה למשה במ"ש לו השם קח את המטה ודברתם אל הסלע סבר משה דכל כוונת השם הוא להראות נס בתוך נס כי ישראל היו יודעים משפט המטה ומעשיהו שבצד א' הוא מרטיב ומצד השני הוא מייבש והכה משה רבינו ממקום היבשות וגם דבר אל הסלע להראות גבורות ה' אף שהוא מכה מצד כח היבשות מ"מ מחמת ציווי הקב"ה יתן הסלע מים ע"י דיבור אף מצד הייבשות ובאמת רצון ה' לא היה בזה רק ציווהו ליקח את המטה כי דרך מלכות הוא והנה בשביל דיבור שדיבר משה לסלע היה מהראוי להוציא מים רבים אך מחמת הכאה שהכה משה לסלע בצד העושה יבשות לפיכך לא יצאו כי אם טיפין טיפין וכאשר ראה משה שיצאו טיפין טיפין לבד אז סבר שהכאות הסלע מצד היבשות גרם כל זה לכן הכהו במטה פעמים ר"ל בפעם שני הכה את הסלע מצד השני מה שהוא מרטיב ולפיכך הכהו פעם שנית כדאמרן ויצאו מים רבים מטעם הכאות המטה ממקום המרטיב ולפיכך נגזר עליו שלא יכנסו לארץ כמ"ש יען לא האמנתם בי להקדישני שישראל יאמרו שדיבורו של משה הבא בציווי השם לא הועילה כלום כי אם הכאת המטה שהיה מצד הרטיבה גרם כל זה והבינהו:

פרשת בלק

רש"י לא זעם ה' פירש"י אני אין כחי אלא שאני יודע לכוין השעה כשהקב"הכועס בה וכל הימים הללו לא כעס ה' וקשה מאחר שבלעם לא היה יוכל לעשות מאומה כ"א באותו שעה שכעס השם ומאחר שכל ימי בלעם לא כעס ה' שנאמר לא זעם ה' וכהא

דאחז"ל עמי זכור וגומר שלא כעס ה' אותן ימים א"כ לדעת המדרש פ' זו וישם ה' דבר בפי בלעם שנתן חכה בתוך פיו כאדם הנותן ברזל בפי בהמה ומושכו לכל מקום שירצה מה צורך לו לחכה אחר שלא זעם ה' באותן ימים ושוב אין לבלעם שום כח יותר כדעת רש"י ז"ל א"כ חכה למה לי ויראה בעיני ליישבו ע"פ הא דאמרו חז"ל כל אותן ברכות שברכם בלעם נתהפכו לקללות חוץ מברכת מה טובו אהליך יעקב א"כ אחר שראה הקב"ה שברכת בלעם הוא מעין קללות כי לבסוף יתהפכו הברכות לקללות ירא הקב"ה שלא יברכם הרבה כדי שלעתיד יתהפכו לקללות לפיכך נתן לו הקב"ה חכה בתוך פיו שלא יברכם יותר כ"א לפי רצון ה' ועיין מ"ש באריכות בספרי עיר דוד בסדר הזה:

רש"י ועתה לך איעצך את אשר יעשה לך העם הזה פירש"י מקרא קצר הוא כו' עיין פירושו במ"ש לקמן בדרוש נחמד:

פרשת פנחס

רש"י אבינו מת במדבר והוא לא היה בתוך העדה הנועדים על ה' בעדת קרח כי בחטאו מת ובנים לא היו לו פירש"י והוא לא היה לפי שהיה באות לומר בחטאו מת נזקקו לומר לא בחטא מתלוננים ולא בעדת קרח שהצו על ה' אלא בחטאו לבדו מת ולא החטיא את אחרים עמו. כאן המשכיל מתקשה לדעת פירש"י דלכאורה הוא מיעוט הבנה באומרו לפי שהיו באות לומר בחטאו מת הוזקקו לומר לא בחטא מתלוננים כו' ומה הוא ההכרח שיאמרו בחטאו מת עד שהוזקקו לכל הנ"ל ומה תועלת להם לדינם כשיאמרו שהוא בחטאו מת גם במה שכתב רש"י אלא בחטאו מת ולא החטיא את אחרים לכאורה דברי מותר המה מה שייכות לדיני נחלאות במה שחטא לבדו ולא החטיא את אחרים או אף אם חטא והחטיא יכול להיות שמ"מ ירשו את אביהם אלא הענין הוא דרש"י ז"ל לשיטתו אזל דכתב בפר' ויהושע וכלב בן יפונה חיו מן האנשים מת"ל חיו מן האנשים אלא מלמד שנטלו חלקם של מרגלים בארץ וקמו תחתיהם לחיים לז"א רש"י בהיות שבנות צלפחד רצו לירש חלק אביהם וחלק אבי אביהם כמו שיתבאר אחר זה הוכרחו לומר בחטאו מת כדי שלא יאבד חלקו וחלק ירושתו ולכך הוזקקו לומר לא בחטא מתלוננים מת דאילו היה מת בחטא מתלוננים היה החטא גרם לאבוד חלקו וחלק ירושתו כדאמרן חיו מן האנשים כנ"ל לפיכך הוזקקו להוכיח שלא מת לא בחטא של מתלוננים ולא בחטא של קרח דשניהם היו בכלל חוטא ומחטיא את אחרים ובאנשים כאילו אין להם חלק בארץ מכח ירושתם כדאמרן ובדיבור זה שאמרו כי בחטאו מת הוכחו שמיתת אביהם לא היה בחטא מתלוננים ולא בחטא קרח בנקדים הא דאיתא בספר הקלות באריכות ונחזיק

בקולר אמריו דמקשה ראובן שנגזר עליו מיתה בי"כ ובהושענא רבה שימות באותו שנה בוודאי אף אם יעשה תשובה אינו מועיל לו להצילו מאותו גזירה דאלת"ה מה מועיל גזירת אלהים א"כ אם הרג שמעון את ראובן באותו שנה לא יהרג שמעון על זה דגברא קטילא קטל ואין לו דמים וא"ת אולי בשביל שקירב מיתתו ונתחייב מיתה על קירב מיתתו ז"א ההרי אמרו חז"ל אין שומטין את הכר מתחת המת מפני שהוא מקרב מיתתו הל"ל השומט כר מתחת המת חייב מיתה ומאריך שם ש"מ בגברא קטילא מה לי אם הוא חי או אם הוא מת ומדכתבה לנו התורה מיתתו של צלפחד בתורה שהמיתוהו מוכרח שלא היה בעדת מתלוננים דאילו היה בעדת המרגלים ומתלוננים לא היה לו חיים וגברא קטילא היה ומה עשו במיתתו הלא כבר מת אלא בוודאי בחטאו מת וקי"ל כמ"ד אין מיתה בלא חטא נמצא מיתתו כפרה על חטאו ולכך המיתו כאשר הארכנו במקומות אחרים א"כ שפיר אמרו תנה לנו אחוזה כו' חלקו וחלק ירושתו מחפר אביו וגם מעדת קרח לא היה אם נאמר שהיא מקושש עצים כדעת ר"ע היה להם הוכחה גדולה מכח בחטאו מת שלא היה בעדת קרח מהא דאיתא בגמרא ובמדרש למה נסמכה פ' ציצית לפ' מקושש לומר לך שמשה התפלל לפני השם ית' כל יום ויום יש לאדם אות תפילין בראשו והוא לו לעדות ולזכרון שלא לעבור על מצות ה' משא"כ שבת שאין לו שום אות מה עשה ציווה השם ית' מצות ציצית אף בשבש כדי שיהיה להם אות שישמרו שבת והוא ידוע שמחלוקות קרח היה בציצית נמצא אילו היה בעדת קרח שהיה להם ציווי על ציצית כדי שישמרו שבת לא היה מקושש עצים בשבת ומדהיה מקושש עצים ש"מ דלא ידע עדיין ממצות ציצית א"כ לא היה בעדת קרח הנועדים על ה' וא"ת שמא הוא כדעת ר"ש שאמר מן המעפילי' היה ויכול להיות שהיה בעדת קרח גם זה אינו שהרי בנים לא היה לו וכל עדת קרח חשדו את משה בא"א עד שקמו כולם וקינאו את נשותיהם וכתיב ונקתה ונזרע זרע אם היה לה בנות ילדתו בנים ואנחנו רואים שבנים לא היה לו ש"מ שלא היה בעדת קרח כ"א בחטאו מת וכבר נמחל לו חטאו כי מיתה מכפרת עון לז"א למה נגרע ולא עוד אלא אף זה רמזו באומרם כי בחטאו מת שלא היה חוטא ומחטיא את הרבים כדמפרש רש"י להוציא מלבם לומר אולי עדיין לא נמחל חטאו באשר היותו חוטא ומחטיא את הרבים לז"א בחטאו מת ופי' רש"י שהוא לבדו מת בחטאו ולא החטיא את אחרים בנקדים הא דאמר הנביא לכו נא ונוכחה יאמר ה' אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו ואם יאדימו כתולע כצמר יהיה ופרשתיו במקום אחר באורך ופה נחזיק בקוצר אמרי' דיש להקשות בדברי הנביא במה שאמר לכו נא ונוכחה כו' מה צריך הקב"ה להיות מתווכח עמהם ולא עוד מפני מה יש חילוק בחטאים אם הם

כשני או כתולע אלא הענין כך הוא ידוע הוא שהתולע הוא בעצם אדום ומאדים גם את השני משא"כ השני אף היותו אדום אינו מאדים את אחרים וכבר הוא ידוע מפירש"י בפ' חוקת שפירש על פרה אדומה כל דבר אדום נקרא חטא וזהו פירושו על דברי הנביא לכו נא ונוכחה יאמר ה' כי אתם רוצים למחול כל עוונותיכם נעשה וויכוח באיזה חטאים יש למחול הכל ובאיזה חטאים למחול המקצות לבד לז"א אם יהיו חטאיכם כשני ר"ל שהוא בעצם אדום ואינו מאדים אחרים כך חטאיכם שחטאו ולא החטיאו את אחרים אז אחר שובו כשלג ילבינו שיכופר עוונו מכל וכל משא"כ אם יאדימו כתולע י"ל שיהיה נדמה חטאיכם כהאי תולע שהוא אדום והאדים גם אחרים אף ששב בתשובה אין לו כפרה מכל וכל עד ששבו גם אותן שהחטיא וזה שאמר אם יהיו חטאיכם כתולע שהוא אדום ומאדים אז אחר ששב יהיה כצמר לבד וה"ה בנ"ד באשר שבנות צלפחד הוצרכו לכל זה לומר הא דבאנו לתבוע חלק ירושת אבינו הוא מטעם זה כי בחטאו מת ולא החטיא את אחרים ומיתתו היה כפרה מכל וכל ולמה נגרע וגו':

רש"י כי אין לו בן פירש"י הא אם היה לו בן לא היו תובעום כלום מלמד שחכמנו' היו. וקשה הא דשבחו אותן שחכמנו' היו בשביל שאמרו כי אין לו בן הא אם היה לו בן לא היו תובעות כלום הלא כל נימוסי גוים דינם כך שהבן קודם לבת ומה חכמתן ששבחו אותן אלא הענין כך הוא באשר הם באו לתבוע שלשה חלקים לדעת המשנה והגמרא בב"ב דהיינו חלק אביהם וחלק בכורה בנכסי אבי אביהם שהוא חפר לפיכך באו בחכמה זו באמרם כי אין לו בן ר"ל הא אם היו לו בן ואותו בן מת והניח בת והוי בת הבן במקום הבת עצמה מ"מ לא היינו תובעו' כלום דבכל מקום שיש בת הבן הוי כבן עצמו עומד ואותו בת קודמו' לבת עצמה דבמקום הבן היא עומדת כדאיתא ובן אין לו עיי' עליו א"כ גם אנחנו בחלק אבינו במקום בן עומדים והוי כאילו חי אבינו תנה לנו אחוזה בתוך אבינו לרשת שלשה חלקים חלק אבינו וחלק בכורה של צלפחד אביהן בנכסי חפר כי בת הבן כבן עצמו וז"ש מלמד שחכמנו' היו וטעם הדבר שבת הבן קודמת לבת עצמה עיין בספרי עיר מקלט מצוה שצ"ה מה שכתבתי שם דברים נכונים:

פרשת עקב

:

רש"י שמלתך לא בלתה מעליך ורגליך לא בציקה זה ארבעים שנה פירש"י לא בלתה מעליך לפי שעניני הכבוד היו מגהצים אותה ואף הקטנים היו גדלים ולבושיהם עמהם כההוא חומט שגדל עמו ורגליך לא בציקה לא נפחה כבצק כדרך הולכי יחף שרגליהם

נפוחות. ויש לתמוה לפירושו של רש"י האי ורגליך לא בצקה למה נאמר בשלמא הא דסיפר להם ניסי האל ית' מה שעשה להם דרך נם שענני הכבוד היה מגהץ בבגדיהם ולא היה צריכין אחרים זה ארבעים שנה ניחא אם כן כל מה שהיה להם ממצרים היה גדל עמהם אשר גם מנעליהם לא בלו ולא היה יחפים זה היה נם אבל מה שרגליהם לא בציקה ולא נפחה כדרך הולכי יחף מה זה נס הלא לא היו הולכי יחף שהרי היה להם מנעלים ולפיכך רגליהם לא בציקה ולמה חוזר ואומר להם שרגליך לא בציקה אחר שמשמלתך נשמע שלא הלכו יחף א"כ חידוש זה למאי אתא ואין זה סברא לומר שסמכו על הנס והלכו יחף אף היות להם מנעלים וכדי להבין המשך הפסוק הזה נקדים מ"ר תמוה הובא שיר השירים ר"א ברשב"י שאל מהיכן היה לישראל בגדים במדבר וכי כלי קוריים יצאו עמהם ממצרים השיבו שהיה להם בגדים ממה שהלבישן מלאכי השרת במעמד הר סיני ומקשה וכי לא היו צריכין תכבוסו' ומשני שהיו מתלכלכים בדשאי הבאר והמדרש ביארנו ברוחב דקשה מה היה ר"א מתקשה מהיכן היה להם בגדים הלא הוא מקרא מלא ומפורש הוא בתורה שמלתך לא בלתה מעליך והענן היה מגהצן כפי' רש"י א"כ מה שאל מהיכן היה להם בגדים גם על רשב"י קשה שהשיבו מה שהלבישן מ"ה תיפוק לי' שהענן היה מגהצן גם קשה מה ששאל וכי לא היו צריכין תכבוסת פשיטא אם הענן מגהצן אינו צריכין תכבוסת ואף אם היו צריכין תכבוסת מה קושי' שמא היה מכבסין הלא היה להם מים מי באר לרוב גם רשב"י השיבו שהיו מתלכלכים בדשאי הבאר מה לו לומר שהיו מתלכלכים בדשאי הבאר ולמה לא היו מכבסים במים אלא הענין הוא ע"פ הא דאיתא במדרש שישראל היו מנודים לשמים כל ארבעים שנה וביר"ד סי' של"ג כתב להלכתא שמנודה אסור בכיבוס ובתספורות ובנעילת הסנדל נמצא מוכח לרש"י לומר הא דאמר להן משה ורגליך לא בצקה שגם זה היה נם אף שהיה להם מנעלים כמו שמלות מפני היותם מנודים כל מ' שנה והיו אסורים ללכת במנעלים ועשה להם הקב"ה נם שרגליהם לא בציקה ולפיכך מקשה ר"א שפיר מאחר שהיה אסורים במנעלים מטעם היותם מנודים א"כ מהיכן היה להם בגדים ואם נאמר שהענן היה מגהצן שהרי מנידה אפי' בכיבוס אסור ומכ"ש גיהוץ ומהיכן היה להם בגדים אחרי ומכ"ש פן ואולי היה להם איזה טומאות בגדים זה ארבעים שנה נמצא מהיכן היה להם בגדים אחרי כו' השיבו רשב"י שפיר ממה שהלבישן מלאכי השרת בנקדים הא דאמרו חז"ל היקש טומאה לצמר ופשתים מה צמר ופשתים דבר שגידולו מן הארץ אף כל דבר שגידולו מן הארץ הוא מקבל טומאה יצא דבר שגדולו מן המים או מן השמים שאינו מקבל טומאה נמצא דבר שבא מן השמים אינו מקבל טומאה לזה השיב לו שהיה להם בגדים ממה שהלבישן

מ"ה ובגדים כאילו אין צריכין לגיהץ הענן גם אינו מקבלים טומאה ומקשה וכי לא היה צריכין תכביסת וודאי הבגדים אינו טמאים כנ"ל אבל אם היה להם טומאת אדם וכתיב וכיבס בגדיו וטהר ומדהיותם מנודים לשמים וכיבוס אסור להם א"כ במה היו מכבסים וז"ש וכי לא היו צריכים תכבוסת והשיבו שהיה מתלכלכים בדשאי הבאר והוא יוצא מדברי תוספות דכתבו שם הא דמנודה אסור בכיבוס דוקא כיבוס ממש אבל כיבוס על ידי ליכלך הוא שרי נמצא שפיר אמר לו כשהיו להם איזה טומאה שהבגד צריך תכבוסת לא היה מכבסים כיבוס ממש אלא שהיה מתלכלכים בדשאי הבאר וכיבוס שהוא על ידי ליכלוך שרי והבינהו כי נכון הוא:

רש"י לא יתיצב איש בפניכם פחדכם ומוראכם יתן ה' אלהיכם פירש"י ז"ל פחד לשון בעיתת פתאום מורא לשון דאגה מימים רבים וכן פירש"י ז"ל בפרשת בשלח תיפול עליהם אימתה ופחד ודבר תימא הוא שהרי בגמרא דסוטה דף ך' ע"ב אמרו פחדא צמית בעיתותא מרפי' פירש"י שם הכל בהיפוך ממה שכתב כאן פחדא צמית פי' דאגה שאינו בא פתאום ביעותא מרפי' דבר הבא פתאום וכאן נקיט שניהם בהיפך פחדא לשון ביעותת פתאום ואי לאו דמסתפינא הייתי מגי' כזה פחדא לשון דאגה מימים רבים ומוראכם לשון בעיתת פתאום והנחתי הדבר על המעייני':

פרשת ראה

רש"י והפודך מארץ מצרים אפילו אין לי עליך אלא שפודך די. וקשה מאי אלא שפודך שאמר הלא היא היא שנאמר אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים ומבית עבדים ועיין דבר אמת מ"ש באורך לקמן בדרוש וזהו כוונת רש"י ז"ל:

פרשת שופטים

רש"י למען תחי' וירשת פירש"י כדאי הוא מינוי הדיינים הכשרים להחיותן ולהשיבם על אדמתם. וקשה מנ"ל לרש"י פי' זה דלמא הקרא בא להורות אחר שירשו וישבו בה יזכו לאריכות ימים כמ"ש הדר בארץ ישראל מאריך ימים וי"ל א"כ ה"ל להפך הפסוק כזה למען תירש הארץ ותחיה לומר שמכח ירושת הארץ בא לו התחי' ומי נתלה במי אלא הא דלא הפכה וכתב קרא למען תחי' וירשת מוכח שלדרשה אחרית' בא והוא זה כדאי מינוי הדייני' כו' ועיין בספרי עיר דוד בבית אבל מ"ש והוא נכון:

פרשת כי תצא

רש"י ולקחת לך לאשה פירש"י לא דברה תורה אלא כנגד יצה"ר יראה דרש"י בא לתרץ קושי' הנופלת כאן מדמסמיך בן סורר ומורה ליפת תואר לומר אם תשיאנ' סופך להיות לך בן סורר ומורה א"כ מדוע התירה לו הקב"ה לישא אותה לכתחילה כמ"ש ולקחת לך לאשה והיא דבר שיצא מזה תקלה לזה בא רש"י לתקן זה באמת יפת תואר אסור והא ראי' שלבסוף יצא לך ממנה בן סורר ומורה והא דהתירה לך התורה לא דברה תורה אלא כנגד יצה"ר כי היצה"ר הוא מתפעל להחטיא את האדם ולעשות נגד דברי השם ית' ולפיכך באשר היות ישראל מוכרחים להיות בני כיבוש שבעה אומות ושמא יראה במלחמה אשת יפת תואר ויפתנו היצה"ר לבא עלי' באיסור מה עשתה התורה התירה לו כדי שהיצ"ה יעשה כנגד הציווי ויפתה את האדם שלא יקחנה באשר הוא נגד ציווי השם ממילא יניחנה ולא ישיאנה וז"ש לא דברה תורה אלא כנגד יצה"ר ועיין מ"ש בספרי עיר דוד בבית יעקב חדר א' ושם הבאתי גמרא דסנהדרין ותוספו' בחולין הנוטה לדברינו גם כתבתי מזה בספרי עיר מקלט מצוה תקל"ב ע"ש:

כי את הבכור בן השנואה יכיר אי' בח"מ סימן רע"ז אם היה הבכור ממזר נוטל פי שנים שנאמר כי את הבכור בן השנואה יכיר זו בשנואה בנשואי' ואצ"ל בן גרושה וחלוצה ומדקאמר כ"ש בן גרושה ובן חלוצה כתב הסמ"ע דהאי שנואה בנשואי' פירשו שאין הקדושין תופסים בה נמצא שפיר יבא בן גרושה וחלוצה במכ"ש שקידושין תופסים בה והיא דבר תימא אחר שאין קידושין תופסין בה מה כי תיתי לומר שיהיה בכור לנחלה ודברי ע"ש יותיר נכונים הם אף ששנואה בנשואי' ר"ל שעשה איסור בנשואין מאחר שקידושין תופסי' להכי לא יוכל לבכר את בן אהובה:

רש"י ע"ד אשר לא קדמו על העצה שיעצו להחטיא אתכם להביאכם עיי' דבר אמת מה שכתבתי לקמן בדרוש:

פרשת כי תבא

רש"י גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתובה בספר התורה הזאת יעלם ה' עליך עד השמדך פירש"י יעלם לשון עלי' שיעלה עליך. והוא דבר תימא מדוע לא נכתבו ולמה יצאו מאילו שהם בכתובי' ושמעתי מפי האלוף התורני מוהר"ר זעליג שי' מהעלשוי מנהיג המדינה ישוב מהא דמצינו בזוהר ובשאר מפרשי' הביאו גם הרב אלשיך שיש חילוק בין דיבור למחשבה אצל הקב"ה בדיבור לפעמים הקב"ה חוזר כמ"ש וינחם ה' על הרעה אשר דיבר לעשות לעמו כי הדיבור נחשב למעשה משא"כ אצל מחשבה ר"ל שחשב הקב"ה לעשות

רעה אותה מחשבה אינו חוזרת כלל ובזה הוא מבואר כי משה רבינו היה מזהירם להיות מקיימי התורה ובאם יעברו ח"ו הרי קללות מוכנים לפניהם והיה משה רבינו מתיירא שמא יסיע יצה"ר לבם לומר מאחר שכבר יצא דרך דיבור מפי הקב"ה למשה ונחרתו על הלוח והקב"ה רחמן הוא יחזור מדבריו כמ"ש וינחם ה' על הרעה אשר דיבר לעשות לעמו לפיכך הודיע להם שיש עוד מכו' וחולי' אשר עדיין הם במחשבה ועדיין אינם כתובים בספר התורה ובדברי' אשר עדיין הם במחשבה אינו חוזר ואז יעלם עליך עד השמדך וזה אזהרה גדולה וזהו שרמזו רש"י ז"ל יעלם לשון עלי' ר"ל אותן מכו' הנ"ל יעלו עליך בוודאי עד השמדך והבן:

רש"י ונשארתם במתי מעט תחת אשר הייתם ככוכבי השמים פירש"י מועטין חילוף מרובין. יראה כוונת רש"י ז"ל בזה דלא תטעה במ"ש במתי מעט לפרשו שהוא ע' נפש כמ"ש במתי מעט ירדו אבותיך מצרימה הוא שבעים נפש ושמא תאמר ח"ו ג"כ כאן שאחר הקללות ישארו ח"ו רק שבעים נפש לבדו לזה הוא אומר מועטין חילוף מרובי' שתהיו מיעטין חילוף מרובים ממה שהייתם כבר ומ"מ תהיו מרובים מאד רק נגד המרובים שהייתם כבר בעשות רצון ה' תהיו אתם נקראים מועטים נגד המרובים:

פרשת וילך

רש"י היום מלאו ימי ושנותי מלמד שהקב"ה ממלא שנותיהן של צדיקים מיום ליום ומחודש לחודש. כאן הבן שואל אחר שהקב"ה ממלא שנותיהן של צדיקים מיום ליום ר"ל שס"ה ימים בשנה שהוא מיום ליום תו אין צריך לומר יותר ומחודש לחודש שבכל שס"ה ימים הוא י"ב חדשים ולכאורה האי מחודש לחודש דברי מותר המה אלא דרש"י ז"ל כוון לפלוגתא המובא בגמרא ר' מאיר אמר פר האמור בתורה סתם הוא כ"ד חודש ויום א' דסבר יום אחד בשנה קרי שנה ומר סבר חודש א' בשנה קרי שנה ושניהם מקרא א' דרשו מדאמרה התורה ויהי באחת ושש מאות כו' ע"ש באורך ש"מ למר יום א' בשנה קרי שנה ולמר חודש א' בשנה קרי שנה לז"א משה רבינו היום מלאו ימי ושנותי מלמד שהקב"ה ממלא שנותיהן של צדיקים מיום ליום ומחודש לחודש בין למר ובין למר ובזה ביארתי פי' הכתוב יראת ה' תוסיף ימים ושנות רשעים תקצרנה ומדקי"ל מרובה מדה טובה ממדה פרענוות א"כ מדוע נאמר ושנות רשעים תקצרנה הל"ל להוסיף ביראת ה' ג"כ שנים וע"פ הקדמה זו הוא נכון במאוד וה"פ בתכלית הקיצר המשל בזה הקב"ה גוזר על הטיפה המובא לפניו בשעת יצירת הוולד מה תהא עלי' טפש או חכם עשיר או עני כו' אבל צדיק ורשע לא קאמר ובאותו פעם נגזר עליו כמה שני חייו למשל שנגזר עליו

שיחי' שבעים שנה ואח"כ נעשה רשע שבשביל רשעתו אין הקב"ה חוזר מדיבורו אשר כבר נקצב עליו כי לא בן אדם אל ויתנחם מה עושה הקב"ה כשמגיע שנת השבעים עושה מיום א' הבא תוך שבעים כאילו היא שנה כולו כהאי מ"ד יום א' בשנה קרי שנה וגוזר עליו מיתה נמצא ששנה אצל רשע קצרה היא כי מיום אחד הוא עושה שנה משא"כ אצל צדיקים אינו כן אף שמצד הדין הוא מהראוי לעשות ג"כ סוף שנת הצדיקים מיום א' שנה כדאמרן כי יום א' בשנה קרי שנה מ"מ מתוך חיבתן של צדיקים נעשה השנה מלאה מיום אל יום וזהו שאמר יראת ה' ר"ל אצל יראת ה' תוסיף ימים שאינו עושה לו מיום א' שנה כולה רק שמוסיף לו הימים עד כלות השנה כולה כדעת המ"ד שמשלימין לו לבד משא"כ שנה אצל הרשעים היא קצרה כי נעשה לו מיום א' שנה וזהו ושנות רשעים תקצרנה ועיין מ"ש באורך בפ' חיי שרה ובסדר הזה בספרי עיר דוד בבית הבחירה:

פרשת האזינו

רש"י אל אמונה ואין עול פירש"י אל אמונה לשלם לצדיקים צדקתם לעה"ב אע"פ שמאחר את תגמולם סופו לאמן את דבריו ואין עול שמשלם לרשעים שכר צדקתם בעולם הזה. ובאלשיך כתב אל אמונה שמשלם שכר לצדיקים בעה"ב ואין עול על שאין משלם שכר לצדיקים בעה"ז ועיין דרוש נחמד בזה בעיר דוד בבית אבל חדר ג' מ"ש שם בשם הרב המאור הגדול מוהר"ר מנחם מענדל נר"ו אב"ד ור"מ דק"ק רויסטיץ וכן בפ' וארא על פסוק ושמי ה' לא נודעתי ורש"י ז"ל הולך לשטתו כדעת ר"ש ע"ש:

פרשת וזאת הברכה

רש"י לפני מותו פירש"י סמוך למיתתו שאם לא עכשיו אימתי. כאן הבן שואל האי אם לא עכשיו אימתי למאי אתא ולכאורה דברי מותר המה שהרי לעיל פ' דברים כתב רש"י מלמד שהוכיחן סמוך למיתתן ה"ל ג"כ לומר אם לא עכשיו אימתי אלא דרש"י בא לתרץ קושי' עצומה מה שנאמר אשר ברך משה איש האלהי' לפני מותו וכי עד השתא לא היה איש האלהים כי אם סמוך למיתתו ומה היה חסור באומרו וזאת הברכה אשר ברך משה לפני מותו וכי אין אנו יודעים שהוא איש האלהים והוא מבואר ע"פ דעת חז"ל מלמד שנתעטף משה והתיר נדרו של הקב"ה ויש חלוקי דיעו' אם משה רבינו דין של בעל יש לו שמפיר בע"כ ולפיכך התיר נדרו של הקב"ה בע"כ או שיש לו דין ת"ח שגם הוא יכול להתיר נדרים. והנה חילוק גדול יש בן הפרת הבעל ובין התרת נדר של חכם דאילו בבעל יש דבר שהוא למעליותו שמפר נדרו בע"כ בלתי פתח וחרטה ויש דבר לגריעותו שכחו

להפיר דווקא ביום שמעו ואם עבר יומו בטל כחו ובדין ת"ח יש לו ג"כ שני דברים אחד למעליותו שמתיר בכל פעם שירצה אף שלא ביום שומעו וא' לגריעותו שצריך דוקא פתח וחרטה והנה באשר אנחנו רואים שבירך אותם סמוך למיתתו ומיתתו בא לו מחמת השבועה שנשבע הקב"ה באומרו לכן לא תביאו את הקהל וגו' ה"ל למשה להתיר אותה שבועה כדין ת"ח המתיר אף היותו שלא בו ביום אלא בוודאי מה שלא התיר השבועה ומוכרח למות ש"מ שדין בעל יש לו וכיון שלא התירו בו ביום תו אין בידו להתיר נמצא אין לנו להוכיח שלמשה דין בעל יש לו כ"א לפני מותו דוקא דבלא סמוך למיתתו אפשר לנו לומר שדין ת"ח יש לו ולא ימות כי יכול להתיר נדרו של הקב"ה בכל שעה שירצה אבל עכשיו שהוא סמוך למיתתו קשה מדוע אינו מתירו אם יש לו דין ת"ח שאם לא עכשיו אימתי יתירנו אלא מדלא התיר נדרו של הקב"ה מוכח שהוא איש האלהים ודין בעל יש לו ובדין בעל אינו מועיל כ"א ביום שמעו וז"ש איש האלהים לפני מותו ר"ל מכח שהוא סמוך למיתתו מוכח שהוא איש האלהים דאלת"ה הרי אין לו זמן להתיר שהרי הוא סמוך למיתתו ומדוע אינו מתיר שאם לא עכשיו אימתי אלא מוכח שהוא איש האלהים כדאמרן ודין בעל יש לו: תם ונשלם בעזרת אלהי עולם והוא מכל נעלם:

מצאתי בספר עסיס רמוני. כלל התורה היא נשמה לפרשיות וכללות הפרשיות היא נשמה לפסוקים וכללות הפסוקים היא נשמה לתיבות וכללות התיבות היא נשמה לבחינות האותיות אילו מתלבשים באילו ואילו מקבלים מאילו לפי זה לא יקשה שיהיו התיבות מורים רחמים והאותיות יהיו מורים דין מפני שהתפשטות החסד הוא בגבורה ענפי החסד מתלבשים בגבורה כי זו תהיה עילה לזו וזו תהיה עליל מזו ודא היא מוחא לדא ודא תהיה קליפה לדא: וכן התורה הוא שמו של הקב"ה והשם בכללו הוא כדמות גוף האילן והפסוקים אשר בהם קיבוץ התיבות הוא כדמיון ענף הגדול מתפשטים סביב האילן כל א' במקום הראוי לו לא במקרי כי אם בהשכלה גדולה מאתו ית' והאותיות שתוך הפסוקים הם דמות העלין המתפשטים מהענפים והיותר פנימי היא נשמה למה שחוצה לו:

דרוש נחמד

דרוש נחמד מופלא וחריף ובו תלוי גאולתינו ופדות נפשינו:

כתיב סוף פ' משפטים הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך בדרך ולהביאך אל המקום אשר הכינותי וגו' כי ילך מלאכי לפניך והביאך אל האמורי והחתי והפריזי וגו' וכתב רש"י ז"ל הנה אנכי שולח מלאך לפניך כאן נתבשרו שעתידין לחטוא ושכינה

אומרת להן כי לא אעלה בקרבך אשר הכינותי לך אשר זמנתי לתת לכם זהו פשוטא ומדרשו אל המקום אשר הכינותי כבר מקומי ניכר כנגדו וזה א' מן המקומות שאמרו שבית המקדש שלמעלה מכוון כנגד בית המקדש שלמטה. כתב הזוהר כמה ניחא ליה להקב"ה להתעסק בתורתו הקדושה האמיתי לחקור ולדרש ולהקשות בה כדי להבין ולהשכיל אמרי' אמרי נועם וגם דברי רש"י ז"ל הנאמרים ברוח הקודש פירושו על התורה ובסקירה ראשונה נראין דבריו כאן תמוהים במאוד והרואה יעמיד מרעיד ומתקשה לדעת אמריו ופירש סדר הכתובים אבל כד מעיינת בי' שפיר יהיו דבריו דברי אמת וצדק נאמנים ונחמדים נאמרים באמת וביושר דלכאורה יש להקשות במה שאמר כאן נתבשרו שעתידין לחטוא כו' היתכן לומר כן על חטא גדול כזה ועונש מיתה אשר נאמר עליו הרף ממני ואשמידם ואכלה אותם כרגע יפול עליו לומר לשון בשורה כמ"ש כאן נתבשרו שעתידין לחטוא ומה בשורה שייך בזה תו קשה הכתוב אומר ואתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חקי ותורותי ינצורו משמע על תנאי זה נותן להם ארצות גוים באם יקיימו חקי ה' ותורותיו ינצרו וכאן משמע אף אם לא יקיימו חוקים ומשפטים ותורת ה' לא ינצורו מ"מ ינתן להם ארצות גוים והיכי יתקיימו שני מקראות הללו הלא סתרי אהדדי גם במה שפירש רש"י ז"ל על הקרא שאמר אשר הכינותי אשר זמנתי לתת לכם והוא הפשוטא ומדרשו הוא כבר מקומי ניכר כנגדו כו' הוא צריך ביאור להבין דבריו גם המשך הפסוקים על פירושו תו קשה אחר שאמר הכתוב ולהביאך אל המקום אשר הכינותי נכלל במאמרו נתינת שבעת אומות לישראל א"כ תו לא צריך לומר והביאך אל ארץ האמורי והחתי והפריזי כו' פעם שנית ופרטא למאי אתא:

וכדי לישב כל זה נשים פנינו לבאר תחיל' איזה פסוקים סוף פ' בשלח ואגב יתבארו גם דברי התנחומא במ"ש הבה נתחכמה לו לבטל מהם שמירת שבת מה היה צריך חכמה בביטול שבת הלא כאשר יגזור עליהם שלא יהיו פנוים מעבודה ביום ההוא ממילא יתבטל מהן שמירת שבת אשר תיקן להם משה ע"פ פרעה כדעת המדרש והוא צריך ביאור רחב להבינהו:

כתיב סוף פרשת בשלח ויבואו מרתה וילונו העם על משה וגו' ויצעק אל ה' וגו' שם שם לו חק ומשפט ושם ניסהו אשר חכמינו יגידו כי שבת במרה נצטוה וסמיך לי' תלונות הרעב שנא' וילונו בני ישראל על משה ועל אהרן במדבד ויאמרו מי יתן מותינו ביד ה' בארץ מצרים כי הוצאתנו אל המדבר הזה להמית כל העם הזה ברעב ויאמר ה' אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ולקטו דבר יום ביומו למען אנסנו הילך בתורתי אם לא. כאן הבן שואל להשיבו מה היה כוונת ישראל שבאו בתלונה זו דוקא אחר נתינת

השבת וקבלתו ולא קודם לכן וביותר קשה אחר שקראו התורה בלשון תלונה דמשמע שישראל שלא כדין עשו שבאו בתלונה זו א"כ לא היה ראוי להשיבם בלשון הנני במ"ש הנני ממטיר לכם לחם וגו' דלפי דברי חז"ל שאמרו בכל מקום שנאמר הנני הוא לשון כבר אני מוכן ומזומן כמ"ש הנני מביא את המבול כבר אני מוכן ומזומן להביא את המבול וכן הנני דעקידה וכדומה לו נמצא שגם כאן שאמר הנני ממטיר משמע כבר אני מוכן להמטיר לכם לחם מן השמים ומדלא נתן להם שפיר עשו ישראל באומרם למה הוצאתנו מארץ מצרים להמית כל העם הזה ברעב אחר שהיה הקב"ה מחויב ליתן ולא נתן ומדוע קראו הכתוב בלשון תלונה שהרי כדין אמרו ואם שלא כדין אמרו ולפיכך נכתב עליהם לשון תלונה א"כ לא שייך לומר ולהשיב להם בלשון הנני כדאמרן תו יש לדקדק במ"ש ולקטו דבר יום ביומו דלכאורה דברי מותר המה כי גלוי הוא לעין כל דברי האלשיך בפרשת שלח לך על פסוק בלתי אל המן עינינו ושקעו בבנין גדול על הגמ' מה ששאלו תלמידי רשב"י מפני מה לא ירד המן לישראל פעם אחת בשנה והשיב להם רשב"י בכדי שיכוונו לבם לשמים וכתב האלשיך שתלונת ישראל לא היה על המן שהרי הם בעצמם אמרו והמן כזרע גד רק תלונתם היה על ירידתו שירד מידי יום ביומו ולא פעם אחת בשנה וזהו לשון בלתי אל המן עינינו שבכל יום ויום אנו מצפים בעינינו אל המן אולי ירד ע"ש א"כ מאחר שלא היה טובה לישראל שירד המן לישראל דבר יום ביומו לא היה מהצורך להקב"ה להודיע להם בשעת בשורה שירד להם המן דבר יום ביומו שהרי אינו בשורה להם תו קשה במ"ש למען אנסנו הילכו בתורתי אם לא ומי איכא ספיקא קמי' הקב"ה הלא הוא ית' יודע מצפונות לבב כל אדם ולמאי אתא נסיון שאמר קרא למען אנסנו הילכו בתורתי אם לא וכדי לבא אל ביאור הענין פקח עינך וראה מדרש חזית הובא בילקוט סוף יחזקאל בנות ירושלים לפי שבעה"ז נמשלו ישראל לבת בין הבנים הנוטלת עישור נכסים ולפיכך תפסו ישראל שבעה אומות לבד ואמרו שירה כנקיבה שנאמר אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת אבל לעתיד ירשו ישראל כזכר כל שבעי' אומות ויאמרו שירה כזכר שנאמר שירו לה' שיר חדש ופרשו המפרשים הא דמדמה את ישראל כבת בין הבנים כי כולנו מנח יצאנו וכולנו נקראים בנים אך משבחר ה' באברהם אבינו ובזרעו אחריו אז יצאו ישראל מסוג בנים ונכנסו בסוג בת ונעשו בת בין הבנים ולפיכך נקראו בת גולים ברתא דאברהם תו מצינו בספר אהבת השם שישראל נעשו ארוסה להקב"ה ע"י שבת וזהו שנאמר בצאת ישראל ממצרי היתה יהודא לקדשו כי ע"י שבת נעשו ארוסה להקב"ה וזהו שנאמר זכור את יום השבת לקדשו וכן לדעת כי אני ה' מקדשכם. נמצאין למידין שישראל נקראים בעוה"ז

בת בין הבנים ואותה בת נעשה ארוסה להקב"ה ע"י שבת ובזה הוא מבואר בהצטרף עוד גמרא אחת בכתובות פ' נערה שנתפתתה בת בין הבנים הנוטלת עישור נכסים ניזונות מן האחים איבעיא להו נתארסה מהו יש לה מזונות או אין לה מזונות פליגא בה רב חסדא ורב יוסף רב חסדא סבר יש לה מזונות ורב יוסף סבר אין לה מזונות ועל אבעי' זו יש חילופי גירסות רש"י ואלפסי ז"ל ואחריהם נמשכים נהרות גדולות אשר מימיהם אנו שותים הרמב"ם והרא"ש ז"ל ע"ש. והנה לפי גירסת האלפס והרמב"ם ז"ל הך איבעי' ה"ק נתארסה מהו כיון שנתארסה אז אבדה מזונותי' מן האחים והאיבעיא הוא אם יש לה מזונות מן הארוס או לאו ועל זה פליגי הנהו רבוותא רב חסדא סבר יש לה מזונות מן הארוס דעל דעת כן קידשה דלא תזיל ארוסתו ותחזיר על הפתחים כיון שאבדה מזונותיה מן האחים נמצא בשעת קידושין נשתעבד לה הארוס לתת לה מזונות ולכך הארוס חייב ור"י סבר הארוס פטור כיון דעדיין לא קים לה בגווה ואולי בשעת נישואין ימצא בה איזה מום ותתגנה עליו ולא יקחנה ויהיו כל המזונות שנתן לה עד עתה אינו חוזרים וקי"ל דלא שדי אינש זוזי בכדי ע"כ שמין דעתו שלא התחייב הארוס בשעת קידושין לתת לה מזונות ולכך סבר רב יוסף דפטור והנה לדעת הרב אלפסי דפסק הלכתא כרב חסדא דארוס חייב במזונות ארוסתו לטעם שכתבנו אף שעדיין לא קים לה בגווה נמצא עלה בידינו מכל מה שהקדמנו שישראל נחשבים בעה"ז לבת בין הבנים הנוטלת עישור נכסים לבד ומזונותי' מן האחים שהם אומות העולם ועכשיו כשנתנה להם שבת במרה נעשו ארוסה להקב"ה ע"י שבת ולדעת רב אלפסי קי"ל הלכתא כיון שנתארסה אז אבדה מזונותי' מן האחים א"כ שפיר תלוי תלונות הרעב אחר נתינת שבת כי קודם לכן לא העלו על לבם תלונות הרעב אף שיצאו ממצרים כי היו יודעי' להיות חשובים בעה"ז כבת בין הבנים הנוטלת עישור נכסים ניזונות מן האחים מה להם שהאחים יזונו אותם במצרים או האחים שבשאר ארצות יזונו אותם בשאר מקומות נמצא לא חל עליהם שום תלונה משא"כ עתה שניתן להם השבת וע"י השבת נעשו ארוסה להקב"ה ולדעת האלפס שזכרנו אבדו מזונותי' מן האחים שבכל העולם ובאם שהארוס חייב יש פלוגתא בין רב חסדא ורב יוסף ואולי הלכתא היא כרב יוסף דארוס פטור כדפסק הרא"ש נמצא לא יהיה להם מזונות כלל ואף לחזור על הפתחים אי אפשר להיותם במדבר ובהכרח ימותו ומה מאד מתקו דבריהם בתלונתם ויאמרו בני ישראל מי יתן מותינו ביד ה' בארץ מצרים ביד ה' דייקא שלא העלו תלונה על ה' רק אמרו מי יתן בהיותינו בארץ מצרים בשבתינו על סיר הבשר באכלינו לחם לשובע כדין בת בין הבנים הנוטלת עישור נכסים ניזונות מן האחים כי הוצאתנו אל המדבר הזה מדבר דייקו כי אפי' לחזור על הפתחים

אי אפשר וזה יהיה גרמא להמית את כל העם הזה ברעב נמצא תלונות ישראל כדין היה ולכך בא להם ג"כ תשובה כהוגן מאת ה' בלשון הנני כמ"ש ויאמר ה' אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ותפס לשון הנני לומר כבר אני מוכן ומזומן לתת לכם לחם כי משעה שארסתי אתכם בשבת מאותו שעה נתחייבתי לפרנס אתכם כי הלכה היא כרב חסדא דסבר כדעת האלפס כיון שנתארסה אבדה מזונותי' מן האחים והאחים פטורים מלפרנס אותה גם לא ניחא לי' דתיזל ארוסתו ותחזיר על הפתחים אשר לטעם זה הבאתי אתכם אל המדבר הזה ולפיכך חל עלי לפרנס אתכם והנני ממטיר לכם לחם מן השמים הביטו וראו שמכאן מוכח דהלכה היא כרב חסדא שהארוס חייב במזונות ארוסתו שהרי גם הקב"ה נתן לאומה ישראלית מזונות מצד דין ארוס שהארוס חייב ובזה יתבארו כל הקושיות שהקשנו לעיל שבהכרח אמר הקב"ה וליקטו דבר יום ביומו גם ולמען אנסנו להודיע בזה שכל מה שנתן להם הקב"ה מזונות היה מצד החיוב שהלכה היא כרב חסדא דלכל הא דאמרן יש להסתפק דמ"ל למימר דהלכתא כרב חסדא מטעם שהקב"ה נתן להם פרנסה מצד החיוב כדאמרן דילמא הא דנתן להם הקב"ה המן הכל היה מצד חסדו הגדול שהוא ית' זן ומפרנס את כל בריותיו ברחמיו ולפיכך נתן גם להם המן מצד החסד ולא מצד החיוב לזה אמרה התורה ולקטו דבר יום ביומו אשר מזה יהיה הוכחה גדולה הא דנתן להם הקב"ה המן היה מצד החיוב להיותו ארוס כרב חסדא ולא מצד החסד בנקדים הא דאי' במדרש ולקטו דבר יום ביומו כמה הוי מזון שתי סעודות לכל יום תו איתא בגמרא כמה בעל חייב לפרנס את אשתו בכל יום ומשני מזון שתי סעודות בכל יום נמצא שהתורה הורה במה שאמרה ולקטו דבר יום ביומו שהוא מזון שתי סעודות לכל יום לומר הא שאמרתי הנני ממטיר לכם לחם מן השמים שהוא מצד החיוב מטעם דהלכה כרב חסדא דסבר הארוס חייב במזונות ארוסתו כמו שבעל חייב לפרנס אשתו והא ראי' שנאמר ולקטו דבר יום ביומו דהיינו מזון שתי סעודות לכל יום בדיקדוק מזון שתי סעודות ואי הוי נותן להם מצד החסד מדוע הוי מדקדק ליתן דוקא מזון שתי סעודות לבד ולא יותר אלא בוודאי היינו טעמא דהלכה היא כרב חסדא דארוס חייב במזונות ארוסתו כמו שבעל חייב במזונות אשתו וכמה בעל חייב לפרנס את אשתו מזון שתי סעודות לכל יום כך הארוס חייב לפרנס את ארוסתו מזון שתי סעודות בכל יום כי הלכה היא כרב חסדא וא"כ מזה מוכרח לומר למען אנסנו הילך בתורתי כו' ג"כ משום די"ל לעולם בעלמא הלכה היא כרבי יוסף דאמר הארוס פטור משום דלא קים לה בגווה משא"כ בארוס כמו הקב"ה גם רב יוסף מודה דארוס חייב דזיל בתר טעמא דרב יוסף דסבר הארוס פטור משום דהארוס עדיין לא קים ליה בגווה ואם נמצא ארוס

דקים ליה בגווה אז רב יוסף ג"כ מודה דארוס חייב נמצא ג"כ יש לומר הא דהקב"ה נתן לישראל מזונות מצד החיוב כדאמרן היינו טעמא משום שהקב"ה כביכול הוא ארוס דקים בגוון דישראל כי הוא יודע מצפונות לבב כל אדם ולעולם בעלמא הלכה היא כרב יוסף לז"א דז"א שהרי התורה אמרה למען אנסנו הילך בתורתי אם לא ש"מ שהקב"ה הניח הידיעה כדי לנסותם ואי הוי הלכה כרבי יוסף דסבר במקום דהארוס לא קים בגווה הוא פטור א"כ למה נתן להם המן מצד החיוב ולדעת רב יוסף הוא פטור במקום דלא קים אלא בוודאי הא דנתן הקב"ה מצד החיוב הוא מטעם דהלכה היא כרב חסדא דסבר דארוס חייב לפרנס את ארוסתו בין קים ובין לא קים והוא מבואר ככל הצורך השייך לענייננו לדעת רב חסדא והלכה מתוקמא כמותו וכדעת האלפסי והרמב"ם וסייעתו:

ובהיות שתורתינו הקדושה היא כפטיש יפוצץ סלע וטעם מן יש בה שמשתנה לכמה טעמים מתוקים מדבש יתבארו בטוב טעם ודעת גם דברי רב יוסף הנ"ל ומכח קושי' הנ"ל שזכרנו בפסוקים הנ"ל יהיה מוכרח לומר דהלכה היא כרב יוסף וכדעת רש"י והרא"ש דאתו כרב יוסף דאמר הארוס פטור ואילו ואילו דברי אלהים חיים האלפסי והרמב"ם גם רש"י והרא"ש הנמשכים אחריהם צדקו יחדיו בפירושיהם שזכרנו וכל א' ואחד יש להן סמך בתורה בהמשכות פסוקים הנ"ל בנקדים איזה הקדמות אשר הוא לעינים מ"ש המגלה עמוקות טעם על מצרים שטבעו ונלקו במים באשר שישראל נכנסו בסוג נשואה והם פגמו באשת איש והפוגע באשת איש דינו בחנק והטובע במים הוא דין חנק כמ"ש חז"ל אעפ"י שארבע מיתות בטלו דין ארבע מיתות לא בטלו ולפיכך מיתתם היה במים שהוא דין חנק אבל לדרכינו שכתבנו לעיל שישראל הם בסוג ארוסה שנאמ' וארשתיך לי באמונה הן מצד עצמם שנאמר בהן ויאמן העם ויקדו וישתחוו והן מצד אברהם שנאמר והאמין בה' וגו' אשר על זה נקראים ישראל בת גולים ברתא דאברהם ברתא דגלוותא וכמו שיתבאר בארוכה בס"ד וכן הוא בזוהר פ' פנחס עמוד תע"ו דכנסת ישראל נקראת ארוסה ולא נשואה ובזה יבואו כל הנהו אמוראים ומפורשיהם שזכרנו הכל על נכון ונחזור להא שהתחלנו בו דברי רב יוסף שפסק שהארוס פטור מן המזונות והנה גלוי וידוע עפ"י מדרשי חז"ל שהקב"ה הוא כה נמצא כלל אומה ישראל נעשו ארוסה לקב"ה כביכול ע"י שבת כדאמרן ומצינו משנה גלויה בכתובות האשה שנחבשה בידי גוים אם על ידי ממון מותרת לבעלה ואם ע"י נפשות אסורה לבעלה דשמא נבעלה ברצון ובאשת כהן אפילו באונס אסור ואם יש לה עדים הרי אילו נאמנים ואין אדם נאמן ע"י עצמו וכתב הברטנורא וכן הוא בגמרא ואם פדאה ומעיד עליה הרי זה ישאנה דלא שדי אינש זוזי בכדי נמצא דבר תימא הוא מאחר שאומה ישראלית היו חבושים תחת

יד מצרים מחמת נפשות א"כ האיך אמר הקב"ה ולקחתי אתכם לי לעם והוא כהן וכהן אסור בשבוי' אף שהוא מעיד עלי' כדאמרן הרי אין אדם נאמן על ידי עצמו אשר לזה הטעם הוא כוונת המדרש שהאומות העולם למדו ק"ו ומה אם בגופן שלטו בנשותיהן לא כ"ש עד שהוצרך הקב"ה להעיד עליהן הראובני השמעוני כו' שם י"ה מעיד עליה' שלא שלטו בנשותיהן אחת היתה ופרסמה הכתוב ובזה המדרש יש לתמוה על מצרים וכביכול על הקב"ה למאי נפקא מני' למדו א"ה הק"ו הנ"ל הלא לדעת התוספות בכתובות אשה קרקע עולם היא ומאי נ"מ אם שלטו או לא שלטו ואם יש נ"מ אם שלטו בהם קשה ומה מועיל עדותו של הקב"ה הלא משנה שלימה היא שאין אדם מעיד ע"י עצמו אלא הוא הדבר שזכרנו דעת התנחומא שכל כוונת והתחכמות של מצרים היה במה שאמרו הבה נתחכמה לו לבטל מהן שמירת שבת כי היה מתייראים שהקב"ה יתן להם שבת אשר בחר משה באותו יום להיות משמרי שבת כמ"ש ישמח משה במתנת חלקו כי עתיד ליתן להם הקב"ה שבת ועל ידי שבת נעשו ארוסה להקב"ה ויוציאם ויכניסם תחת רשותו מה עשו הכבידו עליהם בעבודה כדי שיוכלו ללמוד הק"ו הנ"ל אם בגופן שלטו בנשותיהן לא כ"ש ודין אשה שנחבשה להן והקב"ה כהן הוא וכהן אסור בשבוי' ויסיר הקב"ה את ידו מהן כדינו אף אם ירצה להעיד עליהן הלא נשנה במשנה שזכרנו ואין אדם נאמן ע"י עצמו להעיד על שבוי' ולישאנה והראה הקב"ה טעותם כמ"ש בפ' ראה כי יקום נביא מקרבך וגו' לאמור נלכה אחרי אלהים אחרים ונעבדם ר"ל שיאמר בטעם ובסברה לעבוד אלהים אחרים בהיות שישראל נתונים בגלות ביד א"ה דין שבוי' להם ושבוי' אסורה לכהן שהרי הקב"ה כהן ולפיכך נלכה ונעבוד אלהים אחרים דייקא אמרה התורה לא תשמע לו כי דבר סרה על ה' אלהיכם המוציא אתכם מארץ מצרים והפודך מבית עבדים שהוציאם דרך פדיון וכבר שנו ואם הכהן פודאה ומעיד עליה הרי זה נושאה נמצא שדיבר סרה על ה' מאחר שהקב"ה העיד עליהם טעמו היה שהוציאם דרך פדיון כדאי' במדרש רבה בפ' ויקרא הבן יקיר לי אפרים בדמים יקרים קניתי ופדיתי אתכם כמה משפחות של ערוב ושל כינים ושל צפרדעים נתתי עבורכם ע"ש נמצא שכל כוונת השם ית' היה בזה שפודם אשר לכאורה הוא ללא צורך וגם שהיה מעיד עליהם היה ללא צורך אלא הכל היה כדי לבטל הק"ו שזכרנו שהקב"ה מעיד עליהן ועדותו עדות מאחר שיצאו דרך פדיון כדי אם פדאה הכהן ומעיד עליה הרי זה נושאה דאין אינש דשדי זוזי בכדי כרב יוסף וזש"ה פדות שלח לעמו צוה לעולם בריתו ר"ל הקב"ה נתן לישראל תורתו והתורה הם קידושין לישראל וקשה האיך אפשר לומר זה אחר שישראל היו חבושים תחת יד מצרים אם בגופן שנטו בנשותיהן לא כ"ש והקב"ה הוא כהן וכהן

אסור בשבוי'. אלא היינו טעמא שהקב"ההוציאם דרך פדיון כדאמרן וכהן שפודאה מותר להעיד עליה וזהו שאמר הכתוב פדות שלח לעמו רוצה לומר ששלחם ממצרים דרך פדיון לפיכך צוה להם בריתו והבן. וזהו שאמר פודה ה' את נפש עבדיו זהו מופת גדול שלא יאשמו כל החוסים בו והבינהו והרבה כמוהן סובבים הכל על קוטב זה:

כאן שייך תוכחה גלוי' אותן הנשים הסובבים בבתי גוים לסחור או בדרך בלתי שומר שיכול להעיד עלי' מטעם שזכרנו כי בהם תלוי גאולתנו כמ"ש חז"ל בזכות נשים צדקניות נגאלו ישראל וכן עתידין להגאל והכל סובב על קוטב אחד באשר שהקב"ה הוא כהן וישא אותנו כמ"ש ובועלך עושיך ואם ח"ו הנשים לא יהיו נזהרים ונשמרים מאד יחזור מאתנו ולא ישוב לקחת אותנו ח"ו להיותינו שבוים בגלות המר הזה והוא ית' כהן וכהן אסור בשבויה אם לא דרך פדיון כי לא שדי אינש זוזי בכדי בוודאי יודע הארוס קודם פדיונו שהיא כשירה ומעיד עליה כדאמרן ע"כ כל איש ואיש רב וצורב יחוש מאד לעורר לבב כל אדם להזהירם ברבים וישוב אל ה' ובייחוד שמירת שבת וירחמיהו כאשר אבאר לקמן בע"ה אולי ירחם ה' עלינו ויגאלנו והבינהו: וזהו כוונת רש"י בפ' ראה והפודך מבית עבדים אפילו אין לו עליך אלא שפודך די והבן נמצא שלא קצרה יד ה' לפדות אותנו ברב או במעט ולקיים בנו כי בועליך ה' עושיך אך הקב"ה מצרף אותנו כדי לזכות אותנו בתורתו ולעשות בנו לקוחים גמורים וזש"ה כימי צאתך מארץ מצרים כן אראנו נפלאות ר"ל כמו שהיה הגאולה ראשונה דרך פדיון כך יהיה גאולה אחרונה דרך פדיון ע"כ צריכין אנו לנקות מכל חטא ועון בכדי שיוכל הקב"ה לפדות אותנו כו' כי הלכה היא כרב יוסף דארוס פטור אם לא דקים ליה בגווה ויכול להעיד עלי':

וזהו כוונת רש"י ז"ל בגמרא לפרש האיבעי' שזכרנו היפוך פירוש האלפס והעלה ע"פ פירושו דהלכה היא כרב יוסף דמשום דלא שדי אינש זוזי בכדי הארוס פטור ויבואו המשך הפסוקים סוף פ' בשלח על נכון ויתורצו כל הקושיות שהקשנו שם ע"ד רב יוסף דהלכה קאי כוותי'. ואגב יתבאר קושית עצומה מהא דכתבנו בטוב טעם ודעת שעיקר פדיון שפדה הקב"ה את ישראל כדי שיוכל להעיד עליהם כדאמרן א"כ לא צריך להשקותם כדין סוטה לדעת הזוהר שם שם לו חק ומשפט ושם ניסהו מלמד שהשקה אותם מים מאררים להודיע שישראל יצאו כשרים ממצרים אנשים ונשים שנאמר גן נעול אחותי כלה גל נעול מעין חתום שבין אנשים ובין נשים לא נזדווגו כ"א לבת זוגו א"כ תרתי ל"ל אחר שהעיד עליהם ועדותו עדות א"כ השקה זו למאי אתא אבל להא דהקדמנו יבא הכל על נכון כי כבר זכרנו לעיל שם שם לו חק ומשפט ושם ניסהו כי שבת במרה נצטוו ולפיכך בא ישראל בתלונה כדין והקב"ה השיבם ג"כ כדין וזהו חיבור הפסוקים

מאחר שהקב"ה השקה אותנו שנאמר ויבואו מרתה כו' ונהג עמנו כדין סוטה ובדק אותנו אם נקיים אנחנו או לא ש"מ דקב"ה לא קים בגויינו דאלת"ה לא היה בודק אותנו כסוטה ואחר שבדק אותנו ונמצאנו טהורים נהג עמנו דין אירוסין ע"י נתינת השבת נמצא אילו היינו יודעים בוודאי דהלכה היא כרב חסדא דסבר בין קים בין לא קים הארוס חייב לא היינו תובעין כלום כי מאחר שהקב"ה נוהג עמנו דין אירוסין נהוג בנו ג"כ בדין ארוס שהארוס חייב במזונת ארוסתו כרב חסדא ובכל מקום שנהיו יתן לנו מזונות וכן אילו היינו יודעים שהקב"ה קים בגווינו ג"כ לא באנו בתלונה דבקים לו חייב הארוס לפרנס את ארוסתו בין לר' חסדא בין לרב יוסף אבל עתה אנו רואים דלא קים בגוינו שהרי השקה אותנו כסוטה לדעת אם אנחנו נקיים או לא פן ואולי הלכתא היא כרב יוסף דבלא קים לי' הארוס פטור טעם דלא שדי אינש זוזי בכדי ולא עוד שהוציאנו אף מן האחים ממצרים והביאנו אל המדבר הזה אפילו לחזור על הפתחים א"א א"כ שפיר אמרו למה הוצאתנו ממצרים להמית כל העם במדבר ברעב כי טוב היה לנו במצרים בשבתינו על סיר הבשר באכלינו לחם לשובע אחר שהיינו מאורסי' לה' כי יהיה לנו מזונות ממ"נ או מהקב"ה או מן האחים וזהו שאמרו מי יתן מותינו ביד ה' בארץ מצרים ולפיכך באה גם התשובה כהוגן אף לדברי רב יוסף ויאמר ה' אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ר"ל ע"י נתינת המן אשר אני אתן לכם תשכילו שהחיוב עלי לפרנס אתכם בין לרב חסדא בין לרב יוסף מטעם היותי קים בגווייכון כי הנה כבר זכרנו דברי הזוהר והבחיי שהמן היה לחם קודש לחם תרומה לחם שמלאכי השרת אוכלים אותו א"כ הקושי' הוא גלוי' מאחר שאני כהן ולדעת אומות העולם הקידושין אינו תופסים מטעם היותכם חבושים במצרים מחמת נפשות ולא מחמת ממון וכהן אסור בשבוי' עולמית אף שמעיד עלי' והאיך אני מאכיל אתכם לחם תרומה כעולא וכרב שמואל בר' יהודא שאינו אוכלת כדאמרן אלא מוכרחים אתם לומר מאחר שהוצאתי אתכם בניסים ונפלאות וכמה משפחות של ערוב כו' נתתי עבורכם ופדיתי אתכם כדאמרן כדעת המדרש הבן יקיר לי אפרים שפדיתי אתכם בממון וכבר זכרנו המשנה ששנו חכמים אם הארוס פדאה בוודאי קים בגווה דכשרה היא כי לא שדי אינש זוזי בכדי ויכול להעיד עלי' נמצא בקים בגווה גם רב יוסף מודה דארוס חייב כדאמרן א"כ יוסר תלונתכם לזה תלה הקב"ה דווקא בנתינת המן שנאמר הנני ממטיר לכם לחם מן השמים להראות לה מכח נתינת המן שהוא ית' קים בגוון דישראל ויתן להם פרנסתן בין לר"ח ובין לרב יוסף וא"ת אם זה מוכח שאתה קים בגווינו תן לנו המן פעם אחת בשנה זה אינו אף שאני קים בגווי' כן מ"מ ולקטו דבר יום ביומו כתירוץ רשב"י לתלמידיו שזכרנו לעיל בכדי

שיכוונו לבם לשמים אם תעשו רצון מצותי אתן לכם גם מחר ואם לאו לאו ואף שאני יודע הכל מ"מ אמרת ה' צרופה רצוני לזכך ולצרף אתכם התלכו בתורתי אם לא וא"ת למה היה בודק ומשקה אותם כסוטה הלא מוכח הדבר שהקב"ה קים בגווהו מאחר שהוציאם דרך פדיון כדי להעיד עליהם דקים ליה בגוון היותם כשרים היינו כדי להודיע שאילו ואילו דברי אלהים חיים דיש לומר דהלכה היא גם כרב חסדא אף בלא קים ובלא קים עדותו אינו כלום לפיכך צריך השקה להודיע לאומות שהם כשרים שהרי השקה אותם כסוטה ונשארו כשרים נמצא יש לנו סמך ממקרא זה ככל הנהו רבוותא האלפס והרמב"ם והנמשכים אחריהם וכרש"י והרא"ש והנמשכים אחריהם:

ועל פי הדברים שזכרנו יתבארו דברי דוד נעים זמירות ישראל באומרו שאל ויבא שלו ולחם שמים ישביעם כי זכר את דבר קדשו את אברהם עבדו וכן שלמה בנו אמר ברוח הקודש כלך יפה רעייתי ומום אין בך אתי מלבנון כלה אתי תבואי תשורו מראש אמנה. ודבריהם צדק ואמת אך אינם מובנים לנו וצריכין ביאור רחב ולהקדמתינו שהקדמנו ואשר נוסיף עוד עליהם גמרות יבאו על נכון מתוקים מדבש כי הנה שזכרנו שהמן הוא לחם תרומה וניתן לארוסתו שהיא ברתא דאברהם ברתא דגלוותא כמו שקוראם גם הנביא בת גולים נמצא אותו בת נעש' ארוסה כביכול להקב"ה ע"י שבת והיה בת ישראל ארוסה לכהן ומצינו גמרא בכתובות פרק אעפ"י ובפ"ק דקידושין אמר עולא דבר תורה בת ישראל הארוסה לכהן אוכלת משלו ואוכלת בתרומה דכתיב וכהן כי יקנה נפש וגו' והאי נמי קנין כספו הוא ומפני מה אמרו דאינ' אוכלת הטעם הוא שמא ימזוג לה כוס של תרומה בבית אבי' ותשקה לאחי' ולאחותי' א"ה הגיע זמן ולא נשאת נמי התם דמייחד לה דוכתי' רב שמואל בר יהודא אומר משום סימפון והלכתא כוותי' ומסיק שאף לדברי רב שמואל בר יהודא יש תיקן שאוכלת בתרומה היינו בכהן שאינו מקפיד במומין אז אוכלת בתרומה אף בעודה ארוסה תו אית' שם בגמרא אמר אביי מחלוקת בבת כהן לכהן סבר ר"ע כולו תרומה פירש"י לפי שהיתה בקיאה בשימור בימי נדתה להיותה בת כהן משא"כ בת ישראל לכהן דברי הכל מחצה חולין ומחצה תרומה ובזה הוא מבואר בטוב דברי דוד המע"ה והרבה תיקן דוד הע"ה באומרו שאל ויבא שלו כו' כי יש קושי' עצומה מאחר שישראל נעשה ארוסה להקב"ה ע"י שבת והוי בת ישראל ארוסה לכהן ונתחייב הארוס ליתן לארוסתו מזונות ומזונתם היה המן כמ"ש הנני ממטיר לכם לחם מן השמים שהוא לחם קודש לחם תרומה וכבר זכרנו הא דאמר עולא אף שדבר תורה ארוסה בת ישראל לכהן אוכלת משלו ואוכלת בתרומה מטעם שהוא קנין כספו מ"מ תקנת חכמים היא שאינו אוכלת הן משום סימפון והן משום שמא תשקה לה כוס של

תרומה בעודה בית אבי' ותשקה לאחי' ולאחותי' א"כ נתן הקב"ה המן לישראל שהוא לחם תרומה שלא כדין כי מצד תקנת חכמים אינו אוכלת והקב"ה החמיר בדברי חכמים יותר מדבריו וכי היכי דלא תקשה קושי' זו בא דוד וישבה להורות מה שנתן להם הקב"ה הכל תרומה היינו טעמא להיותם ברתא דאברהם ואברהם הוא כהן לאל עליון מזמן עקידה כי שם נתכהן אברהם אבינו וכמ"ש הנני ר"ל הנני לכהונה הנני למלכות כדעת המדרש והוי בת כהן לכהן ובבת כהן לכהן הלכה הוא כרבי עקיבא דסבר שנותנין לה הכל תרומה וזהו שיעור הכתוב הדור הוא שאל ויבא שלו ולחם שמים ישביעם ר"ל שנתן להם המן לשובע הכל תרומה ותקשה כל הנהו קושי' שזכרנו הלא בבת ישראל לכהן דברי הכל הוא שנותנין לה מחצה חולין ומחצה תרומה כעול' לז"א הא דתנן נותן הכל תרומה היינו טעמא כי זכר את דבר קדשו את אברהם עבדו שאברהם נעשה בעקידת יצחק בנו עבדו שהוא כהן וישראל הם ברתא דאברהם והוי בת כהן לכהן ובת כהן לכהן הלכה היא כר"ע דנותנין לה הכל תרומה ונכון הוא ובא שלמה בנו והוסיף עוד כי היכי דלא תקשה על דברי דוד אביו הלא עדיין אינו מגיע לישראל ליתן להם את המן כי משנה שלימה הוא נותנין לבתולה י"ב חודש משתבע הבעל כו' הגיע הזמן ולא נשאת אוכלת משלו ואם הוא כהן אוכלת בתרומה נמצא שאינו אוכלת בתרומה כי אם אחר שכלו י"ב חודש. והנה ישראל יצאו ממצרים ט"ו בניסן ושלשים יום אכלו העוגת עד ט"ו באייר ומט"ו באייר ואילך אכלו המן שהוא לחם תרומה ועדיין לא כלו י"ב חודש מה שנותנים לבתולה א"כ קושי' עצומה היא מפני מה האוכלים תרומה שלא כדין והוא נגד משנתינו שזכרנו לפיכך בא שלמה ותקנה. ונקחה נא בידינו הדינים המונעים נתינת תרומה לארוסתו. הא' הוא הא דאמרן משום סמפון אין נותנין שמא ע"י הסמפון תתגנה עליו ויחזור ממנה ולא ישאנה נמצא היתה אכילת תרומה עד היום שלא כדין משא"כ אם קים בגוה שאין בה מום הוא מותר לתת לה תרומה אף שעדיין לא נשאה הב' הוא הא דאמרן דאינו אוכלת משום כשארוסתו תהיה בבית אבי' וימזוג לה כוס של תרומה שמא תשקה לאחיה ולאחותי' הזרים תרומה משא"כ אם הארוס מייחד לה דוכתא ומוציאה מבית אבי' ואחי' מותר לתת לה תרומה אף קודם שנשאה השלישי' הא דזכרנו שאין נותנין לה תרומה כי אם אחר שעברו י"ב חודש משעת התביעה ובזה הוא מבואר ויתברר שהקב"ה הכל כדין עשה ככל הא דמבואר במשניות וגמרות שזכרנו. הנה תביעה ראשונה שתבע אותם השם יתברך ע"י משה רבינו היה בחודש אייר כי בבוא משה רבינו למצרים והוגד להם כה אמר ה' פקוד פקדתי וגו' כתיב שם ויאמינו העם ויקדו וישתחוו ע"ש זה היה תביעה ראשונה וזה היה בחודש אייר כי פרעה אמר

למשה מדוע משה ואהרן תפריעו את העם ממעשיהם תכבד העבודה וגו' והם יקששו קש ותבן לא ניתן להם ולדעת חז"ל הקצירה היא בניסן וקשישת קש הוא בחודש אייר נמצא שהתביעה הראשונה היה בחודש אייר וכל מכה שמשה חודש אחד ובחצי ניסן יצאו והעוגות אכלו חודש שלם וכלו י' בחודש בחצי אייר נמצא כשאנו רוצים לחשוב מתביעה ראשונה דין משנתינו היה בישראל שלא ניתן להם המן כ"א אחר שכלו י"ב חודש מתביעה ראשונה והוא ממש נותנין לבתולה י"ב חודש משתבע הבעל הגיע הזמן ולא נשאת אוכלת משלו ואוכלת בתרומה ובא שלמה ופירשה וכך אמר הקב"ה לכנסת ישראל מפני מה לא אתן המן לאומה ישראלית שהרי קניתי אתכם כמ"ש הן קניתי אתכם לי לעם ונהגתי בכם דרך קנין ודבר תורה ארוסה לכהן אוכלת בתרומה שנאמר וכהן כי יקנה נפש קנין כספו הוא ומה לך לומר הלא מדרבנן אינו אוכלת מטעם סימפון ומום שמא ימצא בה ויחזור ממנה זה אינו שהרי כולך יפה רעייתי ומום אין בך ואזלא טעם מום וסמפון דאמר עולא וא"ת טעם אחר דאינו אוכלת משום שמא ימזוג לה כוס של תרומה בבי' אבי' ותשקה לאחי' ולאחותי' כרב שמואל בר יהודא גם זה אינו שהרי לדברי רב שמואל ב"ר יהודא בעצמו דסבר כשהארוס מוציאה מבית אבי' ומיחד לה דוכתי בגבולין מאכילין אותה תרומה והנה הלא גם אנכי עשיתי זאת וזהו שאמר אתי מלבנון כלה אתי תבואי דהא הוצאתים מבית אחי' ואביא אתכם אלי שנאמר ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי ויחדתי לכם דוכתא א"כ מותר אני לתת לכם התרומה וכי תאמרו הלא עדיין לא יש י"ב חודש כדאמרן גם זה אינו הלא תשורו מראש אמנה. ר"ל תתחיל לספור הי"ב חודש מריש אמנה משתבעה הבעל נמצא כבר כלו הי"ב חודש ושנינו הגיע הזמן ולא נשאו אוכלת משלו ואוכלת בתרומה והבינהו כי נכון הוא:

ובזה יתבארו פסוקי סוף משפטים אשר יעדנו ריש דרושינו והקושיות אשר הקשנו שמה בנקדים דברי רש"י התמוהים בפ' בלק במה שאמר בלעם לבלק ועתה לך איעצך את אשר יעשה לך העם הזה באחרית הימים פירש"י מקרא קצר הוא איעצך להכשילם בזימה ואומר לך מה שהן עתידין להרע למואב ודבר תימא הוא מה היה לבלעם לייעצו מה שלא ביקש ממנו ולהגיד לו את אשר יעשו ישראל באחרית הימים הלא כל כוונת בלק היה רק לגרשו עתה מן הארץ הא תו ל"ל. והנה שמעתי בשם הגאון מוהר"ר יעקב אב"ד ור"מ דק"ק לובלין פירש"י הנ"ל ואגב נמתיק לשונו ע"פ דרכו ריש הפרשה בדברי בלק ועשה אזניך כאפרכסת ולדעתי שזה היה ג"כ כוונת בלק בשלחו שלוחים לבלעם הנה עם יצא ממצרים וגו' והוא יושב ממולי וגו' כי כבר הקדמנו כשישראל זכאים הם נקראים בנים אתם לה' אלהיכם והם בסוג בן היורש הכל אבל כשאין זכאים נכנסו

בסוג בת בין הבנים הנוטלת עישור נכסים לבד כדעת המדרש חזית סוף יחזקאל כמו שהבאתיו לעיל והנה כשישראל בסוג בן אז עמון גם המה בכלל להיותם יורשים כבן כל שבעים אומות ואם ישראל בסוג בת בין הבנים הנוטלת עישור נכסים לבד אז עמון ומואב אינו בכלל העישור ואין להם פחד ומורא מישראל ולפיכך כששלח בלק אל בלעם לקללם תפס שאלתו בזה הלשון הנה עם ינא ממצרים והוא יושב ממולי. ואין אני יודע באיזה סוג הם אם הם בסוג בן היורש הכל או בסוג בת הנוטלת עישור נכסים לבד והיה מתירא שמא הם בסוג בן היורש הכל לזה אמר עתה ילחכו הקהל את כל סביבותינו ר"ל מתירא אני שמא הם בסוג בן היורש הכל וילכחו הקהל את כל סביבותינו ועתה לכה נא ארה לי את העם הזה ואגרשנו מן הארץ עכ"ל ונבא לדברי הגאון ופירושו שבלעם ראה שאינו יוכל להרע לישראל מה עשה התחכם להרע לישראל בעצתו כדי להציל את מואב בהצטרף עוד דברי הזוהר שמעשה שיטים נדמה לישראל כבן סורר ומורה והיו חייבים מיתה ואי' בגמרא בן הוא נידון לבן סורר ומורה אבל לא בת לזה העמיק בלעם הרשע בעצתו לאמור לו אתה בקשת להצילך ועתה איעצך וגו' צא והכשילם בזימה וכיון שיהיו נכשלים בזימה בשיטים ואותו חטא יהיה נדמה להם כבן סורר ומורה ויהיו חייבים מיתה א"כ אם ירצו להחזיק את עצמו כבן היורש הכל וירצו ליקח גם את מואב נמצא חייבים מיתה כבן סורר ומורה לדעת הזוהר הנ"ל ובאם ירצו להציל את עצמם מן המיתה באומרם היותם חשובים בעה"ז כבת בין הבנים וכדעת הגמרא דבן חייב מיתה ולא בת א"כ אין לך שום מורא בפניהם מאחר שהן מחזיקים את עצמן לבת בין הבנים הנוטלת עישור נכסים ובעישור נכסים אין אתה בכלל ואגיד לך את אשר יעשה לך העם הזה שיקחו גם עמון ומואב זה באחרית הימים כי אז יהיו נקראים בן והבן יורש הכל ואז אתה בכלל וגם אני לא אמנע פרי עטי מלהעלות על מזבח הדפוס פה ביאור דברי רש"י הנ"ל בטוב טעם ודעת ואגב יתבארו גם דברי רש"י ז"ל בפ' כי תצא לא יבא עמון ומואב בקהל ה' עד עולם על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים ואשר שכר עליך את בלעם בן בעור פירש"י ע"ד על דיבורו על העצה שיעצו להחטיא אתכם וצריכן אנו לדעת מה שייכות יש ללא יבא עמון ומואב בקהל ה' לעצתו של בלעם שהחטיא אתכם ישראל ויתבאר בנקדים הא דאי' בזוהר על מה שאמר בלק כי עצים הוא ממני. ר"ל מה שיהיו ישראל עצומים הוא מאיש אשר יצא ממני והוא דוד כי יודע היה בלק שאי אפשר לישראל להרע למואב כי אם על ידי היוצא ממואב וזהו דוד שיצא ממואב והנה בלעם הרשע שונא ישראל רצה לבטל מחשבות קדומה והעמיק בחכמת טומאתו לבטל עצת ה' ית' ופעל בעצתו שלא יהיה דוד ראוי לבא בקהל ה' בנקדים הא דאי' בגמרא הביאו

הילקוט בפ' בלק והוא ג"כ משמעות רש"י במקומו שיש שני פירושים על הא דכתבה התורה עמון ומואב לא יבא בקהל ה' טעם אחד הוא מפורש בקרא על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים מי דרכו לקדם כו' אבל אשה כל כבודה בת מלך פנימה מזה הלשון משמע שהנשים מותרות לבא בקהל כי הם לא חטאו כלל וטעם השני הוא על שהפקירו בנותיהן לזנות והנשים החטיאו את ישראל וז"ש רש"י ז"ל ע"ד אשר לא קדמו ר"ל על דבר על דיבורו של בלעם שיעץ עליכם להחטיאכם נמצא משמע מזה הלשון שגם הנשים בכלל איסור כי גם הם החטיאו וא"כ אין לדוד היתר לבא בקהל הן הזכרים הן הנשים תו איתא בשביל סנחרב שבלבל כל האומות הותרו עמון ומואב לבא בקהל ה' דהוי כל דפריש מרובה קפריש ובזה הוא מבואר אחר ששמע בלעם דברי בלק שהיה קוסם ביותר ממנו ואמר כי עצום הוא ממני והיה מרמז על דוד שיצא ממואב ולכן ביקש אותו להושיעו מה עשה בלעם הרשע השיאו לו עצה שאינו הגונה כדי לפסול את דוד מלבא בקהל ה' כדאמרן וא"כ אין אתה מתייירא מדוד הבא ממואב כי אינו ראוי לבא בקהל ואין לך לדאוג עליו שיהיה מותר לבא בקהל אם לא לעתיד אחר שיבא סנחרב ויבלבל כל האומות כי אז עמון ומואב יהיו מותרים מטעם דכל דפריש מרובה קפריש וזה יהיה באחרית הימים לז"א רש"י לכה איעצך ומה היא העצה צא והכשילי' בזימה ויאסרו גם נשי עמון ומואב ובזה לא יהיה שום היתר לדוד לבא בקהל ה' אבל אגיד לך את אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים ר"ל באם שיעשו לך איזה דבר לא יעשו לך כ"א באחרית הימים ומה מאד מתקו המשך הפסוקים פ' כי תצא ע"ד הזה לא יבא עמון ומואב בקהל ה' משני טעמים הא' הוא על דבר אשר לא קידמו אתכם בלחם ובמים ומכח זה נאסרו האנשים לבד ולא נשים כי אין דרכם לקדם כו' ויש לדוד היתר לבא בקהל ה' מטעם לא יבא עמון ולא עמונית מואב ולא מואבים כי הנשים לא חטאו שנית ואשר שכר עליך בלעם כו' ועצתו היה להכשיל אתכם בזימה והנשים יפקירו את עצמם להחטיא אתכם ואז יאסרו גם הנשים מלבא להקהל והכל הוא כדי שלא יהיה היתר לדוד לבא בקהל ה' כלל ע"כ לא יבא עמון ומואב בקהל ה' על גודל חטאם וזהו כוונת רש"י ג"כ על דבר על דיבורו של בלעם שיעץ עליכם להחטיא אתכם לכוונה הנ"ל בכדי שלא יהיה שום היתר לדוד לבא בקהל ה':

העולה מכל דברינו שזכרנו שאומה ישראלית יש הן שני דינים כשהם עושין רצונו של מקום כמו שיהיה בימות המשיח כשיסלק הקב"ה הקליפה המחטיא אותנו כהיום אז יהיו ישראל נקראים בנים אתם לה' אלהיכם בני אל חי ודין בן הוא היורש הכל וירשו ישראל כל האומות כמ"ש למעלה מדרש חזית ויאמרו שירה כזכר שנאמר שירו לה'

שיר חדש וכשאין עושים רצונו של מקום אז הם נכנסים בסוג בת בין הבנים כדאמרן ותופסי' לבד שבע אומות ר"ל דרך תפיסה בעלמא ולא בדרך ירושה דהלכה היא כרב אשי כדמצינו פלוגתתם בכתובות פ' מציאות אשה וז"ל הגמרא בת בין הבנים הנוטלת עישור נכסים אמימר אמר בת יורשת פירש"י הא דתקינו להם חכמים עישור נכסים כעין דאורייתא תקנו להן כמו שהבן יורש נכסי אביו בתורת ירושה כך הוא העישור ואי בעי לאסלוקא בזוזי או בארעא אחרא לא מצא לסלוקי כו' עיין שם ורב אשי סבר בת בין הבנים הנוטלת עישור נכסים בעל חוב היא מתנאי כתובה למאי נפקא מיני' למיגבי בזיבורית כו' ומסיק דהדר בי' אמימר והלכתא כרב אשי דנגבית בזיבורית ומצי לסלקה מהם כאשר כתבתי לעיל ריש פ' בראשית. ויצא לנו מכל זה אף היותינו בעו"ה עתה בסוג בת בין הבנים ולא בסוג בן אף שיש לנו גריעותא שאין אנו נוטלים כי אם העישור נכסי' לבד המה שבעה אומות טובה גדולה היא לנו מאת אבינו אב הרחמן להקרא אותנו בלשון בת דאילו היינו בסוג בן היינו חייבים ח"ו כלי' בימי בלעם לדעת הזוהר שמעשה שיטים נדמה לישראל כבן סורר ומורה שחייב מיתה משא"כ כשאנו בעה"ז כבת לבד הלא כבר שנו חכמים בן נקרא סורר ומורה וחייב מיתה ולא בת וזהו כשביקש אברהם מהקב"ה ואמר במה אדע כי ארשנו לא שהיה מתריז ח"ו נגד הקב"ה וגם הוא אינו חטא כלל אלא כשהקב"ה הבטיחו לנתינת הארץ ונתינת הארץ אפשר להיות בשני אופנים שיתן להם הארץ כבן היורש הכל ואינה מזיזין אותו ממקומו והלכה היא כאמימר ויש עוד להיות נתינת הארץ כבת בין הבנים והלכה היא כרב אשי דמסלקין אותה כדאמרן ולפיכך שאל אברהם אבינו מהשם במה אדע כי ארישנו שתתן לבניי הארץ בתורת ירושה שלא יזיזו אותם מארצם כדין בן היורש ואורישנו דייקא השיבו הקב"ה דזה אינו טובה להם שיהיו נקראים בן והראה לו ארבע מלכיות ואם יהיו נשארו על אדמתם כדין בן יתחייבו ח"ו כלי' כדאמרן וטובה גדולה היא להם כשיהיו בסוג בת בין הבנים ויכולים להיות חיים וקיימי' כדעת הזוהר בת ולא בן וכבר כתבנו בספרי הגדול עיר דוד באריכות ולפי ענינינו פה נתפוס בקצרה בנקדים הא דאי' בזוהר דמקשי הקב"ה הבטיח לאבות ליתן להם הארץ הזאת שנאמר לך ולזרעך אתן את הארץ הזאת לזרעיך נתקיימו דברי השם שנתן הארץ לבניו אבל להם לא נתן מאומה ואיה דברי השם יתברך ומסיק אדרבה לאבות נתן הקב"ה הארץ כי כל הבטחות השם היה על ארץ העליונה הטובה המכוונת לארץ שלמטה שהיא זיבורית נגד א"י שלמעלה כדאי' בבחיו וקבלו האבות הבטחתם וירשו אותה ואי לאו שהחטא גרם אז היה משה רבינו מכניס את ישראל דרך ג"ע שלמטה לשלחן של אביהן א"י שלמעלה ומחמת חטא גרמו שגלו מעל

שלחן אביהם וירשו הזיבורית א"י שלמטה כי א"י שלמטה היא זיבורית נגד א"י המכוון למעלה אשר לזה הטעם באו המרגלים בגילוי פנים לסתור עיני ה' ולומר שהוא דבר שאי אפשר שיקחו ישראל הארץ להיותם בסוג בת בין הבנים הנוטלת עישור נכסים והלכה היא כרב אשי דהאי עישור נכסים הוא בזיבורית כדאמרן והארץ הזאת היא מבחר של כל הארץ וזהו שאמרו והנה היא ארץ זבת חלב ודבש וזה פריה להורות שהוא מבחר של כל הארצות ואם אנחנו בסוג בת בין הבנים הנוטלת עישור נכסים הלכה היא כרב אשי דאמר האי עישור נכסים נגבית בזיבורית ואיך אפשר לנו ליקח הארץ ואם נאמר דנחשבין אנחנו כבן היורש הכל א"כ גם זה אי אפשר ליקח הארץ כי אז אנו נתחייבין מיתה כבן סורר ומורה כדאמרן והשיבם כלב שפיר האמת הוא שהקב"ה עשה לנו טובה זו להיות נקראים בת בין הבנים כדי להציל אותנו ממיתת בן סורר ומורר כי בן ולא בת לענין מיתת בן סורר ומורה ולפיכך אנו תופסי' ז' אומות לבד כדין בת בין הבנים הנוטלת עישור נכסי' והלכה היא כרב אשי דבת אינ' נוטלת בעידי' כדעולא דאמר דבר תורה ב"ח גובה בזיבורית ומפני התקנה אמרו שנוטלת בבינונית אבל לא בעידי' וא"ת מכ"ש הרי ז' ארצו' הללו היא טובה במאד והיא מובחר של כל ארצות לזה השיב להם הרי ארצות הללו מכוונים נגד א"י שלמעלה הראוי' לנו להחזיק בה כמו האבות שהחזיקו לדעת הזוהר שזכרנו ונגד א"י שלמעלה נידונת א"י שלמעלה זיבורית לבד וזהו מדוקדק ויהס כלב ויאמר הארץ אשר עברנו לתור אותה טובה היא כדברי המרגלי' אך שיש עוד ארץ שהיא טובה מאד מאד שהוא א"י המכוונת למעלה היא יותר טובה וזהו שאמר ארץ טובה מאד מאד נמצא כל מה שאנחנו לוקחים אין אנו לוקחי' כ"א זיבורית נגד אותה ארץ אך בה' אל תמרודו והבן. ובזה נעשה סוגר לפתח דברינו שהתחלנו רב טוב וחסד לה' אלהינו אלהי ישראל כי הכל גלוי לפניו יתברך וצפה שרבים קמים עלינו לכלותינו ולאבדינו הבט נא וראה מה עשה השטן בעירבובי' שעשה בעולם כדי להטעות את ישראל לעבוד בשיתוף כמ"ש לעיל פ' כי תשא דבר אמת ע"ש אשר גם הקב"ה ראה שישראל לא חטאו כלל בההוא עובדא כמ"ש הכתוב מי אשר חטא לי אמחנו מספרי זהו ערב רב אבל ישראל לא חטאו כלל כי מוטעים ומוכרחים היו וכדאי' בגמרא דע"ז ג"כ וכבר הארכתי בזה בספרי הגדול עיר דוד בבית אהרן גם צפה הקב"ה שיעמוד עליהם בלעם ויחטיאום במעשה שיטים כדי לאבדם כבן סורר ומורה דחייב מיתה מה עשה הקב"ה הכניסם בעה"ז בסוג בת בין הבנים הנוטלת לבד עישור נכסים דהיינו ז' אומות ומובחר מכל ארצות כי מקומו ניכר כנגדו כדאמרן נמצא אף שיחטאו ע"פ הסתה אשר רבים מסיתים אותם למרוד בה' מכל מקום הקב"ה מצילנו מידם ומה עשה הקב"ה קרא

אותנו בת לגודל חיבת קודש אברהם אבינו כמ"ש הנביא בת גולי' ואחז"ל ברתא דאברהם ברתא דגלוותא ר"ל דקראום בת כדי שיכולים לסלקם מארץ ישראל כי היכי דלא יתחייבו כלי' ח"ו בימי בלק ועצת בלעם ואותה בת נעשה ארוסה להקב"ה ע"י שבת שלא לפגוע בארוסתו של הקב"ה ויראו שלא ידונו בסקילה כמו שנידונו פרעה ומצרים כמ"ש ירדו במצולה כמו אבן שמן המים נעשו אבנים והרגן נוסיף על זה שהניח אבני אלגביש תלוים ועומדים עוד ממצרים לפרוע ממי שיפגע בישראל שהם ארוסתו של הקב"ה וכל זמן שאנחנו דבקים בה' משמרי שבת אין אומה ולשון פוגע בנו כמ"ש והבדלתי אתכם מן העמים וגומר שהבדילנו מן האומות ע"י שבת ישראל ששבת מוחלין לו כל עונותיו אפי' עבד ע"ז כאנוש וגוי ששבת חייב מיתה ראה דבר והיפוכו ויתלהב לבך לה' ולתורתו וז"ש חז"ל אם אתם מובדלים מן האומות כהא שאמרנו כאן הרי אתם שלי ואין אומה ולשון שולט בכם מטעם היותינו משמרי שבת הרי אנו ארוסים של הקב"ה ודבוקים בה' אבל אם אין אנו משמרי שבת ח"ו ואינו מובדלים מן האומות הרי אנו של נבוכדנצר וחביריו ח"ו כי כל זמן שאנו דבוקים בה' נקראים ארוסה ואין אומה ולשון שולט בנו וזהו שאמר הכתוב בפ' משפטים אחר שאתם בעה"ז ארוסתי לבד שנא' וארשתיך לי באמונה ולימות המשיח במהרה יהיו הנשואין כמ"ש לעיל בפ' שמות לפיכך הנני שולח מלאך לפניך לשמרך בדרך להביאך אל המקום אשר הכנותי פירש"י אשר זמנתי לתת לכם אם תהיו עושים רצוני הרי מקומכם בא"י למעלה וזהו אשר זמנתי לתת לכם ואם אי אתם עושים רצוני בסיבת רבים הקמים עליכם ומחטיאו אתכם והביאך אל הארץ האמורי והחיתי וגו' ארץ שבעה אומות לבד אף שהוא מובחר שבכל הארצות והטעם הוא כי א"י שלמטה נקרא עולם השפל נגד א"י שלמעלה כדאי' מפורש ברבינו בחיי טעם בענין עשיות המנורה מג' דברים גביע כפתור ופרח שהוא נגד ג' עולמו' עולם השפל עולם הגלגלים ועולם המלאכים שהוא א"י שלמעלה עי' שם והכי אי' בזוהר מאחר שהבטיח הקב"ה ליתן לאבות א"י כמ"ש ולזרעיך אתן את הארץ הזאת ומדוע לא נתן להם ולא קיים הבטחתו כ"א לבניהם נתן ומשני אדרבה אותה הבטחה שהבטיח הקב"ה לאבות ולבניהם היה על א"י שלמעלה ואילו לא חטאו היה משה רבינו הולך עם הלוחות ועם ישראל למעלה דרך ג"ע התחתון ואחר שחטאו בעו"ה גלו ישראל מעל שלחן אביהם אבותינו ירשו א"י שלמעלה ואנחנו נשארנו בעולם השפל א"י שלמטה עד אשר נשוב אל ה' אלהינו ואז יחזרו הבנים לשלחן אביהם עי' שם כללא דמילתא אם ישראל זכאין ירשו א"י שלמעלה עם האבות ויהיו בניך כשתילי זתים סביב לשלחניך ואם לא יהיו ישראל זכאים ח"ו יתקיים דבר ה' והבטחתו שיהיו ישראל בא"י שלמטה בעולם השפל

המכוון נגד א"י שלמעלה כי דינם בעה"ז כב"ח הנגבת בזיבורית וזהו שפירש"י להביאך אל המקום אשר הכינותי אשר זימנתי לתת לכם ר"ל אם תהיו זכאים זמנתי לתת לכם א"י שלמעלה ואם לא תהיו זכאים מ"מ זימנתי לתת לכם א"י שלמטה וזהו כוונת רש"י ז"ל ומדרשו כו' כי היכי דלא תקשה הלא אי אפשר שיקחו ישראל א"י שלמטה כשלא יהיו זכאים להיותם נחשבים לבת בין הבנים ודינים כב"ח וב"ח אינו גובה בעידית וא"י שלמטה הוא מובחר מכל ארצות לזה כתב רש"י ומדרשו אל המקום אשר הכינותי כבר מקומי ניכר כנגדו וזה א' מן המקראות שאומרים שבית המקדש שלמעלה מכוון כנגד בה"מ שלמטה נמצא אף שחטאו ונכנסו בסוג בת בין הבנים ודין ב"ח להם מ"מ אפשר להם ליקה א"י שלמטה אף היות מובחר של כל הארצות שלמטה להיות א"י שלמטה מכוון נגד א"י שלמעלה עד דנחשב א"י שלמטה לזיבורית כי הוא עולם השפל כדאמרן ודוק היטב. נמצא אף שהן חוטאין מ"מ הקב"ה מורישים א"י שלמטה כדין ב"ח הגובה בזיבורית לאהבת וחיבת קודש האבות א"כ אין לך בשורה גדולה מזו ולפיכך תפס רש"י ז"ל בלשונו כאן נתבשרו שעתידין לחטוא כו' ומ"מ להביאך אל המקום אשר הכינותי לך כדאמרן והטעם כמ"ש והארכתי בספרי עיר דוד כי ישראל אין להם חטא משפט מות כי רבים גם היצ"ה תמיד קמו עליהם להחטיאם ולא היו נידונים למרד שמרדו ח"ו במלך מלכי המלכים הקב"ה כמה שאמר הקב"ה כי יצר לב אדם רע מנעוריו פירש"י שננער לצאת ממעי אמו נתון בו יצה"ר ולפיכך אמר כלב אך בה' אל תמרודו אשר לכאורה קושי הבנה כאן וכי יש עבירה שעושיהו אינו מורד בהקב"ה אלא הוי אומר זהו עבירה שרבים מחטיאים אותו כאשר הארכתי בזה בספרי תפוחי זהב בהגהות ע"ש בשער היראה אם לא שאדם עושה עבירה בלתי מחטיאו אותו כ"א שהוא מתעורר את עצמו לדבר עבירה ועבירה בלתי הסתה זהו נקרא מרד ולכן אמר כלב אך בה' אל תמרודו והבינהו:

והנה הקב"ה הצופה ומביט עד סוף כל הדורות ראה בכל דור יעמדו לכלות את ישראל וסמאל צופה ומביט כל שעה ושעה במה יוכל להחטיאם ולהשטינם ולבערם מן העולם אבל חסדי ה' מרובים על עמו ישראל להיות בעזרותינו והצלתינו כאשר כתבתי מזה הנוטה לדבר אמת בהג"ה בספרי תפוחי זהב פירוש הפסוק צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו וה' לא יעזבנו בידו מה עשה יתברך שמו קשר אותנו בקשר אמיץ וחזק ונתן לנו תורה קדושה הארוגה ומרוקמת ברמ"ח מצות עשה ובשס"ה מצות ל"ת מנין אברי וגידי אדם בכדי שלא יוכל סמאל וסטרוהו לחול על שום אבר מאברי אדם ואף גם אם יתגבר יצרם ויתפעל להעבירם מחלק דתם עד שימצא מקום לאחוז בו ולקטרג על כל אחד ואחד על פרצה אשר נעשה בעצמינו כאשר מצינו בראשונים ואם הראשונים כבני

אדם אנו כבהמות כו'. ובפרט היותינו גולה אחר גולה מטולטלים ומפוזרים בין האומות ונדחים מארצינו אדמת קודש לארצות אשר נביאים קראום אדמת טמאה נגד קדושת א"י המטמא אותנו מתוכינו ומאוירינו אשר בקל נבוא לפגוע בעצמינו ולעבור ברית אשר כרת ה' עמנו נואלנו אשר חטאנו נתן לנו אלהינו ואלהי אבותינו רטי' לרפאות כל מכאובינו והוא יום קדוש שמירת שבת קודש הנבחר לזרע קודש והוא מצוה כוללת ושקולה כנגד כל מצות ה' התורה כולה שנאמר ועל הר סיני ירדת ודברת עמהם וכתיב בתרי' ואת שבת קדשיך הודעת להם הכי אי' ג"כ ביפה תואר פ' בשלח אמר הקב"ה אם תשמרו שבת כראוי מעלה אני עליכם כאילו שמרתם כל מצות התורה ואם חללתם ח"ו את השבת כאלו עברתם על כל התורה כולו ולא עוד אלא אפי' אם עבר אדם על מצות ה' קדושת שמירת שבת מכפרת אותו עון כדאי' בפ' כל כתבי כל המשמר שבת כהלכתו אפי' עע"ז כאנוש מוחלין לו שנאמר שומר שבת מחללו אל תקרי מחללו אלא מחול לו ומעביר משם אותה עבירה ושורה עליו קדושת שבת ושומר האדם בשמירה גדולה ומעולה וע"פ דרכינו הוא מבואר קושי' בט"ז הובא בש"ע א"ח ריש סימן רמ"ב ע"ש ופן ואולי ישכח האדם גם בקדושת היום קדוש הזה ויעבור עליו ח"ו שוב אין לו תקנה כאשר מצינו בצלפחד בן חפר מקושש עצים בשבת הציץ בעל הרחמים יתברך שמו ונתן לנו עוד מצוה אחת הכוללת כל המצות והיא מצות ציצית להגן כדי שיהיה לזכרון שלא יבא לידי חילול שבת שנאמר וראיתם וזכרתם את כל מצות ה' וכמ"ש חז"ל למה נסמכה פ' ציצית לפ' מקושש לומר כו' ובהתחברם שתי מצות הללו שהיא שמירת שבת וציצית נתחזקה בנו השכינה ע"י סעד וסמך הזה הנרמז בר"ת שבת צציית שהוא ש"ץ גי' שכינה והוא יום פנוי ללמוד תורה וכדאי' במדרש בשעה שנכנסו ישראל לארץ ישראל אמרה התורה רבש"ע הורדתני משמי שמים ונתת אותי לבני אדם עכשיו יכנסו לארצם זה יעסוק בכרמו וזה בזיתו וזה בשדיהו ואני מה תהא עליהם אמר הקב"ה אני אתן להם יום אחד פנוי ממלאכתם ושבת שמה ויעסקו בך ועתה אחי וידידי שים נא דברי אלה בין עיניך וקשרם על לוח לבך ואז תשכיל ותבין ותציל נפשך מדיני דינים וזולת זה אין תרופה למכתך פקח עינך וראה מה שייכות יש שבת ותורה כא' כמ"ש על הר סיני ירדת ודברת עמהם ואת שבת קדשיך הודעת להם והנה עיניך רואות דברי פה קדוש בעל חסד אברהם שכתב בקוצר על עיקר מצות התורה הסוגר כלל התורה הוא מצות תשובה כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ואנחנו נאריך במקצת ע"פ דרכי התשובה אינו שוה לכל אדם כי בעל תורה העוסק בה תמיד כמ"ש והגית בו יומם ולילה ואז אש של תורה שנאמר אש דת למו תוקד בו תמיד אינו מניח לכנוס בגופו שלוחי צר

הצורר תוך גופו כי תורה מכבה עבירה וזהו שאמרו הוי כל צמא לכו למים ואין מים אלא תורה נמצא ת"ח שסרח בקל יוכל לתקן את עצמו ולבער אותו קליפה מעל גופו של אדם ומבטלו בתשובה כי הוא דומה לכלי זכוכית אשר תיקונו בשיטוף מים לבד משא"כ עם הארץ שהוא בור ריק אין בו מים ואין שום מגין עליו והוא חוטא ואז החטא מטמא אותו מתוכו ומאוירו כי אותו חטא נכנס לתוך גופו בלתי מונע ואל יבטיחו יצרו שעשה איזה מצוה הלא שנו חכמים עבירה מכבה מצוה ודומה העם הארץ לכלי חרס אשר פליטתו אינו יוצא מדופנו לעולם ואין לו תקנה אלא שבירה כי שבירתו הוא טהרתו אם לא להכניסו תוך כבשן אש עד שלא יחוס על הכלי שיאבד כמבואר בא"ח סימן תכ"א כן הוא באדם אשר בל למד צדק שהוא עם הארץ ואף גם אם למד ופירש מד"ת כלל גם הוא דומה לכלי חרס שאין לו תקנה כי אם מיתה ומיתתו היא תקנתו ובאשר שאדם הראשון עם הארץ היה לדעת חז"ל לפיכך בא לו אזהרתו כי ביום אכלך ממנו מות תמות מיתה דייקא כהא דאמרו נפש החוטאת היא תמות ואין לו תקנה בתשובה והחומל על כל מעשיו ית' שמו הקדים רפואה למכה ובחר יו"א ממעשה בראשית והיא שבת בראשית כי יום השבת יום קדוש הוא ומכפר עון אפי' לע"ה שנטמא מתוכו ומגבו והרי דברים אילו ברורים הם אחר שראה אדם הראשון שאין לו תקנה כדאמרן פתח ואמר מזמור שיר ליום השבת ועלתה לו אשר אין מקומו להאריך כאן ולגודל מעלת שבת שזכרנו יעמיד כל אדם מרעיד ויציל את נפשו ואת גופו מעונשים אשר זכרנו וכתבנו בספר תפוחי זהב והרואה בהן בפתח שער הענוה תסמר שערת ראשו עד שלא ידע אנה יפנה אבל באמת הקב"ה רחמן ורחמיו מרובים לבל ידח בו הנדח. הורה לנו שכל איש ואיש יוכל לתקן את עצמו בקל בשמירת שבת כדינו כאשר מפורש הוא בש"ע ובתוך ספרי שומר שבת הנדפס והכל עשה ה' לאהבת וחיבת קודש עמו ישראל אשר בחר בהם לעם סגולתו עד שנעשו ע"י שבת ארוסה כביכול להקב"ה כאשר ייעדנו בריש דרושינו זה שנאמר וארשתיך לי באמונה נמצא כל זמן שישראל משמרי שבתות המה כראוי ראוים הם ומתקרבים להיות נשואים להקב"ה כמ"ש ובועלך ה' עושיך ואיל ישראל משמרי שבתות מיד הם נגאלים לטעם זה שהם מחזיקים האירוסין ויזכו לבועלך ה' עושיך ואף שרבים מעמנו אטומי לב המה ואינו משמרים שבת כראוי וגורמים ח"ו לבטל האירוסין. הנה לא אלמן ישראל יש בהם צדיקים משמרי שבתות כראוי אשר על ידם האירוסין אינם מתבטלים בסוד וצדיק יסוד עולם והבינהו אך שהגלות מתארכת בעו"ה וקדושת אלהינו מתחללת בין האומות האומרים איה אלהיכם אשר קצרה ידו מלהושיע ועל זה ידוו כל הדווים ששכינתינו הקדושה עצורה היא בגלותא ובני' נתונים בצרה ובשבי'

מי היא זה ואיזהו השומע דברים הללו או הקורא אותם ואיני שם על לבו כמה הוא מונע שמחת הקב"ה ומוסיף צער לשכינה בגלותא ומפרידה ממקום מנוחתה וכל צרה המגיע לישראל הוא הגורם ועונשו גדול במאד והאיש ההוא לא יזכה לעולם לראות נחמות ציון וירושלים ושמחת קב"ה עם שכינתי' בהקמתה מגלות המר הזה אוי לאותן אנשים כי יאבדו גוף ונפש מתוך הקהל אבידת עולמות ואשרי אנשים שככ"ה לו זה משה שמקיימים ומחזיקים בתורתו האמורה מפי הקב"ה ומשמרי שבת כאשר ציוונו שנא' ושני לוחות אבנים הוריד בידו וכתב בהן שמירת שבת כי אין לנו תיקון אחרת כי אם ע"י שבת והוא תיקון חטא אדה"ר כאשר כתבתי באריכות בהקדמות ספרי שומר שבת ובשאר חיבורי שחיברתי שיצאו בדפוס ובפרטות בספרי הגדול עיר דוד בדרוש תנו עוז לאלהים על ישראל גאוותו במ"ש דהע"ה וחטאתי נגדי תמיד כי בהיות שדוד הע"ה ראה אחר מעשה דבת שבע שנדחה ממחיצתו וממידתו שהו' מדת שבת ה'אחרונה ונגזר עלי' להיות כל היום דוה שהוא יומו של הקב"ה כי נתהפכה מדת הוד לדוה ונזנחת ה' אחרונה שהיא מלכות בית דוד מאות ו' היא מדת ת"ת ע"י דינים קשים שנתעוררו עלי' והיא מתגוללתבדמי הדינים ופירסה נדה דמיון חטא חוה ונתהפכה מדת הוד לדוה ונזנחת מאות וי"ו כמ"ש הנביא כי טומאת הנדה טומאתכם וקרא דהע"ה על עצמו ותזנח משלום נפשי והבינהו וראה דוד הע"ה שכמעט אין לו תקומה ח"ו כמ"ש אני אמרתי מטה רגלי וראה שהשכינה התקינה מוך לנדתה שאמרו חז"ל במוך שהתקינה לנדתה וכדעת הגאלאנטי להיות מתקרבת אצלו ומשמשת ע"י המוך בסוד וכי ימו"ך אחיך וכן אם מ"ך הוא ר"ל ע"י הגזירות רעות והצרות אשר יגיע לישראל בעו"ה ולעבדיה המה ת"ח שנמחו בגודל צרותם והדין גובה דילי' ואז נתהפך לפעמים דם הנדה לדם טהור לעתים הידועים בכן ביקש מאתו יתברך למחול לו חטאו כי בסיבתו נתהפך מדת הוד לדוה שלא ימשוך יותר ממדת הוד דהיינו הוד והמילוי כזה ה"ה ו"ו דלת העולה ת'נ'ו' ר"ל ימשוך יותר מאלף ת"נו כי האלף נגד הו"ד שהוא יומו של הקב"ה וגם המילוי כנ"ל שהוא ת"נו וז"ש וחטאתי נגדי תמיד וביקש מאתו ית' ורוח נדיבתה תסמכיני ע"ד שזכרנו אני אמרתי מטה רגלי חסדך ה' יסעדני עד שנתבשר לו גם ה' העביר חטאתך לא תמות כמו שמת אדם ורמז רמזה לנו דהע"ה על אלף תנ"ו ואמר שמה ישבו כסאות לבית דוד מספר תנ"ו ואז יתמו חטאים מן הארץ יתמו דייקא כי יתמו מספר תנ"ו כאשר הארכתי בזה מאוד בדרוש תנ"ו עוז לאלהים על ישראל גאוותו כו' דהכל בזכות שמירת שבת שהיא ה' אחרונה שבשם הוי' והתורה היא סוד ו' שבשם הוי"ה ונעשה חיבור ויחוד גמור ע"י שמירת שבת כי אז משפיע ש דהיינו מדת ח"ג"ת אשר ג' אבות נאחזי' בהם למדות

ב"ת ונעשה שבת ואז נתמלא ב"ת עין שהוא בשפע ברכה והא דנקראת בת עין עיין בספר חסד לאברהם בעין הארץ נהר י' נמצא כשהוא משמר שבת כדינו אז נתגלה תיכף גם הנעלם כי נעלם של שבת כזה שי"ן בי"ת תי"ו עולה מנין אליהו הוא משיח בן דוי"ד ואז ע"י שבת הנקראת שלום והתורה גם היא נקראת שלום שנא' ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום נזכה להא דנאמר מה נאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום:

תם ונשלם חידושי רש"י בעזרת אל אלהי עולם מכל נעלם. שוש אשיש בה'. תגל נפשי באלהי. תרננה שפתי וכל עצמותי תאמרנה מי כמוך ואנכי תולעת ולא איש הייתי דולה מים מבארות עמוקים. מדבש מתוקים.

דרושים נחמדים לכל שומעיהם. אך שונאי ה' רדפוני והשיגוני בין המצרים. והחריבו ביתי והפסידו ממוני לכמה וכמה אלפים אף העיד דוד אשר בניתי על מזבח הדפוס העליתי ולגומרו לא זכיתי. יען וביען כי הוצאות הדפוס מרובה עלי במאד. ע"כ אלה המשפטים והדברים שמתי לפני כל רואי ספרינו הקטן הזה וגדול באיכותו. ימחר ויחיש לקנותו להכניסו לביתו כדי שאוכל להוציא לאור ספרי עיר דו"ד הבנוי לתלפיות תל שהכל פונים אליו ותהיה צדקתכם עומדת לעד. דוד הנ"ל: